رئاسة الشؤون الدينية
بالمسجد الحرام والمسجد النبوي

المُخْتَصَرُ المُفِيدُ لِلمُؤَذِّنِ وَالإِمَامِ وَالخَطِيبِ وَأَحْكَامِ المَسَاجِدِ

نيبالي | नेपाली

मुअज्जिन, इमाम र खतीबका लागि संक्षिप्त र उपयोगी मार्गदर्शिका तथा मस्जिदका नियमहरू

वैज्ञानिक समितिमस्जिद हराम र मस्जिद नबवीका
धार्मिक मामिलाहरूको अध्यक्षतामा

المُخْتَصَرُ المُفِيدُ

لِلمُؤَذِّنِ وَالإِمَامِ وَالخَطِيبِ وَأَحْكَامِ المَسَاجِدِ

मुअज्जिन, इमाम र खतीबका लागि संक्षिप्त र उपयोगी मार्गदर्शिका तथा मस्जिदका नियमहरू

اللَّجْنَةُ العِلْمِيَّةُ

بِرِئَاسَةِ الشُّؤُونِ الدِّينِيَّةِ بِالمَسْجِدِ الحَرَامِ وَالمَسْجِدِ النَّبَوِيِّ

वैज्ञानिक समिति मस्जिद हराम र मस्जिद नबवीका
धार्मिक मामिलाहरूको अध्यक्षतामा

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

मुअज्जिन, इमाम र खतीबका लागि संक्षिप्त र उपयोगी मार्गदर्शिका तथा मस्जिदका नियमहरू

वैज्ञानिक समिति विभिन्न भाषाहरूमा इस्लामिक सामग्री सेवा संघ

सम्पूर्ण किसिमका प्रशंसा एवं महिमाहरू अल्लाहकै लागि हुन्। हामी उहाँकै प्रशंसा गर्दछौं र उहाँकै गुणगान गाउदछौं। हामी उहाँसंग मद्दत माँग्छौं र उहाँबाटै क्षमा चाहन्छौं। हामी आफ्नो जीवको दुष्टता र कुकर्मबाट उहाँकै शरणमा पर्छौं। अल्लाहले जसलाई मार्गदर्शन गर्नुहुन्छ, उसलाई कसैले पथभ्रष्ट गर्न सक्दैन, र जसलाई उहाँले पथभ्रष्ट गर्नुहुन्छ, उसलाई कसैले मार्गदर्शन गर्न सक्दैन। म साक्षी दिन्छु, अल्लाह बाहेक कोही सत्य उपास्य छैन, उहाँ एक्लै हुनुहुन्छ र उहाँको कुनै साझेदार छैन। म साक्षी दिन्छु, मुहम्मद ﷺ उहाँका सेवक र पैगम्बर हुनुहुन्छ। अल्लाहले उहाँमाथि, उहाँका परिवार र सहाबीहरू माथि, तथा जसले उनीहरूको राम्रो तरिकाले अनुसरण गरे उनीहरूमाथि दया र शान्ति अवतरण गरून्।

अमाबाद (पछि): मानिसहरू आफ्ना अवस्थाहरू सुधार गर्न सधैं आवश्यकतामा रहन्छन्, त्यसैले शरीअतले त्यसलाई पूरा गर्ने व्यवस्था ल्याएको छ। त्यसैमध्ये अजान, इकामत, नमाजमा मानिसहरूको इमामत, जुमुआको खुत्बा र मस्जिदसम्बन्धी नियमहरू पर्दछन्। त्यसैले मस्जिदका मुअज्जिन, इमाम र जुमाको खतीबको जिम्मेवारी अत्यन्त ठूलो हुन्छ। यसै कारणले गर्दा हामीले '(मुअज्जिन, इमाम र खतीबका लागि लाभदायक संक्षिप्त जानकारी तथा मस्जिदका नियमहरू)' नामक

एउटा पुस्तक तयार पारेका छौं र यसलाई विभिन्न भाषाहरूमा अनुवाद गरेका छौं।

पहिलो विषय: अजान र इकामतका नियमहरू

अजान इस्लाम र यसका अनुयायीहरूको प्रतीक हो, जुन दिन र रातमा पाँच पटक दिइन्छ। विद्वानहरूले आफ्ना पुस्तकहरूमा यसको विषयवस्तु, यसका सुन्नतहरू, नियमहरू, मुस्तहब कार्यहरू र यसलाई अमान्य बनाउने कुराहरूमा विशेष ध्यान दिएका छन्। यो सबै यस इबादतको महत्त्व र श्रेष्ठताको कारणले गर्दा हो।[1]

पहिलो विषय: अजान र इकामतको परिभाषा

अजान (शरई अर्थमा): नमाजको समय प्रवेश भएको सूचना दिनु हो, निश्चित र निर्धारित शरई शब्दहरूद्वारा।[2]

इकामत (शरई अर्थमा): नमाज सुरु गर्न उभिन लागेको सूचना दिनु हो, विशेष रूपमा निर्धारित शरई शब्दहरूद्वारा।[3]

दोस्रो विषय: अजान र इकामतको हुक्म

अजान र इकामत कुरआन, सुन्नत र इज्माअ (विद्वानहरूको सर्वसम्मति) द्वारा प्रमाणित र वैध छन्:

---

[1] हेर्नुहोस्: फतहुल मुनइम सहीह मुस्लिमको व्याख्या: (२/४६०)।

[2] हेर्नुहोस्: इब्न कुदामाको अल्-मुग्नी (१/२९२), मुख्तारुस्-सिहाह (पृ. १६) — मूल शब्द "अ-ज-न", र अल्-कहतानीको अजान र इकामत (पृ. ५)।

[3] हेर्नुहोस्: कश्शाफ अल्-किनाअ: (१/२३०)।

जहाँसम्म कुरआनको कुरा छ; अल्लाह तआलाले भन्नुभएको छ:

﴿وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى ٱلصَّلَوٰةِ ٱتَّخَذُوهَا هُزُوًا وَلَعِبًا ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْقِلُونَ ﴿٥٨﴾﴾

"जब तिमीहरू नमाजको लागि (अजानद्वारा) आह्वान गर्छौं, तिनीहरूले त्यसलाई हाँसो र खेल बनाउँछन्। यो यसकारण हो कि तिनीहरू यस्तो समुदाय हुन् जसले बुझ्दैनन्।" [अल् माइदाः ५८]

जहाँसम्म सुन्नतको कुरा छ; धेरै हदीसहरूले अजान र इकामतको वैधता स्पष्ट गरेका छन्, तीमध्ये केही यस प्रकार छन्:

अब्दुल्लाह बिन उमर (रजियल्लाहु अन्हुमा) ले बयान गरेका छन्: जब मुस्लिमहरू मदीना आइपुगे, तिनीहरू भेला हुन्थे र नमाजको समयको प्रतीक्षा गर्थे, किनकि त्यहाँ नमाजका लागि कुनै आह्वान (अजान) हुँदैनथ्यो। एक दिन तिनीहरूले यस विषयमा छलफल गरे। केहीले भने: "हामी इसाईहरूको घण्टी जस्तै घण्टी प्रयोग गरौं।" र केहीले भने: "बरु यहूदीहरूको शङ्ख (सिङ) जस्तै शङ्ख प्रयोग गरौं।" उमर (रजियल्लाहु अन्हु) ले भने: "किन तपाईंहरूले नमाजका लागि आह्वान गर्न कुनै व्यक्तिलाई पठाउनुहुन्न?" त्यसपछि अल्लाहका रसूल (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले भन्नुभयो:

«يَا بِلَالُ، قُمْ فَنَادِ بِالصَّلَاةِ».

"हे बिलाल! उठ र नमाजका लागि आह्वान (अजान) गर।"[1]

[1] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (६०४) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (३७७) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

जहाँसम्म इज्माअको कुरा छ; मुस्लिम समुदाय (उम्मत) ले पाँच दैनिक नमाजहरूको वैधता र अनिवार्यतामा सर्वसम्मत सहमति जनाएको छ:

इमाम इब्न कुदामा अल-मकदिसीले भनेका छन्: "राष्ट्र (उम्मत) ले पाँच दैनिक नमाजका लागि अजान दिनु निर्धारित गरिएको छ भन्ने कुरामा सर्वसम्मत सहमति जनाएको छ।"[1]

पाँच दैनिक नमाजका लागि पुरुषहरूद्वारा अजान दिनु सामूहिक दायित्व (फर्ज किफाया) हो, चाहे ऊ मुकीम होस् वा यात्रामा। यो केवल पाँच दैनिक नमाजहरूका लागि मात्र लागू हुन्छ। किनकि मालिक बिन हुवैरिथ (रदिअल्लाहु अन्हु) को हदीसमा उल्लेख छ, नबी (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले उनीहरूलाई भन्नुभयो:

«فَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَلْيُؤَذِّنْ لَكُمْ أَحَدُكُمْ، وَلْيَؤُمَّكُمْ أَكْبَرُكُمْ».

"जब नमाजको समय हुन्छ, तिमीहरूमध्ये एक जनाले अजान देओस् र तिमीहरूमध्ये जेठो व्यक्तिले नमाजको नेतृत्व (इमामत) गरोस्।"[2]

किनकि यी दुवै इस्लामका स्पष्ट प्रतीक (शेआर) हुन्, त्यसैले तिनलाई निष्क्रिय पार्नु वा बेवास्ता गर्नु जायज छैन।

तर महिलाहरूका लागि अजान र इकामा (इकामत) निर्धारित

[1] अल्-मुग्नी: (१/२९३)।

[2] (बुखारी: ६२८ र मुस्लिम: ६७४)

गरिएको छैन, चाहे महिलाले एक्लै नमाज पढोस् वा महिलाहरूको नेतृत्व (इमामत) गरोस्।[1]

तेस्रो विषय: अजान र इकामतको फजीलत (महत्त्व/श्रेष्ठता)

अजान र मुअज्जिनहरूको फजीलत (महत्त्व) बारे धेरै हदीसहरू आएका छन्, तीमध्ये केही फजीलतहरू यसप्रकार छन्:

मुअज्जिन (अजान दिने व्यक्ति) अल्लाहतर्फ बोलाउने दाई (आह्वानकर्ता) मध्ये हो र ऊ बोलीको हिसाबले सबैभन्दा राम्रो मानिसहरूमध्ये एक हो। अल्लाह तआलाले भन्नुभएको छ:

﴿وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّن دَعَآ إِلَى ٱللَّهِ وَعَمِلَ صَٰلِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ ﴿٣٣﴾﴾

"त्यो व्यक्तिभन्दा राम्रो बोली कसको हुन सक्छ, जसले अल्लाहतर्फ आह्वान गर्छ, असल कर्म गर्छ र भन्छ: 'निःसन्देह म मुस्लिम हुँ'?" [फुस्सिलतः ३३]

मुअज्जिनहरूको घाँटी कयामतको दिनसबैभन्दा लामो हुनेछ; किनकि मुआविया (रजियल्लाहु अन्हु) ले भने: मैले अल्लाहका रसूल (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले भन्दै गरेको सुने, उहाँले भन्नुभयो:

«المُؤَذِّنُونَ أَطْوَلُ النَّاسِ أَعْنَاقًا يَوْمَ القِيَامَةِ».

"कयामतको दिन मुअज्जिनहरूको घाँटी सबैभन्दा लामो हुनेछ।"[2]

---

[1] इब्न तैमिय्याहको शर्ह अल-उम्दा - नमाजको किताब (पृष्ठ: १०१)।

[2] यसलाई इमाम मुस्लिमले हदीस नम्बर (३८७) मा वर्णन गरेका छन्।

अजान र इकामतले शैतानलाई टाढा भगाउँछन्; अबू हुरैरा (रजियल्लाहु अन्हु) ले रिवायत गरेका छन्, नबी (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले भन्नुभयो:

«إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ أَدْبَرَ الشَّيْطَانُ لَهُ ضُرَاطٌ، حَتَّى لَا يَسْمَعَ التَّأْذِينَ، فَإِذَا قُضِيَ التَّأْذِينُ أَقْبَلَ، حَتَّى إِذَا ثُوِّبَ بِالصَّلَاةِ -أَيْ: أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ- أَدْبَرَ، حَتَّى إِذَا قُضِيَ التَّثْوِيبُ أَقْبَلَ، حَتَّى يَخْطُرَ -أَيْ: يُوَسْوِسُ- بَيْنَ الْمَرْءِ وَنَفْسِهِ، يَقُولُ لَهُ: اذْكُرْ كَذَا وَاذْكُرْ كَذَا، لِمَا لَمْ يَكُنْ يَذْكُرُ مِنْ قَبْلُ، حَتَّى يَظَلَّ الرَّجُلُ مَا يَدْرِي كَمْ صَلَّى».

"जब नमाजका लागि अजान दिइन्छ, तब शैतान वायु (पाद) छोड्दै भाग्छ, ताकि उसले अजान सुन्न नपरोस्। जब अजान समाप्त हुन्छ, ऊ फेरि फर्केर आउँछ। जब नमाजका लागि इकामत भनिन्छ, ऊ फेरि भाग्छ। जब इकामत समाप्त हुन्छ, ऊ फेरि फर्केर आउँछ। यहाँसम्म ऊ मानिस र उसको मनबीच वसवसा (भ्रम) हाल्न थाल्छ र उसलाई भन्छ: 'यो कुरा सम्झ, त्यो कुरा सम्झ,' ती कुराहरू जुन उसले पहिले सम्झेको हुँदैन। यहाँसम्म उसले आफूले कति रकअत नमाज पढेको हो भन्ने समेत बिर्सन्छ।"[1]

अजान सुन्ने सबै कुराले मुअज्जिनको पक्षमा साक्षी दिनेछ; अब्दुल्लाह बिन अब्दुर्रहमान अल-अन्सारीबाट रिवायत छ, अबू सईद अल-खुदरी (रजियल्लाहु अन्हु) ले उनलाई भने: "म देख्छु कि तिमी भेडा (गाईबस्तु) र गाउँ दिहातमा बस्न मन पराउँछौ। त्यसैले जब तिमी

[1] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (१२२२) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (३८९) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

आफ्ना भेडा-बाख्राको बथानमा वा गाउँ दिहातमामा हुन्छौ र नमाजका लागि अजान दिन्छौ भने आफ्नो आवाजलाई बुलन्द गर, किनकि:

«لَا يَسْمَعُ مَدَى صَوْتِ المُؤَذِّنِ، جِنٌّ وَلَا إِنسٌ وَلَا شَيْءٌ، إِلَّا شَهِدَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ».

"मुअज्जिनको आवाज जहाँसम्म पुग्छ, त्यहाँसम्म उसलाई सुन्ने जिन्न, मानव वा अन्य सबै वस्तुहरूले कयामतको दिन उसको पक्षमा गवाही दिनेछन्।" अबू सईद (रजियल्लाहु अन्हु) ले भने: मैले यो कुरा अल्लाहका रसूल (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) बाट सुनेको हुँ।[1]

यदि मानिसहरूले अजानको वास्तविक फजीलत (महत्त्व) थाहा पाएका भए, तिनीहरूले त्यसको लागि चिठ्ठा (लटरी) हाल्थे। अबू हुरैराह (रजियल्लाहु अन्हु) ले वर्णन गरेका छन्, अल्लाहका रसूल (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले भन्नुभयो:

«لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي النِّدَاءِ -أَيِ: الأَذَانِ- وَالصَّفِّ الأَوَّلِ، ثُمَّ لَمْ يَجِدُوا إِلَّا أَنْ يَسْتَهِمُوا عَلَيْهِ لَاسْتَهَمُوا».

"यदि मानिसहरूले अजान (नमाजको आह्वान) र पहिलो पंक्ति

[1] यसलाई इमाम बुखारीले हदीस नम्बर (६०९) मा उल्लेख गरेका छन्।

(पहिलो सफ) मा कति ठूलो फजीलत छ भन्ने कुरा थाहा पाएको भए, र त्यसलाई प्राप्त गर्ने एकमात्र उपाय चिठ्ठा हाल्नु मात्र हुन्थ्यो भने, उनीहरूले अवश्य चिठ्ठा हाल्थे (र त्यसका लागि प्रतिस्पर्धा गर्थे)।"[1]

मुअज्जिनलाई उसको आवाजको हदसम्म क्षमा गरिन्छ र उसको आवाज सुन्ने प्रत्येक वस्तु—चाहे सुख्खा होस् वा भिजेको—ले उसको पक्षमा साक्षी दिन्छ। उसलाई उससँग नमाज पढ्नेहरूको बराबर पुण्य (सवाब) दिइन्छ, किनकि भलाइको बाटो देखाउने व्यक्ति भलाइ गर्ने व्यक्ति सरह हुन्छ।

बराअ बिन आजिब (रजियल्लाहु अन्हु) बाट वर्णित छ, अल्लाहका नबी (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले भन्नुभयो:

«إِنَّ اللَّهَ وَمَلاَئِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى الصَّفِّ المُقَدَّمِ، وَالمُؤَذِّنُ يُغْفَرُ لَهُ مَدُّ صَوْتِهِ، وَيُصَدِّقُهُ مَنْ سَمِعَهُ مِن رَطْبٍ وَيَابِسٍ، وَلَهُ مِثْلُ أَجْرِ مَن صَلَّى مَعَهُ».

निश्चय नै अल्लाह र उहाँका फरिश्ताहरू पहिलो पंक्ति (सफ) मा रहेका मानिसहरूमाथि दुरूद (कृपा) पठाउँछन्। मुअज्जिनलाई उसको आवाज जहाँसम्म पुग्छ त्यति नै दूरीसम्म माफी दिइन्छ। उसको आवाज सुन्ने प्रत्येक वस्तु—चाहे सुख्खा होस् वा भिजेको—ले उसको पक्षमा

[1] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (६१५) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (४३७) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

साक्षी दिन्छ र उसलाई उसको साथमा नमाज पढ्नेहरूको बराबरको पुण्य (सवाब) पनि दिइन्छ।[1]

अजान इस्लामका सबैभन्दा ठूला प्रतीकहरू (शिआर) मध्ये एक हो। यो दारुल कुफ्र (अविश्वासको भूमि) र दारुल इस्लाम (इस्लामको भूमि) बीचको फरक पनि हो।

त्यसैले बुखारीले आफ्नो 'सहीह' मा "अजानद्वारा रगत (ज्यान) सुरक्षित हुने सम्बन्धी" शीर्षक राखेका छन् र त्यसपछि अनस बिन मालिक (रजियल्लाहु अन्हु) को हदीस उल्लेख गरेका छन्: "नबी (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) जब हामीलाई लिएर कुनै समुदायमाथि आक्रमण गर्नुहुन्थ्यो, तब उहाँ बिहान नहुँदासम्म प्रतीक्षा गर्नुहुन्थ्यो र वरिपरि अवलोकन गर्नुहुन्थ्यो। यदि उहाँले अजान सुन्नुहुन्थ्यो भने उनीहरूमाथि आक्रमण रोक्नुहुन्थ्यो र यदि अजान सुन्नुहुन्नथ्यो भने उनीहरूमाथि आक्रमण गर्नुहुन्थ्यो।"[2] इमाम अल-खत्ताबीले भने: "यसबाट स्पष्ट हुन्छ,

[1] यसलाई इमाम अहमद (१८५०६) र इमाम नसई (६४६) ले वर्णन गरेका छन्। इमाम मुन्जिरीले अत्तर्गीब वत्तर्हीब (१/१७६) मा यसको इसनादलाई हसन जय्यिद भनेका छन् र इमाम इब्नुल् मुलक्किनले अल्-बद्रुल् मुनीर (३/३८५) मा यस इसनादलाई जय्यिद भनेका छन्।

[2] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (६१०) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (३८२) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

अजान इस्लाम धर्मको एक प्रतीक (शिआर) हो, र यो एक अनिवार्य कार्य हो जसलाई त्याग्न अनुमति छैन। यदि कुनै शहरका मानिसहरू अजान त्याग्न सहमत भए र त्यसलाई छोडिदिए भने, सुल्तानलाई उनीहरूसँग यस विषयमा लड्ने अधिकार हुनेछ।"[1]

चौथो विषय: अजान र इकामत सही हुनका सर्तहरू

१. इस्लाम: काफिरबाट अजान र इकामत सही हुँदैनन्, किनकि यी दुवै इबादत हुन् र इबादत काफिरबाट स्वीकार (मान्य) हुँदैन।

२. अक्ल (बुद्धि/समझ): पागल, नशामा रहेको व्यक्ति र समझ नपुगेको सानो बालकबाट अजान र इकामत सही हुँदैन, जसरी अन्य इबादतहरूमा पनि यही नियम लागू हुन्छ।

३. नीयत (संकल्प): बिना अजान र इकामत सही हुँदैनन्, किनकि यी दुवै इबादत हुन् र इबादत नीयत बिना सही हुँदैन; किनकि अल्लाहका रसूल (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले भन्नुभएको छ:

«إِنَّمَا الأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى».

«निश्चय नै कर्महरू नियत (इरादा) अनुसार हुन्छन् र प्रत्येक व्यक्तिलाई उसले गरेको नियतअनुसार नै प्रतिफल दिइन्छ।"[2]

४. पुरुष हुनु: महिलाबाट अजान र इकामत सही हुँदैनन्।

---

[1] आलामुल हदीस शर्ह सहीह बुखारी: (१/४६०)।

[2] यो हदीसलाई उमर बिन खत्ताब (रजियल्लाहु अन्हु) बाट इमाम बुखारीले (१) मा र इमाम मुस्लिमले (१९०७) मा वर्णन गरेका छन्।

५. अजान नमाजको समयमा हुनु: नमाजको समय प्रवेश हुनु अघि अजान सही हुँदैन; किनकि मालिक बिन हुयैरिथ (रजियल्लाहु अन्हु) को हदीसमा छ, नबी (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले भन्नुभयो:

«... فَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَلْيُؤَذِّنْ لَكُمْ أَحَدُكُمْ، وَلْيَؤُمَّكُمْ أَكْبَرُكُمْ».

"... जब नमाजको समय हुन्छ, तब तिमीहरूमध्ये एक जनाले अजान देओस् र तिमीहरूमध्ये सबैभन्दा जेठो व्यक्तिले इमामत गरोस्।" उहाँले अजानलाई नमाजको उपस्थितिसँग जोड्नुभएको छ र यसको वैध उपस्थिति नमाजको समय प्रवेश भएपछि मात्र हुन्छ। साथै, इकामत नमाजका लागि उभिन लाग्दा दिइनुपर्छ।[1]

६. अजान र इकामत क्रमबद्ध (तरतीब अनुसार) हुनु: क्रमबद्ध भन्नाले मुअज्जिनले अजान र इकामतका शब्दहरू शरई ग्रन्थहरूमा वर्णन गरिएको क्रमअनुसार नै भन्नुपर्छ, कुनै शब्द वा वाक्यलाई अगाडि वा पछाडि गर्नु हुँदैन। किनकि अजान एक इबादत हो, त्यसैले जसरी आएको छ त्यसरी नै सम्पन्न गर्नुपर्छ। किनकि पैगम्बर (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले भन्नुभएको छ:

«مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ فِيهِ، فَهُوَ رَدٌّ».

"जसले हाम्रो धर्ममा त्यस्तो कुनै नयाँ कुरा ल्यायो जुन त्यसमा

[1] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (६२८) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (६७४) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

थिएन, त्यो अस्वीकार गरिनेछ।"[1]

७. अजान र इकामत निरन्तर (मुवालात) हुनु: यसको अर्थ अजानका शब्दहरू एकपछि अर्को लगातार रूपमा आउनुपर्छ, बीचमा कुनै कुरा वा काम गरेर छुट्याउनु हुँदैन र यसका भागहरू बीच लामो अन्तराल गर्नु हुँदैन।

८. अजान र इकामत अरबी भाषामा र सुन्नतमा आएको शब्दहरू अनुसार हुनु: यसको अर्थ अजान र इकामत अरबी भाषामै हुनुपर्छ र सुन्नतमा जसरी आएको छ त्यही शब्दहरू प्रयोग गर्नुपर्छ। साथै, अर्थ बिगार्ने गल्ती (लहन) बाट सुरक्षित हुनुपर्छ।

९. अजानमा आवाज बुलन्द (उच्च) गर्नु: किनकि यदि मुअज्जिनले आफ्नो आवाज यति कम गर्छ कि उसले मात्र आफैं सुन्न सक्छ, भने अजानको उद्देश्य पूरा हुँदैन; किनकि नबी (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले भन्नुभएको छ:

«فَلْيُؤَذِّنْ لَكُمْ أَحَدُكُمْ».

"तिमीहरूमध्ये एक जनाले अजान देओस्।" यसले ठूलो स्वरमा अजान दिएर अरूलाई सुनाउने उद्देश्य रहेको संकेत गर्छ, ताकि अजानको उद्देश्य पूरा होस्। यदि कसैले केवल आफ्नो लागि वा साथमा रहेका व्यक्तिका लागि मात्र अजान दिन्छ भने ठूलो स्वरमा अजान दिनु अनिवार्य हुँदैन; तर उसले यति आवाज उठाउनुपर्छ कि आफू वा साथमा

[1] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (२६९७) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (१७१८) नम्बरमा आइशा (रजियल्लाहु अन्हा) बाट वर्णन गरेका छन्।

भएका व्यक्तिले सुन्न सकून्। तर यदि उसले त्यसभन्दा बढी उच्च आवाजमा अजान दिन्छ भने त्यो अझ उत्तम हुन्छ; किनकि अबू सईद अल-खुद्री (रजियल्लाहु अन्हु) ले नबी (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) बाट रिवायत गरेका छन्:[1]

«.. فَإِذَا كُنتَ فِي غَنَمِكَ أَوْ بَادِيَتِكَ فَأَذَّنْتَ فَارْفَعْ صَوْتَكَ بِالنِّدَاءِ؛ فَإِنَّهُ لَا يَسْمَعُ مَدَى صَوْتِ المُؤَذِّنِ جِنٌّ وَلَا إِنْسٌ وَلَا شَيْءٌ إِلَّا شَهِدَ لَهُ يَوْمَ القِيَامَةِ».

"... यदि तिमी आफ्नो भेडा (गाईबस्तु) सँग वा ग्रामीण क्षेत्रमा (दिहात) छौ र अजान दिन्छौ भने आफ्नो आवाजलाई बुलन्द गर। किनकि मुअज्जिनको आवाज जहाँसम्म पुग्छ, त्यहाँसम्म कुनै जिन्न, मानव वा कुनै पनि वस्तु छैन, तर सबैले उसका पक्षमा साक्षी दिनेछन्।"[2]

पाँचौँ विषय: मुअज्जिनमा हुनुपर्ने आवश्यक गुणहरू

१. मुअज्जिन इमानदार, सच्चा र धर्ममा स्थिर हुनुपर्छ; किनकि नबी (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले भन्नुभएको छ:

«الإِمَامُ ضَامِنٌ، وَالمُؤَذِّنُ مُؤْتَمَنٌ، اللَّهُمَّ أَرْشِدِ الأَئِمَّةَ، وَاغْفِرْ لِلْمُؤَذِّنِينَ».

«इमाम जिम्मेवार हो र मुअज्जिन अमानतदार हो। हे अल्लाह ! इमामहरूलाई मार्गदर्शन गर्नुहोस् र मुअज्जिनहरूलाई क्षमा गर्नुहोस्।» मुअज्जिनलाई नमाज र रोजाको समयको जिम्मेवारी सुम्पिएको हुन्छ र यो अमानत केवल न्यायशील व्यक्तिले मात्र पूरा गर्न सक्छ। त्यसैले

[1] यसको श्रोत पहिले नै उल्लेख भइसकेको छ।

[2] यसको श्रोत पहिले नै उल्लेख भइसकेको छ।

मुअज्जिन फासिक (अनैतिक), खुलेआम पाप गर्ने वा खराब चरित्र भएको हुनुहुँदैन।[1]

२. मुअज्जिन वयस्क हुनुपर्छ; किनकि बालिग व्यक्तिको अजान पूर्ण हुन्छ। तथापि, समझदार (मुमैय्यिज) बालकले समयभित्र अजान दियो भने उसको अजान मान्य हुन्छ र त्यसैलाई पर्याप्त मानिन्छ, किनकि त्यसद्वारा नमाजको समय प्रवेश भएको सूचना प्राप्त हुन्छ।

३. मुअज्जिनले नमाजको समयबारे ज्ञान राख्नुपर्छ, ताकि समय सुरु हुनासाथ अजान दिन सकोस्। यदि उसलाई समयहरूको सही ज्ञान भएन भने गल्ती वा त्रुटि हुने सम्भावना रहन्छ।

४. मुअज्जिनको आवाज उच्च र स्पष्ट हुनुपर्छ; किनकि अब्दुल्लाह बिन जैद (रजियल्लाहु अन्हु) को अजानसम्बन्धी सपनाको हदीसमा नबी (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले उनलाई भन्नुभयो:

«إِنَّ هَذِهِ لَرُؤْيَا حَقٌّ، فَقُمْ مَعَ بِلَالٍ فَإِنَّهُ أَنْدَىٰ وَأَمَدُّ صَوْتًا مِنْكَ، فَأَلْقِ عَلَيْهِ مَا قِيلَ لَكَ، وَلْيُنَادِ بِذَٰلِكَ».

«निश्चय नै यो साँचो सपना हो, त्यसैले बिलालसँग उठ, किनकि उसको आवाज तिम्रो भन्दा बढी मधुर र टाढासम्म पुग्ने छ। तिमीलाई जे भनिएको छ त्यो उसलाई सुनाऊ र उसले त्यही अनुसार अजान

[1] यसलाई इमाम अबू दाऊदले (५१७) नम्बरमा र तिर्मिजीले (२०७) नम्बरमा उल्लेख गरेका छन्।

देओस्।» (२१) यसको अर्थ:[1]

«وَأَمَدُّ صَوْتًا مِنْكَ».

"उसको आवाज तिम्रो भन्दा बढी मधुर र टाढासम्म पुग्ने छ।" अर्थ: तिम्रो भन्दा बढी उच्च र स्पष्ट आवाज भएको। यसले मुअज्जिनलाई उच्च र बलियो आवाज भएको व्यक्ति बनाउनु राम्रो (मुस्तहब) हो भन्ने संकेत गर्छ; किनकि उच्च आवाजले अजानको सूचना अरूसम्म पुर्याउन बढी प्रभावकारी हुन्छ।[2]

५- मिठो स्वरको धनी हुनुपर्छ, किनकि अब्दुल्लाह बिन जायद (रजियल्लाहु अन्हु) को माथि उल्लेखित हदीसमा नबी (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले भन्नुभयो:

«فَإِنَّهُ أَنْدَىٰ وَأَمَدُّ صَوْتًا مِنْكَ».

"किनकि उसको आवाज तिम्रो भन्दा बढी मधुर र टाढासम्म पुग्ने छ।" अर्थ: अझ राम्रो र मिठो (मधुर) आवाज भएको।

६. मुअज्जिन सानो र ठूलो अपवित्रताबाट शुद्ध हुनुपर्छ; किनकि अजान र इकामत अल्लाह अज्ज व जल्लको जिक्र हो र अल्लाहको जिक्र गर्ने व्यक्तिको लागि शुद्ध अवस्थामा हुनु मुस्तहब (उत्तम) मानिन्छ।

७- उभिएर अजान दिनु; किनकि नबी (सल्लल्लाहु अलैहि

[1] यसलाई इमाम तिर्मिजीले हदीस नम्बर (१८९) मा वर्णन गरेका छन् र यो 'हदीस हसन सही' हो भनेका छन्।

[2] हेर्नुहोस्: तुहफत अल्-अहवजी (१/४८१)।

वसल्लम) को भनाइ छ:

«يَا بِلَالُ قُمْ، فَنَادِ بِالصَّلَاةِ».

"«हे बिलाल! उठ र नमाजका लागि अजान देऊ।" इब्नुल मुन्जिरले भनेका छन्:[1] "मुअज्जिनले उभिएर अजान दिनु सुन्नत हो भन्ने कुरामा विद्वानहरूको सर्वसम्मति छ।"[2]

८. किब्लातर्फ फर्केर अजान दिनु; किनकि अब्दुल्लाह बिन जैद (रजियल्लाहु अन्हु) को अजान सपनासम्बन्धी हदीसको एक रिवायतमा आएको छ, उनले भने: "त्यसपछि उनले किब्लातर्फ फर्किए र भने: 'अल्लाहु अकबर, अल्लाहु अक्बर. . .।"[3] इब्नुल मुन्जिरले भनेका छन्: "विद्वानहरू यस कुरामा सहमत छन् कि अजान दिँदा किब्लातर्फ फर्कनु सुन्नत हो।"[4]

९- दुवै चोर औंलाहरू दुवै कानको भित्रपट्टि हाल्नु, किनकि बिलाल (रजियल्लाहु अन्हु) ले नबी (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) को अगाडि अजान दिदा यस्तै गरेका थिए। अबू जुहैफा (रजियल्लाहु अन्हु) ले बयान गरेका छन्: "मैले बिलाललाई अजान दिँदै गरेको देखें, उनले आफ्नो टाउको दायाँ–बायाँ घुमाउँदै मुखलाई यहाँ–त्यहाँ फर्काउँदै थिए,

[1] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले इब्ने उमर (रजियल्लाहु अन्हुमा) बाट (६०४) मा र इमाम मुस्लिमले (३७७) मा वर्णन गरेका छन्।

[2] इब्नुल मुन्जिरको अल-इज्माअ: (पृष्ठ ३८)।

[3] यसलाई इमाम अबू दाऊदले हदीस नम्बर (५०७) मा वर्णन गरेका छन्।

[4] अल इज्माअ, इब्नुल मुन्जिरः (पृष्ठ ३८)।

उनका दुई औँला कानमा थिए र अल्लाहका रसूल (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) आफ्नो रातो खीमा (शिविर)मा हुनुहुन्थ्यो…।"[1]

इमाम तिर्मिजीले यो हदीस रिवायत गरेपछि भने: "अहले इल्म (विद्वानहरू) यसै अनुसार अमल (अभ्यास) गर्छन्: उनीहरू मुअज्जिनले अजान दिँदा आफ्ना दुवै औँला कानमा राख्नु मुस्तहब (सिफारिस गरिएको/उत्तम) मान्छन्।"

इब्न शिब्रमालाई सोधियो: मुअज्जिनलाई आफ्ना दुई औँलाहरू कानमा राख्न किन आदेश दिइयो? उनले भने: "आवाज अझ ठूलो र स्पष्ट बनाउनको लागि…।"[2]

इमाम नौवी (रहिमहुल्लाह) ले भनेका छन्: "सुन्नत भनेको (मुअज्जिनले) आफ्ना दुवै औँलाहरू कानका छिद्रहरू (भित्री भाग) मा राखोस् र यसमा विद्वानहरूको सहमति छ। महामिलीले 'अल-मज्मूअ' मा यो कुरा धेरै विद्वानहरूबाट उल्लेख गरेका छन्। हाम्रा फुकहा (विद्वानहरू) भन्छन्: यसमा अर्को फाइदा पनि छ, त्यो यो हो कि कहिलेकाहीँ कुनै व्यक्ति बहिरोपन, टाढा हुनु वा अन्य कारणले

---

[1] यसलाई तिर्मिजी (१९७) ले वर्णन गरेका छन् र यसलाई "हसन सहीह" भनेका छन्। यसको मूल रूप सहीह बुखारी (६३४) मा यी शब्दहरूसहित आएको छ: औन बिन अबी जुहैफाले आफ्ना बुवाबाट वर्णन गरेका छन् कि उनले बिलाललाई नमाजका लागि अजान दिँदै गरेको देखे। उनले भने: "म उहाँको मुख यता-उता फर्किरहेको पछ्याइरहेको थिएँ, र बिलाल अजान दिइरहनुभएको थियो।"

[2] "औसात" (४/११)।

अजानको आवाज सुन्न सक्दैन; त्यस्तो अवस्थामा उसले मुअज्जिनका दुवै औँला कानमा देखेपछि अजान भइरहेको अनुमान लगाउन सक्छ।"[1]

१०. 'हय्या अलास्सलाह' र 'हय्या अलाल-फलाह' भन्दाखेरि शरीर घुमाउनु; जब मुअज्जिनले "हय्या अलास्सलाह" भन्छ, तब दुवै पटक दायाँतर्फ फर्किनु; र जब "हय्या अलाल-फलाह" भन्छ, तब दुवै पटक बायाँतर्फ फर्किनु, तर खुट्टा स्थिर राख्नु आवश्यक छ। किनकि अबू जुहैफा (रजियल्लाहु अन्हु) लाई नबी (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) को अगाडि अजान दिँदै गरेको देखेर भने:

«فَجَعَلْتُ أَتَتَبَّعُ فَاهُ، هَاهُنَا وَهَاهُنَا، يَقُولُ: يَمِينًا وَشِمَالًا: حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الفَلَاحِ».

"मैले उहाँको मुखलाई यता र उता पछ्याउन थालें; उहाँ दायाँ र बायाँतर्फ फर्केर 'हय्या अलस्सलाह, हय्या अलल-फलाह' भनिरहनुभएको थियो।"[2] किनकि यसले मस्जिदबाट टाढा रहेका मानिसहरूलाई नमाजको आह्वान (अजान) अझ राम्रोसँग सुनाउन सहयोग गर्छ।

११. अजान बिस्तारै र ठहरावका साथ, तर अत्यधिक लामो नगरी दिनुपर्छ। किनकि अजान मस्जिदबाट टाढा रहेका मानिसहरूलाई सूचना दिनका लागि हो, त्यसैले बिस्तारै र स्पष्ट रूपमा पढ्दा उद्देश्य राम्रोसँग

[1] शर्ह अल मुहज्जब (३/११३)।

[2] यो हदीसलाई इमाम बुखारी (६३४) र इमाम मुस्लिम (५०३) ले वर्णन गरेका छन् र यी शब्दहरू मुस्लिमका हुन्।

पूरा हुन्छ। र इकामतलाई छिटो गर्नुपर्छ, अर्थात् त्यसमा हतार गर्नुपर्छ, किनकि यो मस्जिदमा उपस्थित व्यक्तिहरूका लागि सूचना हो, त्यसैले त्यसमा छिटो गर्नु उपयुक्त हुन्छ।[1]

१२. अजान शरियतले निर्धारण गरेअनुसार सहज, स्पष्ट र स्वाभाविक आवाजमा दिनुपर्छ। त्यसमा कृत्रिमता हुनु हुँदैन, न त अर्थ बिगार्ने गल्ती (लहन) हुनु हुँदैन। अजानलाई गीतजस्तो शैलीमा प्रस्तुत गर्नु वा अत्यधिक तानेर यसको उद्देश्य बिगार्नु पनि सही होइन। बरु मुअज्जिनले आफ्नो स्वाभाविक आवाजमा, अजानका शरई सर्त र आदबहरूको ध्यान राख्दै अजान पूरा गर्नुपर्छ।

छैठौँ विषय: अजान र इकामतको तरिका

अजान र इकामतका तरिकाहरू नबी ﷺ का हदीसहरूमा उल्लेख गरिएका छन्। अजान र इकामतको स्वरूपबारे अब्दुल्लाह बिन जैद (रजियल्लाहु अन्हुल्लाहु अन्हु) को हदीस पनि समावेश छ, जसमा अजानका शब्दहरू यस प्रकार छन्:

अल्लाहु अकबर, अल्लाहु अकबर, अल्लाहु अकबर, अल्लाहु अकबर।

अश्हदु अल्ला इलाह इल्लल्लाह, अश्हदु अल्ला इलाह इल्लल्लाह।

अश्हदु अन्न मुहम्मदर् रसूलुल्लाह, अश्हदु अन्न मुहम्मदर्

[1] हेर्नुहोस्: अल्-मुग्नी लि-इब्न कुदामह: (१/२९५)।

रसूलुल्लाह।

हय्या अलस्सलाह, हय्या अलस्सलाह।

हय्या अलल्फलाह, हय्या अलल्फलाह।

अल्लाहु अकबर, अल्लाहु अकबर।

ला इलाह इल्लल्लाह।

इकामतका शब्दहरू:

अल्लाहु अकबर, अल्लाहु अकबर।

अश्हदु अल्ला इलाहा इल्लल्लाह।

अश्हदु अन्न मुहम्मदर् रसूलुल्लाह।

हय्या अलस्सलाह, हय्या अलल्फलाह।

कद् कामतिस् सलाह, कद् कामतिस् सलाह।

अल्लाहु अकबर, अल्लाहु अकबर।

ला इलाह इल्लल्लाह।[1]

यो अजान र इकामतको त्यही स्वरूप हो, जसलाई बिलाल (रजियल्लाहु अन्हु) ले रसूल ﷺ सँगै बसाइँ र यात्रामा निरन्तर पालन

[1] यसलाई इमाम अबू दाऊदले (४९९) मा र तिर्मिजीले संक्षेपमा (१८९) मा वर्णन गरेका छन्। इमाम तिर्मिजीले अब्दुल्लाह बिन जैदको हदीसलाई 'हसन सही' भनेका छन्।

गर्दै आएका थिए, र नबी ﷺ को मृत्यु नभएसम्म यसैलाई निरन्तर रूपमा अपनाइरहे।

फज्रको अजानमा "हय्या अलल फलाह" पछि "अस्सलातु खैरुन मिनन-नौम" (नमाज निद्राभन्दा उत्तम छ) दुई पटक भानुपर्छ। किनभने अबू मह्जूरा (रजियल्लाहु अन्हु) बाट वर्णित छ, रसूल ﷺ ले उनलाई भन्नुभयो:

«فَإِنْ كَانَتْ صَلَاةُ الصُّبْحِ قُلتَ: الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِّنَ النَّوْمِ، الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِّنَ النَّوْمِ».

"यदि फज्रको नमाज हो भने तिमी यसो भन: 'अस्सलातु खैरुन मिनन-नौम, अस्सलातु खैरुन मिनन-नौम' (नमाज निद्राभन्दा उत्तम छ, नमाज निद्राभन्दा उत्तम छ)।"[1]

अजानको अर्को एक स्वरूप "तरजीअ" हो, अर्थात् दोहोऱ्याएर भन्नु। यसमा मुअज्जिनले शहादत पहिले कम आवाजमा भन्छ, त्यसपछि फेरि उच्च आवाजमा दोहोर्याएर भन्छ। इकामतमा भने ती वाक्यहरूलाई दुई–दुई पटक भनिन्छ।

यो तरिका अबू मह्जूरा (रजियल्लाहु अन्हु) को हदीसमा आएको छ। उनले भने: रसूल ﷺ ले मलाई स्वयं अजान सिकाउनुभयो र भन्नुभयो:

«قُلْ: اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنْ

[1] यसलाई इमाम अबू दाऊदले हदीस नम्बर (५००) मा वर्णन गरेका छन्। इमाम नौवीले 'खुलासतुल अहकाम' (१/२८६) मा भनेका छन्: यो हसन हदीस हो।

لَا إِلٰهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ - مَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ - قَالَ: ثُمَّ ارْجِعْ، فَمُدَّ صَوْتَكَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الفَلَاحِ، حَيَّ عَلَى الفَلَاحِ، اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، لَا إِلٰهَ إِلَّا اللَّهُ».

“भन: अल्लाहु अक्बर अल्लाहु अक्बर, अल्लाहु अक्बर अल्लाहु अक्बर, अश्हदु अल्ला इला ह इल्लल्लाह, अश्हदु अल्ला इला ह इल्लल्लाह, अश्हदु अन्न मुहम्मर्दरसूलुल्लाह, अश्हदु अन्न मुहम्मर्दरसूलुल्लाह (दुई–दुई पटक)। त्यसपछि उहाँले भन्नुभयो: ‘फेरि फर्केर दोहोऱ्याऊ र आफ्नो आवाजलाई उचालेर भन: अश्हदु अल्ला इला ह इल्लल्लाह, अश्हदु अल्ला इला ह इल्लल्लाह, अश्हदु अन्न मुहम्मर्दरसूलुल्लाह, अश्हदु अन्न मुहम्मर्दरसूलुल्लाह, हय्य अलस्सलाह, हय्य अलस्सलाह, हय्य अलल्फलाह, हय्य अलल्फलाह, अल्लाहु अक्बर अल्लाहु अक्बर, ला इलाह इल्लल्लाह।”

«وَالإِقَامَةُ: اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الفَلَاحِ، حَيَّ عَلَى الفَلَاحِ، قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ، قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ، اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، لَا إِلٰهَ إِلَّا اللَّهُ».

"इकामतः अल्लाहु अकबर अल्लाहु अकबर, अल्लाहु अकबर अल्लाहु अकबर, अश्हदु अल्ला इला ह इल्लल्लाह, अश्हदु अल्ला इला ह इल्लल्लाह, अश्हदु अन्न मुहम्मर्दरसूलुल्लाह, अश्हदु अन्न मुहम्मर्दरसूलुल्लाह, हय्य अलस्सलाह, हय्य अलस्सलाह, हय्य अलल्फलाह, हय्य अलल्फलाह, कद् कामतिस्सलाह, कद्

कामतिस्सलाह, अल्लाहु अकबर अल्लाहु अकबर, ला इलाह इल्लल्लाह।"[1]

यो विविधतामा आधारित भिन्नता (इख्तिलाफ तानव्वु) हो। यी प्रमाणित तरिकाहरूमध्ये जुनसुकै तरिकालाई मुअज्जिनले अपनाए पनि त्यो राम्रो मानिन्छ। शैखुल इस्लाम इब्न तैमिय्या (रहिमहुल्लाह) ले केही प्रमाणित अजानका स्वरूपहरू उल्लेख गरेपछि यसो भन्छन्: "यदि त्यसो हो भने, सही दृष्टिकोण 'अहले हदीस' र उनीहरूसँग सहमत हुनेहरूको मत हो, जसअनुसार यस सम्बन्धमा पैगम्बर ﷺ बाट प्रमाणित भएका सबै कुरालाई स्वीकार्य मानिन्छ। उनीहरू त्यसमध्ये कुनै पनि कुरालाई अप्रिय (मकरूह) मान्दैनन्, किनकि अजान र इकामतका तरिकाहरूको विविधता किराअत, तशह्हुद र यस्तै अन्य विषयहरूको विविधता जस्तै हो। अल्लाहका रसूल ﷺ ले आफ्नो उम्मतका लागि स्थापित गर्नुभएको कुरालाई नापसन्द गर्ने अधिकार कसैलाई छैन।"[2]

सातौँ विषय: अजान सुन्ने व्यक्तिले के भन्नुपर्छ र अजानपछि के दुआ गर्नुपर्छ

अजान सुन्ने व्यक्तिले मुअज्जिनले जे भन्छ त्यही दोहोऱ्याउनु मुस्तहब हो। यो अबू सईद अल-खुदरी (रजियल्लाहु अन्हु) को हदीसमा आधारित छ, जसमा नबी ﷺ ले भन्नुभयो:

[1] यसलाई इमाम अबू दाऊदले हदीस नम्बर (५०२-५०३) मा वर्णन गरेका छन्।

[2] मजमूउल फतावा: (२२/ ६६)।

«إِذَا سَمِعْتُمْ النِّدَاءَ فَقُولُوا مِثْلَ مَا يَقُولُ المُؤَذِّنُ».

"जब तिमीहरू अजान (पुकार) सुन्छौ, तब मुअज्जिनले जे भन्छ, त्यही तिमीहरूले पनि भन।" तर "हय्यअलतैन" बाहेक; जब मुअज्जिनले "हय्या अलस्सलाह" र "हय्या अलल-फलाह" भन्छ, तब अजान सुन्ने व्यक्तिले त्यसको जवाफमा निम्न कुरा भन्नुपर्छ:[1]

«لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ».

"ला हौल वला कुव्वत इल्ला बिल्लाह।"

अर्थ: अल्लाहको सहायता बिना न कुनै सामर्थ्य छ, न कुनै शक्ति छ। किनकि उमर बिन खत्ताब (रजियल्लाहु अन्हु) ले वर्णन गरेका छन्, रसूल (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले भन्नुभएको छ:

«إِذَا قَالَ المُؤَذِّنُ: اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، فَقَالَ أَحَدُكُمْ: اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، ثُمَّ قَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، قَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، ثُمَّ قَالَ: أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، قَالَ: أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، ثُمَّ قَالَ: حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، قَالَ: لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، ثُمَّ قَالَ: حَيَّ عَلَى الفَلَاحِ، قَالَ: لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، ثُمَّ قَالَ: اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، قَالَ: اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، ثُمَّ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مِنْ قَلْبِهِ، دَخَلَ الجَنَّةَ».

"जब मुअज्जिनले 'अल्लाहु अकबर, अल्लाहु अकबर' भन्छ, तब तिमीहरूमध्ये कोहीले पनि 'अल्लाहु अकबर, अल्लाहु अकबर' भन्छ।

[1] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (६११) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (३८३) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

त्यसपछि जब उसले 'अश्हदु अल्ला इलाहा इल्लल्लाह' भन्छ, तब ऊ पनि 'अश्हदु अल्ला इलाहा इल्लल्लाह' भन्छ।

त्यसपछि जब उसले 'अश्हदु अन्न मुहम्मदर रसूलुल्लाह' भन्छ, तब ऊ पनि 'अश्हदु अन्न मुहम्मदर रसूलुल्लाह' भन्छ।

त्यसपछि जब उसले 'हय्या अलस्सलाह' भन्छ, तब ऊ 'ला हौल वला कुव्वत इल्ला बिल्लाह' भन्छ।

त्यसपछि जब उसले 'हय्या अलल-फलाह' भन्छ, तब ऊ 'ला हौल वला कुव्वत इल्ला बिल्लाह' भन्छ।

त्यसपछि जब उसले 'अल्लाहु अकबर, अल्लाहु अकबर' भन्छ, तब ऊ पनि 'अल्लाहु अकबर, अल्लाहु अकबर' भन्छ।

त्यसपछि जब उसले 'ला इलाहा इल्लल्लाह' भन्छ, तब ऊ पनि 'ला इलाहा इल्लल्लाह' आफ्नो हृदयबाट भन्छ—त्यो व्यक्ति स्वर्गमा प्रवेश गर्छ।"[1]

दुवै गवाहीपछि यो भन्नु मुस्तहब हो: "अश्हदु अल्ला इलाहा इल्लल्लाहु वह्दहू ला शरीका लहू, व अन्न मुहम्मदन अब्दुहु व रसूलुहु। रजितु बिल्लाही रब्बन, व बिमुहम्मदिन रसूलन, व बिल-इस्लामी दिना।"

अर्थ: म गवाही दिन्छु कि अल्लाह बाहेक कोही सत्य पूजनीय छैन; उहाँ एक्लो हुनुहुन्छ, उहाँको कुनै साझेदार छैन, र मुहम्मद (सल्लल्लाहु अलैहि व सल्लम) उहाँका दास र रसूल हुनुहुन्छ। म अल्लाहलाई रब

[1] यसलाई इमाम मुस्लिमले हदीस नं. (३८५) मा वर्णन गरेका छन्।

(पालनहार) को रूपमा, मुहम्मदलाई रसूलको रूपमा, र इस्लामलाई दीन (धर्म) को रूपमा स्वीकार गरी सन्तुष्ट भएँ।

साअ्द बिन अबी वक्कास (रजियल्लाहु अन्हु) ले बयान गरेका छन्, रसूल (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले भन्नुभएको छ:

«مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ الْمُؤَذِّنَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، رَضِيتُ بِاللَّهِ رَبًّا، وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولًا، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا؛ غُفِرَ لَهُ ذَنْبُهُ».

"जसले अजान सुन्ने बेला यसो भन्छ: 'अश्हदु अल्ला इलाहा इल्लल्लाहु वह्दहू ला शरीका लहू, व अन्न मुहम्मदन अब्दुहु व रसूलुहु, रजीतु बिल्लाही रब्बन, व बिमुहम्मदिन रसूलन, व बिल-इस्लामी दिना'— उसको पाप क्षमा गरिन्छ।"[1]

जब मुअज्जिनले फज्र (सुब्ह) को अजानमा "अस्सलातु खैरुन मिनन-नौम" भन्छ, तब सुन्ने व्यक्तिले पनि त्यसैगरी (उही शब्द) भन्नुपर्छ; किनकि नबी ﷺ ले भन्नुभएको छ:

«إِذَا سَمِعْتُمُ النِّدَاءَ فَقُولُوا مِثْلَ مَا يَقُولُ الْمُؤَذِّنُ».

"जब तिमीहरू अजान (पुकार) सुन्छौ, तब मुअज्जिनले जे भन्छ, त्यही तिमीहरूले पनि भन।"[2]

त्यसपछि नबी ﷺ माथि दरूद (सलात) पठाउँछ, त्यसपछि उहाँ ﷺ

[1] यसलाई इमाम मुस्लिमले हदीस नम्बर (३८६) मा वर्णन गरेका छन्।

[2] (बुखारी, मुस्लिम)।

बाट वर्णित हदीस अनुसार यसो भन्छ:

«مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ النِّدَاءَ: اللَّهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ، وَالصَّلَاةِ القَائِمَةِ، آتِ مُحَمَّدًا الوَسِيلَةَ وَالفَضِيلَةَ، وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَهُ، حَلَّتْ لَهُ شَفَاعَتِي يَوْمَ القِيَامَةِ».

"जसले अजान सुन्ने बेला यसो भन्छ: 'अल्लाहुम्मा रब्बा हाजिहिद्-दअ्वतित्-ताम्मह, वस्सलातिल्-कायिमह, आति मुहम्मदनिल्-वसीलत वल्-फजीलह, वब्अथ्हु मकामन महमूदनिल्लधी वअद्तह'— उसको लागि कियामतको दिन मेरो सिफारिस (शफाअत) अनिवार्य हुन्छ।"

अर्थ: हे अल्लाह! यस पूर्ण आह्वान (अजान) र स्थापित नमाजका मालिक, मुहम्मद (सल्लल्लाहु अलैहि व सल्लम) लाई वसीला (जन्नतको सबैभन्दा उच्च स्थान) र उच्चतम दर्जा प्रदान गर, र उहाँलाई त्यो प्रशंसनीय स्थान (मकामे महमूद) प्रदान गर, जसको वाचा तपाईंले उहाँसँग गर्नुभएको छ।[1]

«الدَّعْوَةِ التَّامَّة».

"दअवतित्-ताम्मह" को अर्थ: अर्थात्: अजान; यो पूर्ण र सम्पूर्ण छ, किनकि यसमा अल्लाहको महानताको घोषणा, तौहीदको पुष्टि, रसूलको गवाही र भलाइतर्फ आह्वान समावेश छन्।

«وَالصَّلَاةِ القَائِمَة».

[1] यसलाई इमाम बुखारीले जाबिर (रजियल्लाहु अन्हु) बाट हदीस नम्बर (६१४) मा वर्णन गरेका छन्।

«वस्सलातिल्-काइमह» को अर्थ: अर्थात्: जुन नमाज स्थापना गरिनेछ र अदा गरिनेछ।

«الوَسِيلَة».

«वसीला» को अर्थ: अर्थ: स्वर्गमा एक उच्च दर्जा (स्थान)।

«الفَضِيلَة».

«वल्-फजीलह» को अर्थ: अर्थ: यस्तो उच्च र श्रेष्ठ मर्यादा (गुण) जसमा अरू कोही सहभागी हुन सक्दैन।

«مَقَامًا مَحْمُودًا».

"मकामन् मह्मूदन" को अर्थ: "मकामे महमूद" (प्रशंसनीय स्थान) भन्नाले त्यस्तो प्रत्येक स्थान/दर्जा बुझिन्छ, जसमा मानिसहरूले उहाँको प्रशंसा गर्छन्। यसमध्ये सबैभन्दा ठूलो 'शफाअत-ए-उज्मा' (महाशफाअत) हो, जसमा उहाँले त्यो स्थानमा उभिएका मानिसहरूका लागि सिफारिस गर्नुहुनेछ, ताकि उनीहरूबीच फैसला हुन सकोस्।

अब्दुल्लाह बिन अम्र बिन आस (रजियल्लाहु अन्हुमा) ले बयान गरेका छन्, उनले रसूल (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले भन्दै गरेको सुने, उहाँले भन्नुभयो:

«إِذَا سَمِعْتُمُ المُؤَذِّنَ، فَقُولُوا مِثْلَ مَا يَقُولُ، ثُمَّ صَلُّوا عَلَيَّ؛ فَإِنَّهُ مَن صَلَّى عَلَيَّ صَلَاةً صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ بِهَا عَشْرًا، ثُمَّ سَلُوا اللَّهَ لِيَ الوَسِيلَةَ، فَإِنَّهَا مَنزِلَةٌ فِي الجَنَّةِ، لَا تَنبَغِي إِلَّا لِعَبْدٍ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ، وَأَرْجُو أَنْ أَكُونَ أَنَا هُوَ، فَمَن سَأَلَ لِيَ الوَسِيلَةَ، حَلَّتْ لَهُ الشَّفَاعَةُ».

"जब तिमीहरूले मुअज्जिनलाई सुन्छौ, तब उसले जे भन्छ, त्यही तिमीहरूले पनि भन। त्यसपछि ममाथि दरूद पठाऊ; किनकि जसले ममाथि एकपटक दरूद पठाउँछ, अल्लाहले उसमाथि त्यसको बदलामा दशपटक रहमत पठाउनुहुन्छ।

त्यसपछि अल्लाहसँग मेरो लागि 'वसीला' माग। किनकि त्यो जन्नतको एउटा यस्तो दर्जा हो, जुन अल्लाहका सेवकहरूमध्ये केवल एक जनालाई मात्र प्रदान गरिनेछ। म आशा गर्छु कि त्यो म नै हुनेछु।

त्यसैले जसले मेरो लागि 'वसीला' माग्छ, उसको लागि मेरो शफाअत (सिफारिस) अनिवार्य हुन्छ।"[1]

अजान सम्बन्धी केही बिदअतहरू: मुअज्जिनले अजानपछि नबी (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) माथि उच्च स्वरमा दरूद र सलाम पढ्नु। त्यसैगरी अजानपछिको दुआ "अल्लाहुम्मा रब्बा हाजिहिद्-दअ्वतित्-ताम्मह ..." लाई सामूहिक रूपमा पढ्नु। अजानपछिको दुआमा हात उठाउनु। मुअज्जिनपछि दोहोऱ्याउने व्यक्तिले अजानका अन्तिम वाक्यमा "हक्क़न" वा "अबदान" जस्ता शब्द थपेर दोहोऱ्याउनु, जस्तै: "हक्क़न ला इलाहा इल्लल्लाह" वा "अबदान ला इलाहा इल्लल्लाह" भन्नु—यी सबैका लागि कुनै प्रमाण (दलिल) नभएकाले यस्तो गर्नु जायज मानिँदैन।

आठौँ विषय: अजानपछि मस्जिदबाट बाहिर निस्कने हुक्म

अजानपछि नमाज नपढी मस्जिदबाट बाहिर निस्कनु हराम

[1] यसलाई इमाम मुस्लिमले हदीस नम्बर (३८४) मा वर्णन गरेका छन्।

(निषेधित) हो, तर यदि ऊसँग कुनै वैध कारण छ वा मस्जिदमा फर्किने नियत छ भने, यसमा कुनै आपत्ति छैन। यस सम्बन्धमा अबू अश्अथा (रहिमहुल्लाह) ले भनेका छन्: "हामी अबू हुरैरा (रजियल्लाहु अन्हु) सँग मस्जिदमा बसिरहेका थियौं। त्यही बेला मुअज्जिनले अजान दियो। मस्जिदबाट एक जना मानिस उठेर बाहिर निस्कियो। अबू हुरैरा (रजियल्लाहु अन्हु) ले उनलाई मस्जिदबाट बाहिर ननिस्केसम्म आँखाले पछ्याए।

त्यसपछि अबू हुरैरा (रजियल्लाहु अन्हु) ले भने: 'यो मानिसले अबुल कासिम ﷺ (नबी) को अवज्ञा गरेको छ।"[1]

तिर्मिजीले आफ्नो "सुनन" मा यो हदीस उल्लेख गरेपछि भनेका छन्: "नबी (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) का सहाबाहरू र उनीहरूपछिका विद्वानहरूको अभ्यास यही रहेको छ: कुनै वैध कारण बिना अजानपछि कोही पनि मस्जिदबाट बाहिर ननिस्कोस्, जस्तै: वुजू नहुनु वा कुनै अत्यावश्यक काम पर्नु।"[2]

नवौं विषय: अजान र इकामतबीच कति समय हुन्छ?

सुनतमा यस्तो प्रमाण आएको छ कि अजान र इकामतबीच पर्याप्त समय हुन्थ्यो। अब्दुल्लाह बिन मुगफ्फल (रजियल्लाहु अन्हु) ले भनेका छन्, नबी ﷺ ले भन्नुभयो:

[1] यसलाई इमाम मुस्लिमले हदीस नम्बर (६५५) मा वर्णन गरेका छन्।

[2] सुननुत्तिर्मिजी: (१/ ३९७) हदीस नं. (२०४)।

«بَيْنَ كُلِّ أَذَانَيْنِ صَلَاةٌ، بَيْنَ كُلِّ أَذَانَيْنِ صَلَاةٌ»، ثُمَّ قَالَ فِي الثَّالِثَةِ: «لِمَنْ شَاءَ».

"प्रत्येक दुई अजान (अजान र इकामत) को बीचमा एक नमाज हुन्छ, प्रत्येक दुई अजान (अजान र इकामत) को बीचमा एक नमाज हुन्छ।" त्यसपछि तेस्रो पटक उहाँले भन्नुभयो: "यो उसको लागि हो जसले पढ्न चाहन्छ।" 'दुई अजान' भन्नाले अजान र इकामतलाई जनाइएको हो। त्यसैले मुअज्जिनले आफ्नो अजान र इकामतबीच यति समय राख्छ कि उपस्थित मानिसहरूले नमाज अघि दुई रकअत (सुन्नत) पढ्न सकून् र मस्जिदका अरू मानिसहरू पनि आएर नमाज पाउन सकून्।[1]

इमाम अहमदले भनेका छन्: "मुअज्जिनले अजानपछि इकामत गर्न हतार गर्नु हुँदैन। बरु मस्जिदका मानिसहरू नआउन्जेल र जसलाई दिसापिसाब लागेको छ, उसले आफ्नो आवश्यकता पूरा नगरेसम्म पर्खनुपर्छ। साथै, उसले अजान र इकामतको बीचमा पर्याप्त समय राख्नुपर्छ।"[2]

दशौँ विषय: मुअज्जिनको जिम्मेवारी र शिष्टाचार

मुअज्जिनले आफ्नो अजानबाट केवल अल्लाह तआलाको खुशी (रजाइ) मात्र चाहनु उपयुक्त हुन्छ; किनकि उस्मान बिन अबी अल-आस (रजियल्लाहु अन्हु) ले भनेका छन्:

---

[1] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (६२७) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (८३८) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

[2] शरह उम्दतुल फिकह लि-इब्ने तैमिया, किताबुस सलात: (पृ. १३५)।

«إِنَّ مِنْ آخِرِ مَا عَهِدَ إِلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ اتَّخِذَ مُؤَذِّنًا لَا يَأْخُذُ عَلَى أَذَانِهِ أَجْرًا».

"रसूल ﷺ ले मलाई अन्तिम पटक दिनुभएका आदेशहरूमध्ये एउटा यो थियो कि म यस्तो मुअज्जिन नियुक्त गरूँ, जसले आफ्नो अजानको बदलामा कुनै पारिश्रमिक नलिओस्।"[1]

यो हदीस वर्णन गरेपछि तिर्मिजीले भनेका छन्: "विद्वानहरूको यसैमा अभ्यास छ कि उनीहरूले मुअज्जिनले अजान दिएबापत पारिश्रमिक लिनुलाई अनुचित मानेका छन् र मुअज्जिनले आफ्नो अजानमा (अल्लाहबाट) प्रतिफलको आशा राख्नुलाई उत्तम मानेका छन्।"

तर मुस्लिमहरूको कोषबाट मुअज्जिनलाई पारिश्रमिक दिनुमा कुनै आपत्ति छैन, किनकि त्यो कोष मुस्लिमहरूको हितका लागि स्थापना गरिएको हो र अजान तथा इकामत पनि मुस्लिमहरूको हितसँग सम्बन्धित छन्।[2]

उनलाई पाँचवटा नमाजहरूलाई तिनका निर्धारित समयमा अजान दिने जिम्मेवारी सुम्पिएको कुरा बुझ्नुपर्छ; किनकि नबी ﷺ ले भन्नुभएको छ:

«الإِمَامُ ضَامِنٌ، وَالمُؤَذِّنُ مُؤْتَمَنٌ».

---

[1] यस हदीसलाई इमाम तिर्मिजीले हदीस नम्बर (२०९) मा वर्णन गरेका छन् र भनेका छन्: यो हदीस 'हसन' हो।

[2] हेर्नुहोस्: अल-कहतानीको अजान र इकामत: (पृष्ठ १९)।

"इमाम जिम्मेवार हो र मुअज्जिन अमानतदार हो।" अर्थात् ऊ नमाजका समयहरूको जिम्मेवार व्यक्ति हो। त्यसैले उसले अजानको समय आउनुभन्दा पहिले नै पर्याप्त समय लिएर पवित्र (वुजू अवस्थामा) भएर मस्जिदमा उपस्थित हुनुपर्छ। कुनै वैध कारणबिना अजानबाट अनुपस्थित हुनु हुँदैन। यदि ऊ अनुपस्थित हुन बाध्य भयो भने, उसले आफ्नो स्थानमा अजान दिन सक्ने प्रतिनिधि नियुक्त गर्नुपर्छ।[1]

मुअज्जिनले निम्न कुराहरूमा ध्यान दिनुपर्छ:

(१) उसले मस्जिदको सफाइ र संरक्षणमा ध्यान दिनुपर्छ र मस्जिदका कामदारहरू तथा मस्जिदको जमाअतसँग यस विषयमा सहकार्य गर्नुपर्छ। किनकि अल्लाह तआलाले आफ्ना घरहरू (मस्जिदहरू) आबाद गर्नेहरूको प्रशंसा गर्दै भन्नुभएको छ:

﴿إِنَّمَا يَعۡمُرُ مَسَٰجِدَ ٱللَّهِ مَنۡ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ وَأَقَامَ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَى ٱلزَّكَوٰةَ وَلَمۡ يَخۡشَ إِلَّا ٱللَّهَۖ فَعَسَىٰٓ أُوْلَٰٓئِكَ أَن يَكُونُواْ مِنَ ٱلۡمُهۡتَدِينَ ١٨﴾

"अल्लाहका मस्जिदहरू केवल ती व्यक्तिहरूले आबाद (संरक्षण र सेवा) गर्छन्, जसले अल्लाह र अन्तिम दिनमाथि ईमान ल्याएका छन्, नमाज कायम गर्छन्, जकात दिन्छन् र अल्लाह बाहेक कसैसँग डराउँदैनन्। यिनीहरू नै सही मार्ग पाउनेहरू हुन्।" [तौबा: १८] चाहे उनीहरूले मस्जिदको निर्माण, मर्मत र सफाइ गरेर गरेका हुन्, वा नमाज कायम गरेर र यसमा अल्लाहको स्मरण गरेर—दुवै अर्थ निर्माणको

[1] यसलाई इमाम अबू दाऊदले (५१७) नम्बरमा र तिर्मिजीले (२०७) नम्बरमा अबू हुरैरा (रजियल्लाहु अन्हु) बाट वर्णन गरेका छन्।

उद्देश्यअन्तर्गत लिइएका हुन्।[1]

(२) उसले सही अकीदा (आस्था), अजान, तहारत (पवित्रता) तथा नमाजका प्रावधानहरू सिकेको हुनुपर्छ। साथै उसले अल्लाहको किताब (कुरआन) बाट उचित मात्रामा कण्ठ गरेको हुनुपर्छ। यदि इमाम अनुपस्थित भएमा उसले उनको स्थानमा नमाज पढाउन सक्षम हुनुपर्छ।

(३) उसले असल कार्यको आदेश दिनुपर्छ र खराब कार्यबाट रोक्नुपर्छ। अल्लाह तआलातर्फ बुद्धिमत्ता र राम्रो उपदेशका साथ आह्वान गर्नुपर्छ। मानिसहरूसँग नरम व्यवहार गर्नुपर्छ र उनीहरूको कष्ट सहन धैर्य राख्नुपर्छ। यस काममा उसले मस्जिदका इमामसँग सहकार्य गर्नुपर्छ।

(४) उसले मस्जिदलाई केवल ज्ञान (इल्म), इबादत र नमाज पढ्नेहरूका लागि लाभदायक कुराहरूमा सीमित राख्नुपर्छ। साथै, धर्म र दुनियाँ दुवैमा नमाज पढ्नेहरूलाई हानि पुऱ्याउने सबै कुराबाट टाढा रहनुपर्छ।

(५) उसले मस्जिदको समुदाय र नियमित रूपमा आउने व्यक्तिहरूसँग मिलेर बस्नु र सहकार्य गर्नुपर्छ। उनीहरू अनुपस्थित हुँदा सोधपुछ गर्नु, बिरामीहरूलाई भेट्नु, जनाजाको नमाज पढ्नु र अन्तिम संस्कारमा सहभागी हुनु, साथै उनीहरूको दुःख–कष्ट र विपत्तिहरूमा साथ दिनुपर्छ।

[1] हेर्नुहोस्: फत्ह अल्-बारी इब्न हजर: १/५४१।

दोस्रो अध्याय: इमामत सम्बन्धी नियमहरू

पहिलो विषय: इमामतको परिभाषा

इमामत भन्नाले नमाजको नेतृत्व गर्नु हो; जसमा नमाज पढ्नेहरूमध्येबाट एक जना व्यक्ति अगाडि उभिन्छ र बाँकी नमाजीहरू उसकै अनुसरण (इक्तिदा) गर्दै नमाज अदा गर्छन्।

नमाजमा अगाडि उभिएको व्यक्तिलाई इमाम भनिन्छ र उसको अनुसरणमा नमाज पढ्ने व्यक्तिलाई 'मुक्तदी' वा 'मामूम' भनिन्छ।[1]

दोस्रो विषय: इमामतको वैधता र यसको फजीलत

नमाजको इमामत उत्कृष्ट कार्यहरूमध्ये एक हो, जसलाई सामान्यतया ज्ञान, राम्रो किराअत (पाठ) र न्यायप्रियता जस्ता गुणहरू भएका उत्कृष्ट व्यक्तिहरूले सम्हाल्छन्, जसको विवरण अगाडि आउनेछ।

इमामत बिना जमाअत (सामूहिक) नमाजको कल्पना गर्न सकिँदैन र जमाअतको नमाज इस्लामका महान् प्रतीकहरूमध्ये एक हो।[2]

इमामतका केही फजीलत (महत्त्व) हरू:

१- इमामतको फजीलत (महत्त्व) एकदमै प्रसिद्ध छ। यसलाई नबी

---

[1] हेर्नुहोस्: हाशिया अर-रौजिल-मुरब्बेअ (२/२९६), अल्-इमामह फिस्-सलात लिल्-कहतानी (पृ. ६)।

[2] हेर्नुहोस्: अल्-मौसूअह अल्-फिक्हिय्यह अल्-कुवैतिय्यह: (६/२०१)।

ﷺ ले स्वयं निर्वाह गर्नुभयो र उहाँका खलिफा-ए-राशिदीन (निर्देशित उत्तराधिकारीहरू) ले पनि यसलाई सम्हाले। आजसम्म पनि यो जिम्मेवारी उत्कृष्ट—ज्ञान र कर्ममा अग्रणी—मुस्लिमहरूले सम्हाल्दै आएका छन्।[1]

२- सलाह (नमाज) को इमामत एक शरई (धार्मिक) नेतृत्व हो, जसको ठूलो फजीलत छ र यसलाई फजीलत भएका व्यक्तिहरूले नै सम्हाल्छन्; किनकि नबी ﷺ ले भन्नुभएको छ:

«يَؤُمُّ القَوْمَ أَقْرَؤُهُمْ لِكِتَابِ اللَّهِ ...».

"मानिसहरूको इमामत त्यो व्यक्तिले गर्छ, जो उनीहरूमध्ये अल्लाहको किताब (कुरआन) को सबैभन्दा बढी जानकार हुन्छ...।" कुरआनको सबैभन्दा बढी जानकार व्यक्ति नै श्रेष्ठ हुन्छ भन्ने कुरा सर्वविदितै छ र इमामतलाई त्यससँग जोडिनु यसको उत्कृष्टता (फजीलत) को प्रमाण हो।[2][3]

३- नबी (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले इमामहरूका लागि मार्गदर्शनको दुआ गर्नुभएको छ। अबू हुरैरा (रजियल्लाहु अन्हु) बाट वर्णित छ, रसूल ﷺ ले भन्नुभयो:

---

[1] हेर्नुहोस्: अल्-इमामह फिस्-सलाह लिल्-कहतानीः (पृ. ९)।

[2] हेर्नुहोस्: अश-शरह अल्-मुम्तिअ अला जाद अल्-मुस्तक्निअ: (२/४१)।

[3] यसलाई इमाम मुस्लिमले अबू मसऊद अन्सारी (रजियल्लाहु अन्हु) बाट हदीस नम्बर (६७३) मा वर्णन गरेका छन्।

«الإِمَامُ ضَامِنٌ، وَالمُؤَذِّنُ مُؤْتَمَنٌ، اللَّهُمَّ أَرْشِدِ الأَئِمَّةَ، وَاغْفِرْ لِلْمُؤَذِّنِينَ».

“इमाम जिम्मेवार र मुअज्जिन अमानतदार हुन्छ। हे अल्लाह! इमामहरूलाई सही मार्ग देखाऊ र मुअज्जिनहरूलाई क्षमा गर।”[1]

र «इमाम जामिन हुन्» को अर्थ हो: अर्थात्: इमाम नमाज पढ्ने (मुक्तदी) हरूको नमाजको सहीको जिम्मेवारी लिन्छ; किनकि उनीहरूको नमाज उसको नमाजसँग सम्बन्धित हुन्छ। “हे अल्लाह! इमामहरूलाई सही मार्गदर्शन गर।” को अर्थ हो: अर्थात्: उनीहरूलाई सही बाटो देखाउनुहोस्, ताकि उनीहरूले पूर्ण रूपमा नमाज अदा गर्न सकून्।[2]

तेस्रो विषय: इमामतको लागि सबैभन्दा योग्य को हो?

रसूल (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले इमामतका लागि सबैभन्दा हकदार र योग्य व्यक्तिको वर्णन गर्दै भन्नुभएको छ:

«يَؤُمُّ القَوْمَ أَقْرَؤُهُمْ لِكِتَابِ اللَّهِ، فَإِنْ كَانُوا فِي القِرَاءَةِ سَوَاءً، فَأَعْلَمُهُمْ بِالسُّنَّةِ، فَإِنْ كَانُوا فِي السُّنَّةِ سَوَاءً، فَأَقدَمُهُمْ هِجْرَةً، فَإِنْ كَانُوا فِي الهِجْرَةِ سَوَاءً، فَأَقدَمُهُمْ سِلْمًا - وَفِي رِوَايَةٍ: سِنًّا - وَلَا يَؤُمَّنَّ الرَّجُلُ الرَّجُلَ فِي سُلْطَانِهِ».

“मानिसहरूको इमामत (नेतृत्व) त्यो व्यक्तिले गर्छ, जो उनीहरूमध्ये

[1] यसलाई इमाम अबू दाऊदले (५१७) नम्बरमा र तिर्मिजीले (२०७) नम्बरमा उल्लेख गरेका छन्।

[2] हेर्नुहोस्: शर्ह अबू दाऊद लिल्-ऐनी (२/४६८) र फैज अल्-कदीर लिल्-मुनावी (३/१८२)।

अल्लाहको किताब (कुरआन) सबैभन्दा बढी जानकार हुन्छ। यदि कुरआनको ज्ञानमा सबै बराबर भए, तब जो सुन्नत (हदीस/ज्ञान) मा सबैभन्दा जानकार हुन्छ। यदि सुन्नतमा पनि बराबर भए, तब जो हिजरतमा अगाडि छ। यदि हिजरतमा पनि बराबर भए, तब जो उमेरमा जेठो हो (वा अर्को रिवायतअनुसार: इस्लाम स्वीकार गर्नेमा पहिले हो)। कुनै व्यक्तिले अर्को व्यक्तिको अधिकार क्षेत्रमा (उसको अनुमति बिना) इमामत नगरोस्।" इमामतका लागि सबैभन्दा योग्य र हकदार व्यक्तिहरू क्रमशः यस प्रकार हुन्छन्:[1]

१- उनीहरूमध्ये सबैभन्दा बढी कुरआन कण्ठ गर्ने र सबैभन्दा राम्रो किराअत (पाठ) गर्ने व्यक्ति। जसले कुरआनलाई पूर्ण रूपमा सही र उत्कृष्ट तरिकाले पढ्न जान्दछ र नमाजसम्बन्धी फिक्ह (नमाजका नियमहरूको ज्ञान) पनि भएको हुन्छ।

यदि धेरै कण्ठ गर्ने तर कम ज्ञान भएको व्यक्ति र कम कण्ठ गर्ने तर बढी फिक्ह जान्ने व्यक्ति एकसाथ भएमा, फिक्ह बढी भएको व्यक्तिलाई प्राथमिकता दिइन्छ। किनकि नमाजका नियम र आदेशहरूको ज्ञानको आवश्यकता केवल राम्रो किराअत (पाठ) को दक्षताभन्दा बढी महत्वपूर्ण हुन्छ।

२- त्यसपछि सुन्नत (हदीस) को सबैभन्दा ज्ञानी व्यक्ति। यदि दुई इमामहरू किराअत (पाठ) मा समान छन्, तर उनीहरूमध्ये एक जना फिक्ह (नमाजका नियम) र सुन्नतको ज्ञानमा बढी जानकार छ भने,

[1] यसलाई इमाम मुस्लिमले हदीस नम्बर (६७३) मा वर्णन गरेका छन्।

फिक्हमा बढी जान्ने व्यक्तिलाई प्राथमिकता दिइन्छ; किनकि नबी ﷺ ले भन्नुभएको छ:

«فَإِنْ كَانُوا فِي القِرَاءَةِ سَوَاءً، فَأَعْلَمُهُمْ بِالسُّنَّةِ».

"यदि उनीहरू किराअत (पाठ) मा बराबर छन् भने, तब उनीहरूमध्ये सुन्नत (हदीस/धर्मज्ञान) मा सबैभन्दा जानकार व्यक्ति इमाम हुन्छ।"

(3) त्यसपछि, यदि किराअत र सुन्नतको ज्ञानमा सबै बराबर छन् भने, उनीहरूमध्ये इस्लामको लागि काफिर देशबाट इस्लामी देशतर्फ पहिले हिजरत (बसाइँ सराई) गर्ने व्यक्ति इमाम हुन्छ; किनकि नबी ﷺ ले भन्नुभएको छ:

« فَإِنْ كَانُوا فِي السُّنَّةِ سَوَاءً، فَأَقْدَمُهُمْ هِجْرَةً».

"यदि उनीहरू सुन्नत (ज्ञान) मा बराबर छन् भने, तब उनीहरूमध्ये पहिले हिजरत (प्रवासन) गर्ने व्यक्ति इमाम हुन्छ।"

४- त्यसपछि, यदि हिजरतमा सबै बराबर छन् भने, उनीहरूमध्ये इस्लाममा पहिले प्रवेश गर्ने व्यक्ति इमाम हुन्छ; किनकि अघिल्लो हदीसमा नबी ﷺ ले भन्नुभएको छ:

«فَإِنْ كَانُوا فِي الهِجْرَةِ سَوَاءً، فَأَقْدَمُهُمْ سِلْمًا».

"यदि उनीहरू हिजरतमा बराबर छन् भने, तब उनीहरूमध्ये पहिले इस्लाम (स्वीकार) गरेको व्यक्ति इमाम हुनेछ।" अर्थात: इस्लाम।

५- त्यसपछि, यदि अघिका सबै कुराहरूमा बराबर छन् भने, उनीहरूमध्ये उमेरमा जेठो व्यक्ति इमाम हुन्छ; किनकि अघिल्लो हदीसको एक रिवायतमा नबी ﷺ ले भन्नुभएको छ:

«فَأَقدَمُهُم سِنًّا».

"तब उनीहरूमध्ये उमेरमा जेठो व्यक्ति (इमाम हुनेछ)।" मालिक बिन अल-हुवैरिथ (रजियल्लाहु अन्हुल्लाहु अन्हु) को हदीसमा पनि आएको छ, जसमा उहाँले भन्नुभएको छ:

«فَلْيُؤَذِّنْ لَكُمْ أَحَدُكُمْ، وَلْيَؤُمَّكُمْ أَكْبَرُكُمْ».

"तिमीहरूमध्ये एकजनाले अजान देओस् र तिमीहरूलाई उमेरमा जेठो व्यक्तिले इमामत गरोस्।"[1]

यस हदीसमा नबी ﷺ ले उमेरमा जेठो व्यक्तिलाई नमाजको नेत्रित्व गर्न प्राथमिकता दिनको कारण यो हो कि उनीहरू ज्ञानको हिसाबले एक–अर्कासँग नजिक (झण्डै समान) थिए।

यदि माथि उल्लेख गरिएका सबै कुराहरूमा उनीहरू बराबर भए र इमाम बन्नका लागि आपसमा विवाद (झगडा) गरे, अर्थात् प्रत्येकले इमाम बन्न चाह्यो भने, उनीहरूबीच चिठ्ठा (कुर्रा) गरिन्छ।

जसको भागमा चिठ्ठा निस्कन्छ, उसैलाई इमाम बनाइन्छ; किनकि

[1] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (६२८) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (६७४) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

उनीहरू दुवै (वा सबै) हकदारतामा बराबर छन् र सबैलाई एकैचोटि इमाम बनाउनु सम्भव छैन। त्यसैले अन्य अधिकारहरूमा जस्तै यहाँ पनि चिठ्ठाद्वारा निर्णय गरिन्छ।

पाहुनाको तुलनामा नमाजको नेतृत्व गर्ने अधिकार घरको मालिक (घरधनी) लाई बढी हुन्छ, र त्यसैगरी सुल्तान—जो सर्वोच्च इमाम (राज्य प्रमुख) हुन्—लाई नमाजको नेतृत्व गर्ने अधिकार अरूभन्दा बढी हुन्छ, यदि तिनीहरूमध्ये प्रत्येक इमामतका लागि योग्य छन् भने; किनकि पैगम्बर ﷺ ले भन्नुभएको छ:

«لَا يَؤُمَّنَّ الرَّجُلُ الرَّجُلَ فِي أَهْلِهِ وَلَا فِي سُلْطَانِهِ».

"कसैले पनि कसैको घरमा र उसको अधिकार क्षेत्रमा उसको अनुमति बिना इमामत (नमाजको नेतृत्व) गर्नु हुँदैन।"

यस्तै, मस्जिदको नियमित इमाम (इमाम रातेब) पनि इमामतका लागि अरूभन्दा बढी हकदार हुन्छ—तर सुल्तान (शासक) बाहेक—चाहे अरू व्यक्ति ऊभन्दा राम्रो पाठ गर्ने वा बढी ज्ञानी नै किन नहोस्; किनकि अघिल्लो हदीसको सामान्य अर्थ यही हो।

इब्न उमर (रजियल्लाहु अन्हुमा) का एक स्वतन्त्र गरिएको दास (मौलि) एक मस्जिदमा नमाज पढाउँथे। जब इब्न उमर त्यहाँ उपस्थित भए, उनले उनलाई इमामत गर्न अगाडि बढाए। त्यसपछि इब्न उमरले उनलाई भने: "तिमी आफ्नो मस्जिदमा इमामतका लागि बढी हकदार

छौ।"[1]

किनकि उसलाई छोडेर अरूलाई अगाडि राख्नु उसको अधिकारमाथि अतिक्रमण हो र उसको मन दुखाउनु हो।

बालक ("मुमय्यिज" — राम्रो-नराम्रो छुट्याउन सक्ने)ले अरूको इमामत गर्न सक्छ कि सक्दैन भन्ने विषयमा विद्वानहरूबीच मतभेद छ। केही विद्वानहरूले यसलाई जायज ठानेका छन्; किनकि अम्र बिन सलमा (रजियल्लाहु अन्हु) को हदीस यसको प्रमाण हो।

«أَنَّهُ أَمَّ قَوْمَهُ فِي عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ وَهُوَ ابْنُ سِتٍّ أَوْ سَبْعِ سِنِينَ».

अर्थ: "उनले नबी ﷺ को समयमा आफ्नो कौमको इमामत गरे र उनी छ वा सात वर्षका बालक थिए।"[2]

नफ्ल (ऐच्छिक नमाज) पढ्ने व्यक्तिले फर्ज़ (अनिवार्य) नमाज पढ्नेको इमामत गर्न सक्छ; किनकि मुआज बिन जबल (रजियल्लाहु अन्हु) को हदीस यसको प्रमाण हो।

«أَنَّهُ كَانَ يُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ ﷺ العِشَاءَ، ثُمَّ يَرْجِعُ فَيُصَلِّي بِقَوْمِهِ تِلْكَ الصَّلَاةَ».

---

[1] यस हदीसलाई इमाम शाफेईले (अल-उम्म) (१/१८५), अब्दुर्रज्जाकले (अल-मुसन्नफ) (२/३९९) र बैहकीले (३/१२६) (५५३१) मा उल्लेख गरेका छन्। इमाम नौवीले (अल-खुलासा) (२/७०१) मा भनेका छन्: यसको सनद हसन वा सही हो। इमाम अल्बानीले (इर्वाउल्-गलील) (२/३०२) मा यसको सनदलाई हसन भनेका छन्।

[2] यसलाई इमाम बुखारीले हदीस नम्बर (४३०२) मा वर्णन गरेका छन्।

"उनी नबी ﷺ सँग इशाको नमाज पढ्थे, त्यसपछि फर्केर आफ्नो समुदायलाई त्यही नमाज पढाउँथे।"[1]

चौथो विषय: कसको इमामत निषेधित छ?

निम्न अवस्थाहरूमा इमामत निषेध गरिएको छ:

१- महिलाले पुरूषको इमामत गर्नु, किनभने नबी (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले भन्नुभएको छ:

«لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ وَلَّوْا أَمْرَهُمْ امْرَأَةً».

"त्यस्तो समुदाय कहिल्यै सफल हुँदैन, जसले आफ्नो नेतृत्व महिलालाई सुम्पन्छ।", इमामत एक प्रकारको नेतृत्व हो। साथै, मूल रूपमा महिलाको स्थान नमाजमा पछाडिको पंक्तिमा हुने हो, जस्तो कि सुन्नतमा आएको छ। अबू हुरैरा (रजियल्लाहु अन्हु) ले वर्णन गरेका छन्, रसूल ﷺ ले भन्नुभयो:[2]

«خَيْرُ صُفُوفِ الرِّجَالِ أَوَّلُهَا، وَشَرُّهَا آخِرُهَا، وَخَيْرُ صُفُوفِ النِّسَاءِ آخِرُهَا، وَشَرُّهَا أَوَّلُهَا».

"पुरुषहरूको लागि सबैभन्दा राम्रो पङ्क्ति पहिलो हो र सबैभन्दा खराब पङ्क्ति अन्तिम हो। महिलाहरूको लागि भने सबैभन्दा राम्रो

---

[1] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (७०१) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (४६५) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

[2] यसलाई इमाम बुखारीले अबू बक्रह (रजियल्लाहु अन्हु) बाट हदीस नम्बर (४४२५) मा वर्णन गरेका छन्।

पङ्क्ति अन्तिम हो र सबैभन्दा खराब पङ्क्ति पहिलो हो।" यो व्यवस्था महिलाको सुरक्षा र पर्दा (आवरण) कायम राख्नका लागि हो। यदि महिलालाई इमामतमा अगाडि राखियो भने, यो शरई मूल सिद्धान्तको विपरीत हुनेछ। यस विषयमा विद्वानहरू सर्वसम्मत रूपमा सहमत छन्। इमाम इब्न हज्मले भन्छन्:[1] "महिलाले पुरुषको इमामत गर्नु हुँदैन भन्ने कुरामा उनीहरू सहमत छन्। यदि इमाम महिला भएको थाहा हुँदाहुँदै पनि नमाज पढियो भने, त्यस अवस्थामा नमाज सर्वसम्मतिले अमान्य हुनेछ।"[2]

२- हदस (वुजू नभएको अवस्था) भएको व्यक्ति वा जसको शरीर/कपडामा नजासत (अपवित्रता) छ र उसलाई त्यसको ज्ञान छ भने, उसको इमामत गर्नु निषेधित हुन्छ। तर यदि मुक्तदीहरूलाई नमाज पूरा नभएसम्म त्यो कुरा थाहा भएन भने, उनीहरूको नमाज सही हुन्छ; किनकि उमर बिन खत्ताब (रजियल्लाहु अन्हु) बाट यस सम्बन्धमा प्रमाणित छ:

«أَنَّهُ صَلَّى بِالنَّاسِ وَهُوَ جُنُبٌ، فَأَعَادَ، وَلَمْ يَأْمُرْهُمْ أَنْ يُعِيدُوا».

"उहाँले मानिसहरूलाई नमाज पढाउनुभयो, जबकि उहाँ जनाबत (गुसल आवश्यक अवस्थामा) हुनुहुन्थ्यो। त्यसपछि उहाँले आफैंले नमाज दोहोऱ्याउनुभयो, तर जमाअतका मानिसहरूलाई नमाज

[1] यसलाई इमाम मुस्लिमले हदीस नम्बर (४४०) मा वर्णन गरेका छन्।

[2] मरातिबुल इज्माअ: (पृ. २७)।

दोहोऱ्याउन आदेश दिनुभएन।"[1]

अब्दुर्रहमान बिन महदी रहिमहुल्लाह ले भनेका छन्: "यस विषयमा विद्वानहरूको सर्वसम्मत (इज्मा) छ कि जनाबत (गुसल आवश्यक अवस्थामा) भएको इमामले नमाज दोहोऱ्याउँछ, तर जमाअतका मानिसहरूले दोहोऱ्याउँदैनन्। यस विषयमा मलाई कुनै मतभेद (विरोध) थाहा छैन।"[2]

३- सुरह फातिहा कण्ठ नगरेको व्यक्ति, वा जसले त्यसलाई सही रूपमा पढ्न सक्दैन, वा जसले 'इद्गाम' नहुने अक्षरहरूलाई इद्गाम गर्छ, यस्तो व्यक्तिको इमामत गर्नु पनि निषेधित हुन्छ। जस्तै, जसले अल्लाह तआलाको वचन:

﴿ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ۝٢﴾

"अल्हम्दु लिल्लाहि रब्बिल्-आलमीन।" मा 'ह' अनि 'र' मा इद्गाम गर्छ। [सूरह अल-फातिहा: २] किनभने उसले अक्षरलाई त्यस्तो अक्षरसँग इद्गाम (मिलान) गर्यो जुन न त त्यससँग समान छ न त नजिक छ। वा उसले एक अक्षरलाई अर्को अक्षरले बदल्यो, जस्तै कसैले 'रा' लाई 'या' भनेर पढ्नु। वा उसले यस्तो गल्ती (लहन) गर्यो जसले अर्थ नै परिवर्तन गरिदिन्छ।

---

[1] यसलाई इमाम दारकुतनीले आफ्नो सुननमा हदीस नम्बर (१३७१) मा वर्णन गरेका छन्।

[2] सुनने दारकुतनी: (२/ १८८)।

त्यसैले, यस्तो व्यक्तिले प्रार्थनाको एक स्तम्भ (रुक्न) सही रूपमा पूरा गर्न नसकेको कारण, वा त्यसमा असफल भएको कारणले, उसले आफूजस्तै अवस्थाका व्यक्तिहरू बाहेक अरूको इमामत गर्न सक्दैन।

४- त्यस्तो बिदअती जसलाई उसको बिदअतका कारण कुफ्रको श्रेणीमा राखिन्छ, उसको इमामत गर्नु पनि निषेधित हुन्छ; किनकि अल्लाह तआलाले भन्नुभएको छ:

﴿أَفَمَن كَانَ مُؤۡمِنٗا كَمَن كَانَ فَاسِقٗاۚ لَّا يَسۡتَوُۥنَ ١٨﴾

"के ईमानदार व्यक्ति फासिक (पापी/अवज्ञाकारी) व्यक्ति जस्तै हुन सक्छ? तिनीहरू समान हुँदैनन्।" [अस्सज्दह: १८] यहाँ "फासिक" भन्नाले काफिर (ईमान नभएको व्यक्ति) जनाइएको हो, जसको अर्थ आयतहरूको प्रसङ्ग (सन्दर्भ) बाट स्पष्ट हुन्छ।

५- नियमित इमाम भएको मस्जिदमा उसको अनुमति बिना—वा ऊ ढिलो भएको र समय अभाव भएको अवस्था बाहेक—अरू कसैले इमामत गर्नु निषेधित हुन्छ।[1]

पाँचौं विषय: कसको इमामत मन पराइँदैन?

निम्न व्यक्तिहरूको इमामत गर्नु मक्रूह (अप्रिय) मानिन्छ:

१. "लह्हान": अर्थात् यस्तो व्यक्ति, जो कुरआन पढ्दा बारम्बार

[1] हेर्नुहोस्: अल्-अस्इला वल्-अज्विबा अल्-फिक्हिय्या लिस्-सल्मानः (१/१६३)।

गल्ती गर्छ, तर ती गल्तीहरूले अर्थ परिवर्तन गर्दैनन्—चाहे त्यो सुरह अल-फातिहामा होस् वा अन्य ठाउँमा।

जस्तै: "अल्हम्दु लिल्लाह" पढ्दा "दु" लाई (जबर) दिएर "अल्हम्दा लिल्लाह" भन्नु। यस्तो अवस्थामा उसको नमाज सही हुन्छ, तर उसको इमामत मक्रूह (नापसन्द) हुन्छ; किनकि नबी ﷺ ले भन्नुभएको छ:

«يَؤُمُّ القَوْمَ أَقْرَؤُهُمْ لِكِتَابِ اللَّهِ».

"मानिसहरूको इमाम त्यो हुन्छ, जो उनीहरूमध्ये अल्लाहको किताब (कुरआन) सबैभन्दा राम्रो पढ्ने हो।"[1]

यदि फातिहा बाहेक अन्य स्थानमा गल्ती (लहन) ले अर्थ परिवर्तन गर्छ भने, त्यो यदि भूलवश, अज्ञानताका कारण वा जिब्रोको कुनै दोषका कारण हो भने उसको इमामत सही हुन्छ, तर मक्रूह (नापसन्द) रहन्छ; किनकि यदि उसले फातिहा बाहेक अन्य कुरआन नपढेको भए पनि उसको इमामत सही हुन्थ्यो, त्यसैगरी यदि उसले त्यसमा गल्ती गरेको भए पनि यही हुक्म हुन्छ।

तर यदि उसले जानाजानी यस्तो गल्ती गर्छ भने उसको नमाज र इमामत दुवै अमान्य हुन्छ; किनकि ऊ आफ्नो नमाजसँग खेलिरहेको जस्तो हुन्छ।

२- यस्तो व्यक्ति जसले केही अक्षरहरू बारम्बार दोहोर्याउँछ, जस्तै

[1] यसको श्रोत अघि उल्लेख भइसकेको छ।

“फा”, “ता” आदि अक्षरहरूलाई आवश्यकता बिना दोहोर्याउनु, जसको उद्देश्य किराअतमा अतिरिक्त अक्षर थप्नु हो।

३- फासिक (अवज्ञाकारी व्यक्ति) र त्यस्तो बिदअती जो आफ्नो बिदअतका कारण काफिर हुँदैन।[1]

४- जसले त्यस्तो कौमको इमामत गर्छ जसका अधिकांश मानिसहरूले उसलाई उचित कारणले मन पराउँदैनन् (घृणा गर्छन्); किनकि अबू उमामा (रजियल्लाहु अन्हु) ले बयान गरेका छन्, रसूल (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले भन्नुभयो:

«ثَلَاثَةٌ لَا تُجَاوِزُ صَلَاتُهُمْ آذَانَهُمْ: العَبْدُ الآبِقُ حَتَّى يَرْجِعَ، وَامْرَأَةٌ بَاتَتْ وَزَوْجُهَا عَلَيْهَا سَاخِطٌ، وَإِمَامُ قَوْمٍ وَهُمْ لَهُ كَارِهُونَ».

“तीन व्यक्तिहरूको नमाज उनीहरूको कानसम्म पुग्दैन: भागेको दास जबसम्म ऊ फर्केर आउँदैन, त्यस्ती महिला जसले रात बिताउँछिन् र उनका पति उनीसँग रिसाएका हुन्छन् र त्यस्तो इमाम जसलाई उसका कौमका मानिसहरूले मन पराउँदैनन्।”[2]

इमाम तिर्मिजीले भनेका छन्: “विद्वानहरूमध्ये केहीले यसलाई नापसन्द गरेका छन् कि कुनै व्यक्ति त्यस्तो कौमको इमामत गरोस् जसले उसलाई मन पराउँदैनन् (घृणा गर्छन्)। तर यदि इमाम अन्याय गर्ने व्यक्ति

[1] हेर्नुहोस्: कश्शाफ अल्-किनाअ: (१/४७५) र त्यसपछिका पृष्ठहरू।

[2] यस हदीसलाई इमाम तिर्मिजी (३६०) ले वर्णन गरेका छन् र भनेका छन्: यो हदीस यस सनदबाट 'हसन गरीब' हो।

होइन भने, त्यस अवस्थामा पाप उसलाई मन नपराउनेहरूमाथि हुन्छ।

इमाम अहमद र इसहाक (रहिमहुमल्लाह) ले यस विषयमा भनेका छन्: यदि एक, दुई वा तीन जना व्यक्तिले मात्र उसलाई मन पराएनन् भने उनीहरूसँग नमाज पढाउनमा कुनै समस्या छैन। तर यदि कौमका अधिकांश मानिसहरूले उसलाई घृणा गर्छन् भने त्यो अवस्थामा उचित हुँदैन।"[1]

यदि उनीहरूले उसलाई यस कारणले मन पराउँदैनन् कि ऊ नमाजमा सुन्नतको कडाइका साथ पालन गर्छ—जस्तै सुन्नतमा आएका सूरतहरू पढ्नु र नमाजलाई शान्त, स्थिर र विनम्र ढङ्गले अदा गर्नु—त्यस अवस्थामा उसको इमामतप्रति घृणा गर्नु उचित हुँदैन; किनकि उनीहरूको यस्तो घृणा गलत कारणमा आधारित हुन्छ, त्यसैले उनीहरूको असन्तुष्टिको कुनै मान्यता हुँदैन।

बरु यस्तो अवस्थामा उसले उनीहरूलाई उपदेश दिनुपर्छ, सम्झाउनुपर्छ र उनीहरूको मन मिलाउने तथा नजिक ल्याउने प्रयास गर्नुपर्छ। उसले उनीहरूसँग नमाज सुन्नतअनुसार नै पढ्नुपर्छ। यदि अल्लाहलाई उसको नियत साँचो रूपमा मानिसहरूलाई मिलाउने र नजिक ल्याउने हो भन्ने थाहा भयो भने, अल्लाह तआलाले उसलाई त्यस कार्यमा सहजता प्रदान गर्नुहुन्छ।[2]

---

[1] सुननुत्तिर्मिजी: (२/१९२)।

[2] हेर्नुहोस्: अश्-शर्ह अल्-मुम्तिअ अला जाद अल्-मुस्तक्निअ: (४/२५३)।

छैटौँ विषय: नमाजीहरूको बीचमा इमामले उभिनुपर्ने स्थान

सुन्नत अनुसार इमामले नमाजीहरू (मअमूमीन) भन्दा अगाडि उभिनुपर्छ। यदि दुई वा सोभन्दा बढी व्यक्ति छन् भने उनीहरू इमामको पछाडि उभिनुपर्छ। किनकि नबी ﷺ जब नमाजका लागि उभिनुहुन्थ्यो, उहाँ अगाडि बढ्नुहुन्थ्यो र उहाँका सहाबा उहाँको पछाडि उभिन्थे। यो कुरा प्रमाणित छ:

«أَنَّ جَابِرًا وَجَبَّارًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُما وَقَفَ أَحَدُهُمَا عَنْ يَمِينِهِ ﷺ وَهُوَ يُصَلِّي وَالآخَرُ عَنْ يَسَارِهِ، فَأَخَذَ بِأَيْدِيهِمَا حَتَّى أَقَامَهُمَا خَلْفَهُ».

"जाबिर र जब्बार (रजियल्लाहु अन्हुमा) मध्ये एक जना नबी ﷺ को दायाँपट्टि र अर्को बायाँपट्टि उभिए, जबकि उहाँ नमाज पढिरहनुभएको थियो। त्यसपछि उहाँले दुवैका हात समातेर तान्नुभयो र उनीहरूलाई आफ्नो पछाडि उभ्याउनुभयो।"[1]

यदि केवल एक जना पुरुष छ भने, ऊ इमामको दायाँपट्टि उसको बराबरमा उभिनुपर्छ; किनकि इब्न अब्बास (रजियल्लाहु अन्हुमा) ले भनेका छन्:

«قَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي، فَقُمْتُ عَنْ يَسَارِهِ، فَأَخَذَ بِأُذُنِي فَأَدَارَنِي عَنْ يَمِينِهِ».

"रसूलुल्लाह ﷺ नमाज पढ्न उभिनुभयो, म उहाँको बायाँपट्टि उभिएँ। तब उहाँले मेरो कान समातेर मलाई घुमाई आफ्नो दायाँपट्टि

[1] यसलाई मुस्लिमले (३०१०) नम्बरमा जाबिर (रदि अल्लाहु अन्हु) बाट आएको लामो हदीसमा वर्णन गरेका छन्।

उभ्याउनुभयो।"[1]

महिलाहरू पुरुषहरूको पङ्क्ति (सफ) हरू पछाडि उभिनुपर्छ। किनकि अनस (रदि अल्लाहु अन्हु) को हदीसमा छ:

«صَفَفْتُ أَنَا وَالْيَتِيمُ وَرَاءَ النَّبِيِّ ﷺ، وَالعَجُوزُ مِنْ وَرَائِنَا».

"म र एक अनाथ केटा नबी ﷺ को पछाडि पङ्क्तिमा उभियौँ र एक वृद्ध महिला हाम्रो पछाडि थिइन्।"[2]

इमामले सफ (पङ्क्ति) को बीचमा उभिनु पर्छ। अल्लामा इब्न बाज रहिमहुल्लाहले भनेका छन्: "सुन्नत अनुसार इमाम मस्जिदमा बीच भागमा (केन्द्रमा) उभिनु पर्छ। यो त्यही व्यावहारिक सुन्नत हो, जसमा मुस्लिमहरू निरन्तर अभ्यास गर्दै आएका छन्।"[3]

उनले यो पनि भनेका छन्: "पङ्क्ति (सफ) इमामको नजिकको बीच भागबाट सुरु हुन्छ। प्रत्येक पङ्क्तिको दायाँ भाग बायाँ भागभन्दा श्रेष्ठ हुन्छ र अगाडिको पङ्क्ति पूरा नभएसम्म पछिल्लो पङ्क्ति सुरु गर्नु हुँदैन।"

---

[1] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (६३१६) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (७६३) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

[2] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (३८०) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (६५८) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

[3] यसलाई शेख सईद अल-कहतानीले आफ्नो पुस्तक "इमामत फि अस-सलात" (पृष्ठ: ५५) मा उहाँबाट उद्धृत गरेका छन्।

सातौं विषय: इमामलाई उछिनेर गर्नु

मुक्तदी (इमामको अनुसरण गर्ने व्यक्ति) ले नमाजका क्रियाहरू इमामपछि मात्र सुरु गर्नुपर्छ। उसले इमामको अनुकरण गर्दै उसका कार्यहरू पछ्याउनुपर्छ। उसले आफ्नो इमामलाई उछिनेर अगाडी बढ्नु हुँदैन, न त उससँगै समान रूपमा गर्नु नै हुन्छ। बरु उसले इमामको अवस्था ध्यानपूर्वक हेरेर, त्यसपछि उसकै पछि उसकै कार्यअनुसार गर्नुपर्छ। कुनै पनि अवस्थामा उसले इमामको विरोध गर्नु हुँदैन। यो कुरा अबु हुरैरा (रजियल्लाहु अन्हु) बाट प्रमाणित छ, नबी ﷺ ले भन्नुभयो:

«إِنَّمَا جُعِلَ الإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ، فَلَا تَخْتَلِفُوا عَلَيْهِ، فَإِذَا رَكَعَ، فَارْكَعُوا، وَإِذَا قَالَ: سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، فَقُولُوا: رَبَّنَا لَكَ الحَمْدُ، وَإِذَا سَجَدَ فَاسْجُدُوا، وَإِذَا صَلَّى جَالِسًا، فَصَلُّوا جُلُوسًا أَجْمَعُونَ، وَأَقِيمُوا الصَّفَّ فِي الصَّلَاةِ؛ فَإِنَّ إِقَامَةَ الصَّفِّ مِنْ حُسْنِ الصَّلَاةِ».

"इमामलाई अनुसरण गर्न नियुक्त गरिएको हो। त्यसैले उहाँसँग मतभेद नगर्नुहोस्। जब उहाँ रुकू गर्नुहुन्छ, तब तपाईंहरू पनि रुकू गर्नुहोस्। जब उहाँ 'समीअल्लाहु लिमन हामिदह' भन्नुहुन्छ, तब तपाईंहरू 'रब्बना लकल् हम्द' भन्नुहोस्। जब उहाँ सज्दा गर्नुहुन्छ, तब तपाईंहरू पनि सज्दा गर्नुहोस्। र जब उहाँ बसेर नमाज पढ्नुहुन्छ, तब तपाईंहरू सबै बसेर नै नमाज पढ्नुहोस्। साथै नमाजमा पङ्क्ति (सफ) सीधा राख्नुहोस्, किनकि पङ्क्ति सीधा गर्नु नमाजको पूर्णता हो।"[1]

[1] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (७२२) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (४१७) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

नमाजका सबै रुक्नहरूमा इमामलाई उछिनेर गर्नु हराम हो। किनकि अनस बिन मालिक (रजियल्लाहु अन्हु) ले वर्णन गरेका छन्: एक दिन रसूलुल्लाह ﷺ ले हामीलाई नमाज पढाउनुभयो। जब उहाँले नमाज पूरा गर्नुभयो, उहाँ हाम्रोतर्फ फर्किनुभयो र भन्नुभयो:

«أَيُّهَا النَّاسُ، إِنِّي إِمَامُكُمْ، فَلَا تَسْبِقُونِي بِالرُّكُوعِ وَلَا بِالسُّجُودِ، وَلَا بِالقِيَامِ وَلَا بِالانْصِرَافِ؛ فَإِنِّي أَرَاكُمْ أَمَامِي وَمِنْ خَلْفِي».

"हे मानिसहरू! म तिमीहरूको इमाम हुँ। त्यसैले रुकू, सज्दा, उभिनु वा नमाज समाप्त गरेर फर्किनुमा म भन्दा अघि नबढ्नुहोस्। किनकि म तिमीहरूलाई मेरो अगाडि र पछाडि दुवैतर्फ देख्छु।" अबू-हुरैरह (रजियल्लाहु अन्हु) ले वर्णन गरेका छन्, रसूल (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले भन्नुभयो:[1]

«أَمَا يَخْشَى أَحَدُكُمْ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ قَبْلَ الإِمَامِ، أَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ رَأْسَهُ رَأْسَ حِمَارٍ، أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ صُورَتَهُ صُورَةَ حِمَارٍ».

"के तिमीहरूमध्ये कोही यो डर मान्दैन कि जब उसले इमामभन्दा अघि आफ्नो टाउको उठाउँछ, अल्लाहले उसको टाउकोलाई गधाको टाउकोमा परिणत गरिदिनुहुन्छ वा उसको रूपलाई गधाको रूपजस्तै बनाइदिनुहुन्छ?"[2]

जसले इमामभन्दा अघि तकबीरतुल इहराम गर्छ, उसको नमाज

[1] यसलाई इमाम मुस्लिमले हदीस नम्बर (४२६) मा वर्णन गरेका छन्।

[2] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (६९१) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (४२७) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

मान्य हुँदैन। किनकि यो इमामपछि मात्र गर्नु पर्ने शर्त हो, र उसबाट त्यो छुटिसकेको छ।

आठौँ विषय: इमामत र जमाअत सम्बन्धी विभिन्न नियमहरू

माथि उल्लेख नगरिएका इमामत र जमाअतसँग सम्बन्धित केही थप नियमहरू यसप्रकार छन्:

१- समझदार र विवेकशील व्यक्तिहरूलाई इमामको नजिक राख्नु मुस्तहब हो। त्यसैले वयस्क, बुद्धिमान र योग्य व्यक्तिहरूलाई इमामको पछाडि, उहाँको नजिक राख्नु राम्रो मानिन्छ। किनकि नबी ﷺ ले भन्नुभएको छ:

«لِيَلِنِي مِنْكُمْ أُولُوا الأَحْلَامِ وَالنُّهَى، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ».

"तिमीहरूमध्ये समझदार र विवेकशील मानिसहरू मेरो नजिक उभिऊन्, त्यसपछि उनीहरूपछि आउनेहरू, त्यसपछि उनीहरूपछि आउनेहरू।"[1]

२- पहिलो सफमा उभिन प्रयास गर्नु: मुक्तदीहरूले पहिलो पङ्क्तिमा अगाडि बढेर उभिनु र त्यसलाई प्राप्त गर्न विशेष ध्यान दिनु मुस्तहब हो र यसबाट पछाडि रहनबाट सावधान रहनुपर्छ। किनकि अबु सईद अल-खुद्री (रजियल्लाहु अन्हु) बाट वर्णन गरिएको छ, रसूलुल्लाह ﷺ ले

[1] यसलाई इमाम मुस्लिमले अब्दुल्लाह बिन मसऊद (रजियल्लाहु अन्हु) बाट हदीस नम्बर (४३२) मा वर्णन गरेका छन्।

आफ्ना सहाबाहरूमा पछाडि सर्ने प्रवृत्ति देख्नुभयो, तब उहाँले उनीहरूलाई भन्नुभयो:

«تَقَدَّمُوا فَأْتَمُّوا بِي، وَلْيَأْتَمَّ بِكُمْ مَن بَعْدَكُمْ، لَا يَزَالُ قَوْمٌ يَتَأَخَّرُونَ حَتَّى يُؤَخِّرَهُمْ اللَّهُ».

"अगाडि बढ्नुहोस् र मेरो अनुसरण गर्नुहोस्, अनि तिमीहरूपछि आउनेहरूले तिमीहरूको अनुसरण गर्नेछन्। कुनै समुदाय सधैं पछाडि रहन्छ, यहाँसम्म कि अल्लाहले तिनीहरूलाई पछाडि पारिदिनुहुन्छ।"

अबू-हुरैरह (रजियल्लाहु अन्हु) ले बयान गरेका छन्, रसूल (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले भन्नुभएको छ:[1]

«لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي النِّدَاءِ وَالصَّفِّ الأَوَّلِ، ثُمَّ لَمْ يَجِدُوا إِلَّا أَنْ يَسْتَهِمُوا عَلَيْهِ لَاسْتَهَمُوا».

"यदि मानिसहरूले अजान र पहिलो पङ्क्तिमा उभिनुको महत्त्व थाहा पाएको भए, र त्यसलाई प्राप्त गर्न चिठ्ठा हाल्नुबाहेक अर्को उपाय नभए, उनीहरूले अवश्य चिठ्ठा हाल्थे।"[2]

«لَاسْتَهَمُوا عَلَيْهِ».

"उनीहरूले अवश्य चिठ्ठा हाल्थे" को अर्थ हो: अर्थात्: उनीहरूले पहिलो पङ्क्तिमा उभिन चिठ्ठा हाल्ने थिए।

[1] यसलाई इमाम मुस्लिमले हदीस नं. (४३८) मा वर्णन गरेका छन्।

[2] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (६१५) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (४३७) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

महिलाहरूका लागि पछिल्ला पङ्क्तिहरूमा उभिनु ,मुस्तहब हो। अबू हुरैरह (रजियल्लाहु अन्हु) ले वर्णन गरेका छन्, रसूल (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले भन्नुभयो:

«خَيْرُ صُفُوفِ الرِّجَالِ أَوَّلُهَا، وَشَرُّهَا آخِرُهَا، وَخَيْرُ صُفُوفِ النِّسَاءِ آخِرُهَا، وَشَرُّهَا أَوَّلُهَا».

"पुरुषहरूको सबैभन्दा राम्रो पङ्क्ति (सफ) पहिलो हो, र सबैभन्दा नराम्रो अन्तिम हो। अनि महिलाहरूको सबैभन्दा राम्रो पङ्क्ति अन्तिम हो र सबैभन्दा नराम्रो पहिलो हो।" यो नियम त्यतिबेला लागू हुन्छ जब महिलाहरू पुरुषहरूको पछाडि बिना कुनै पर्दा (आवरण) नमाज पढिरहेकी हुन्छन्। तर यदि महिलाहरू पुरुषहरूबाट छुट्टै, पर्दा भएको स्थानमा नमाज पढिरहेकी हुन्छन् भने उनीहरूले पनि पहिलो पङ्क्तिदेखि क्रमशः अगाडि पङ्क्तिहरू पूरा गर्दै जानुपर्छ।[12]

३- इमामले सूरह फातिहा पढ्दा हतार गर्नु हुँदैन र बिस्तारै पढ्नु पर्छ ताकि मुक्तदीले यसलाई पढ्न सकोस्।[3]

४- पङ्क्ति (सफ) पछाडि एक्लै उभिएर पुरुषको नमाज सही हुँदैन। किनकि वाबिसा बिन मअबद (रदि अल्लाहु अन्हु) बाट वर्णन छ, एक जना व्यक्ति पङ्क्ति पछाडि एक्लै नमाज पढे, तब नबी ﷺ ले उसलाई

[1] हेर्नुहोस्: मजमू फतावा इब्न बाज: (१२/ १९६)।

[2] यसलाई इमाम मुस्लिमले हदीस नम्बर (४४०) मा वर्णन गरेका छन्।

[3] हेर्नुहोस्: अल्-मिन्जार फी बयान कसीर मिन अल्-अख्ताअ अश्-शाइअह, सालेह आल अश्-शेख, पृ. (५३)।

नमाज दोहोर्याउन आदेश दिनुभयो।[1]

नवौँ विषय: इमामले पालन गर्नुपर्ने सुन्नतहरू

इमामले इमामत गर्दा नबी ﷺ को सुन्नतको अनुसरण गर्नुपर्छ। ती सुन्नतहरूमध्ये केही यसप्रकार छन्:

१- आफ्नो नमाजलाई हल्का (सहज) बनाउने र मानिसहरूको अवस्थालाई ध्यानमा राख्ने। यसको अर्थ, इमामले नमाजमा मध्यम गति अपनाउनुपर्छ; यस्तो छिटो नमाज पढ्नु हुँदैन जसले गर्दा पछाडि रहेका नमाजीहरूले नमाजका रुक्न (आवश्यक अङ्गहरू) र वाजिबहरू पूरा गर्न नसकून्। साथै, आफ्नो किराअत (पाठ) पनि यति संयमित रूपमा गर्नुपर्छ कि पछाडि रहेका नमाजीहरूले आफ्ना नमाजहरू पूरा गर्न सकून्। अबू-मस्ऊद अल्-अन्सारीले वर्णन गरेका छन्, एकजना मानिसले भन्यो:

وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي لَأَتَأَخَّرُ عَنْ صَلَاةِ الغَدَاةِ -يَعْنِي: صَلَاةَ الصُّبْحِ- مِنْ أَجْلِ فُلَانٍ مِمَّا يُطِيلُ بِنَا، فَمَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِي مَوْعِظَةٍ أَشَدَّ غَضَبًا مِّنْهُ يَوْمَئِذٍ، ثُمَّ قَالَ: «إِنَّ مِنْكُمْ مُنَفِّرِينَ، فَأَيُّكُمْ مَا صَلَّى بِالنَّاسِ فَلْيُخَفِّفْ؛ فَإِنَّ فِيهِمُ الضَّعِيفَ وَالكَبِيرَ وَذَا الحَاجَةِ».

"हे अल्लाहका रसूल! म फज्रको नमाज फलानो व्यक्तिका कारण ढिलो गरेर पढ्छु, किनकि उसले धेरै लामो नमाज पढाउँछ।" रसूल

[1] यस हदीसलाई इमाम तिर्मिजीले (२३०) मा वर्णन गरेका छन् र भनेका छन्: वाबिसाको हदीस विश्वासनीय छ।

(सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) लाई उपदेश दिँदा त्यो दिनभन्दा बढी क्रोधित भएको मैले कहिल्यै देखिनँ। त्यसपछि उहाँले भन्नुभयो: "तिमीहरूमध्ये केही मानिसहरू (मानिसहरूलाई धर्मबाट) टाढा गराउने हुन्छन्। जसले मानिसहरूको इमामत गर्छ, उसले नमाज छोटो गरोस्; किनकि उनीहरूमध्ये कमजोर, वृद्ध र आवश्यकता भएका मानिसहरू पनि हुन्छन्।"[1]

२- नमाज सुरु गर्नु अघि सफ (पङ्क्ति) हरू मिलाउन र खाली ठाउँहरू बन्द गर्न आदेश दिने; किनकि नबी (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) स्वयं यस्तो गर्नुहुन्थ्यो र नमाजीहरूलाई यसो गर्न आदेश दिनुहुन्थ्यो। नुअ्मान बिन बशीर रजियल्लाहु अन्हुले वर्णन गरेका छन्, उहाँले भन्नुभयो:

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُسَوِّي صُفُوفَنَا حَتَّى كَأَنَّمَا يُسَوِّي بِهَا القِدَاحَ، حَتَّى رَأَى أَنَّا قَدْ عَقَلْنَا عَنْهُ، ثُمَّ خَرَجَ يَوْمًا فَقَامَ، حَتَّى كَادَ يُكَبِّرُ، فَرَأَى رَجُلًا بَادِيًا صَدْرُهُ مِنَ الصَّفِّ، فَقَالَ: «عِبَادَ اللَّهِ لَتُسَوُّنَّ صُفُوفَكُمْ، أَوْ لَيُخَالِفَنَّ اللَّهُ بَيْنَ وُجُوهِكُمْ».

रसूल (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले हाम्रो पङ्क्तिहरू यसरी मिलाउनुहुन्थ्यो, मानौं तीरहरू मिलाइँदै छन्, यहाँसम्म उहाँले ठान्नुभयो कि हामीले यो कुरा राम्ररी बुझिसकेका छौं। एक दिन उहाँ बाहिर आउनुभयो र उभिनुभयो, तर तक्बीर भन्न लाग्नुभन्दा ठीक अघि उहाँले देख्नुभयो कि एक व्यक्तिको छाती पङ्क्तिबाट बाहिर निस्किएको थियो। त्यसपछि उहाँले भन्नुभयो: "अल्लाहका दासहरू हो! तिमीहरूले

[1] यसलाई इमाम बुखारीले हदीस नम्बर (९०) मा वर्णन गरेका छन्।

आफ्ना पङ्क्तिहरू सीधा गर, नत्र अल्लाहले तिमीहरूबीच मतभेद उत्पन्न गरिदिनुहुनेछ।"[1]

इमाम नौवी (रहिमहुल्लाह) ले भनेका छन्: 'किदाह' भन्नाले ती काठहरू हुन् जुन तीर (बाण) बनाउँदा काटेर र सम्याएर तयार गरिन्छ। यसको अर्थ हो: उहाँ ﷺ पङ्क्तिहरूलाई अत्यन्तै ध्यानपूर्वक मिलाउनुहुन्थ्यो, मानौं उहाँ तिनै काठहरूले तीरहरूलाई सीधा पारिरहनुभएको हो; किनकि ती पङ्क्तिहरू अत्यन्तै सिधा र समान रूपमा मिलाइएका हुन्थे।"[2]

३- इमामले पहिलो पङ्क्ति पूरा गर्न र त्यसपछि त्यसपछिका पङ्क्तिहरू पूरा गर्न आदेश दिनुपर्छ। यदि कमी (खाली ठाउँ) रहन्छ भने त्यो अन्तिम पङ्क्तिहरूमा हुनुपर्छ; किनभने उहाँ (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले भन्नुभएको छ:

«أَلَا تَصُفُّونَ كَمَا تَصُفُّ المَلَائِكَةُ عِندَ رَبِّهَا؟»

"के तिमीहरू आफ्नो पङ्क्तिहरू त्यसरी मिलाउँदैनौ जसरी फरिश्ताहरूले आफ्ना पालनकर्ताको सामु पङ्क्ति मिलाउँछन्?" हामीले भन्यौं: "हे अल्लाहका रसूल! फरिश्ताहरूले आफ्नो पालनकर्ताको सामु कसरी पङ्क्ति मिलाउँछन्?"

उहाँले भन्नुभयो:

[1] बुखारी (७१७), मुस्लिम (४३६) र शब्दहरू मुस्लिमका हुन्।

[2] सहीह मुस्लिम नौवीको व्याख्याः (४/१५७)।

«يُتِمُّونَ الصُّفُوفَ الأُوَلَ، وَيَتَرَاصُّونَ فِي الصَّفِّ».

"उनीहरू पहिलेका पङ्क्तिहरू पूरा गर्छन् र टाँसिएर (खाली ठाउँ नराखी) पङ्क्ति मिलाउँछन्।"[1]

४- नमाजमा 'किराअत' गर्दा नबी सल्लल्लाहो अलैहे वसल्लमको अनुसरण गर्नु, उहाँको अभ्यास प्रायःजसो:

फज्र (बिहानको नमाज) मा लामो सुराहरू (तिवाल मुफस्सल) पढ्नुहुन्थ्यो।

मग्रिब (साँझको नमाज) मा छोटा सुराहरू (कसार मुफस्सल) पढ्नुहुन्थ्यो।

जुहर (दिउँसो), अस्र (बेलुकी) र इशा (रात) मा मध्यम लम्बाइका सुराहरू (वसत मुफस्सल) पढ्नुहुन्थ्यो।

सुलैमान बिन यसारले अबू हुरैरह रजियल्लाहु अन्हुबाट वर्णन गरेका छन्:

«مَا صَلَّيْتُ وَرَاءَ أَحَدٍ أَشْبَهَ صَلَاةً بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنْ فُلَانٍ، قَالَ سُلَيْمَانُ: كَانَ يُطِيلُ الرَّكْعَتَيْنِ الأُوَلَيْنِ مِنَ الظُّهْرِ، وَيُخَفِّفُ الأُخْرَيَيْنِ، وَيُخَفِّفُ العَصْرَ، وَيَقْرَأُ فِي المَغْرِبِ بِقِصَارِ المُفَصَّلِ، وَيَقْرَأُ فِي العِشَاءِ بِوَسَطِ المُفَصَّلِ، وَيَقْرَأُ فِي الصُّبْحِ بِطُوَالِ

[1] यसलाई इमाम मुस्लिमले जाबिर बिन समुरा (रजियल्लाहु अअन्हु) बाट हदीस नम्बर (४३०) मा वर्णन गरेका छन्।

المُفَصَّلِ».

"मैले कुनै पनि व्यक्तिको पछाडि नमाज पढेको छैन, जो नबी सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लमको नमाजसँग यति धेरै मिल्दोजुल्दो होस् जति फलानो व्यक्तिको थियो।" सुलैमानले भने: उनी जुहरको पहिलो दुई रकअत लामो गर्थे र पछिल्ला दुई रकअत हल्का गर्थे। अस्र (असर) नमाजलाई हल्का गर्थे। मग्रिबमा छोटा सुराहरू पढ्थे। इशामा मध्यम सुराहरू पढ्थे र फज्रमा लामो सुराहरू पढ्थे।[1]

तिवाल मुफस्सल: सूरतुल् हुजुरात देखि सूरह 'बुरूज' सम्म।

वसल मुफस्सल: सूरह 'बुरूज' देखि सूरह 'बय्यिना' सम्म।

कसार मुफस्सल: सूरह 'बय्यिना' देखि सूरह नास सम्म हुन्।[2]

दशौँ विषय: इमामका आधारभूत योग्यताहरू

मस्जिदको इमाम मस्जिदको आधार र शक्ति मानिन्छ। उसकै माध्यमबाट मस्जिदले आफ्नो सन्देश—दावत (इस्लामको प्रचार), समाजलाई सचेत बनाउने र मानिसहरूलाई आफ्नो धर्मका कुराहरू बुझाउने—पूरा गर्छ।

यदि इमाम विद्वान, समझदार, गहिरो दृष्टि (दूरदर्शिता) भएको र मानिसहरूको चलन तथा अवस्थाबारे जानकार छ भने, उसको प्रभाव

[1] यसलाई इमाम नसईले हदीस नम्बर (९८२) मा वर्णन गरेका छन्। हाफिजले 'बुलुगुल मराम' हदीस नम्बर (२८६) मा यसको सनदलाई "सही" भनेका छन्।

[2] हेर्नुहोस्: मिर्कात अल्-मफातीह (२/७००)।

मस्जिदको जमात र वरपरको बस्तीका मानिसहरूमा अत्यन्त राम्रो र उपयोगी हुन्छ। उसले उनीहरूलाई शिक्षा दिन्छ, मार्गदर्शन गर्छ र सबै भलाइ तथा सद्गुणतर्फ अगुवाइ गर्छ।

इमामतका सर्तहरू पूरा गर्ने इमामहरू यस्तै नै हुन्थे। इस्लामको प्रारम्भिक कालमा नबी सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम स्वयं इमाम हुनुहुन्थ्यो। त्यसपछि उहाँका उत्तराधिकारीहरू (खुलाफा-ए-राशिदीन), त्यसपछि शासकहरू, सेनापतिहरू, विद्वानहरू र प्रख्यात व्यक्तित्वहरू इमाम हुन्थे।

यसले यो कुरा स्पष्ट गर्छ कि यो पद (इमामत) सम्हाल्ने व्यक्ति धर्म, नैतिकता, ज्ञान र व्यवहारमा उच्च स्तरको हुनु आवश्यक छ।

यहाँबाट मानिसहरूको जीवनमा यो पद (इमामत) को महत्त्व स्पष्ट हुन्छ; किनकि इमामहरूको प्रभाव उनीहरूको समाजमा स्पष्ट रूपमा देखिन्छ र उनीहरूको कमजोरीको असर पनि त्यही समाजमा प्रकट हुन्छ। किनकि मस्जिदले नै समाजलाई बोलावट र व्यवहारलाई जोडेर सिकाउँछ।

यदि इमाम कमजोर ज्ञान भएको, कमजोर समझ भएको वा खराब आचरण र व्यवहार भएको छ भने उसले फाइदा होइन, बरु हानि पुऱ्याउँछ। यदि इमामको जिम्मेवारी नमाजीहरूलाई भलाइ, पुण्य र सुधारतर्फ मार्गदर्शन गर्नु हो भने, अज्ञान (ज्ञान नभएको) इमामका लागि यो महान जिम्मेवारी पूरा गर्नु अत्यन्त कठिन हुन्छ।

कहिलेकाहीँ इमाममा यो पदका आवश्यक शर्तहरू—ज्ञान र

व्यक्तिगत क्षमताको दृष्टिले—पूर्ण रूपमा भएका हुन्छन्, तर ऊ अन्य कामहरूमा व्यस्त हुने कारणले आफ्नो जिम्मेवारीमा ध्यान दिन पाउँदैन, जसले उसको कार्यक्षमतामा असर पार्छ।

फलस्वरूप, ऊ नमाज सुरु गर्ने समयभन्दा ढिलो आइपुग्छ र नमाजमा पढिने सुरा वा आयतहरू पुनरावलोकन गर्ने पर्याप्त समय पाउँदैन। यस कारणले गर्दा, हामीले उसलाई प्रायः निश्चित केही सुरा वा आयतहरू मात्र पढिरहेको देख्छौं, जसलाई ऊ सामान्यतया पार गर्दैन।

कहिलेकाहीँ इमामलाई गलत इच्छा, अज्ञानता, विवादहरू वा निन्दनीय अतिवादले हावी पार्न सक्छ, जसका कारण ऊ निष्पक्षता, शैक्षिक मार्गदर्शन र बुद्धिमत्ता तथा राम्रो उपदेशका साथ दावत दिने बाटोबाट विचलित हुन्छ।

निस्सन्देह, यस धर्ममा मस्जिदको ठूलो प्रभाव छ; किनकि यो मार्गदर्शनको ज्योति हो, जहाँ सेवक आफ्नो प्रभुसँग जोडिन्छ, आफ्नो आस्था बलियो बनाउँछ र आफ्ना भाइहरूसँग एकत्रित हुन्छ, ताकि सबै मिलेर सद्गुण फैलाउन र दुष्कर्मको विरोध गर्न सहयोग गर्न सकून्।

तर मस्जिदले यो कार्य तबसम्म पूरा गर्न सक्दैन, जबसम्म अल्लाहले यसलाई यस्तो इमाम प्रदान गर्नुहुन्न, जसमा यस महान पदमा बस्न र यसको जिम्मेवारीलाई ठीकसँग निर्वाह गर्न आवश्यक शैक्षिक तथा नैतिक योग्यता रहेको हुन्छ।

इमाममा हुनुपर्ने महत्त्वपूर्ण वैज्ञानिक योग्यताहरू:

१- इख्लास: अल्लाहका लागि कार्यमा इमानदारी; ताकि ऊ

अल्लाह तथा मानिसहरूद्वारा समर्थित, विजयी, स्वीकार्य र प्रेमयोग्य होस्।

२- रिया (देखावटीपन) र अहंकारबाट टाढा रहनु; किनकि कामहरू उद्देश्यअनुसार हुन्छन् र कर्महरू नियतअनुसार हुन्छन्। प्रत्येक व्यक्तिले जे नियत गरेको हुन्छ, उसले त्यही पाउँछ। जसले आफूमा नभएको गुण देखाउन खोज्छ, अल्लाहले उसलाई अपमानित गरिदिनुहुन्छ।

३- ऊ अल्लाहको किताब (कुरआन) को हाफिज हुनु वा त्यसको केही भाग कण्ठस्थ गर्नु; साथै आफूले कण्ठ गरेको भाग निरन्तर दोहोऱ्याइरहनु र कुरआन पढ्नको लागि दैनिक निश्चित समय (विर्द) बनाइरहनु आवश्यक छ।

४- उसले "रियादुस्सालिहीन", "अर्बईन नवविय्या", "बलूगुल मराम" वा अन्य प्रमाणित हदीसका पुस्तकहरूबाट केही हदीसहरू कण्ठस्थ गरेको हुनुपर्छ।

५- उसले सही अकीदा (विश्वास) सिकेको हुनुपर्छ, अर्थात् सलफ-ए-सालेह (सही पूर्वजहरू) को अकीदा।

६- उसले धर्मका नियमहरू (फिकह) सिकेको हुनुपर्छ, विशेष गरी इबादतसम्बन्धी नियमहरू। यसमा सबैभन्दा महत्वपूर्ण विषयहरू तहारा, नमाज, जकात र रोजा हुन्। साथै उसले लेनदेन सम्बन्धी फिकह पनि जान्नुपर्छ, ताकि कमाइ र खर्चका नियमहरू बुझ्न सकोस्।

त्यसैगरी, उसले मानिसहरूलाई धोका, छलकपट र अरूको धन अन्यायपूर्वक लिनबाट सचेत गराउनुपर्छ। साथै अत्यधिक खर्च, फजुल

खर्च, कञ्जुस्याइँ र अत्यन्त कडाइबाट पनि सावधान गराउनुपर्छ, ताकि मानिसहरूको आर्थिक व्यवहार कुरआन र सुन्नतको प्रकाशमा रहोस्।

७- उसले अरबी भाषा राम्रोसँग जानेको हुनुपर्छ, ताकि अल्लाहले आफ्ना रसूल (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) माथि अवतरण गर्नुभएको कुरआनका अर्थहरू बुझ्न सकोस्, किनकि कुरआन अरबी भाषामै अवतरण गरिएको हो।

८- उसले नबीको जीवनी, उहाँका विशेषताहरू र सलफ-ए-सालेह (धर्मी पूर्वज) हरूको जीवनी अध्ययन गर्नुपर्छ; किनकि तिनमा राम्रो आदर्श, उत्कृष्ट अनुकरणीय उदाहरण, उपयोगी ज्ञानको भण्डार र उच्च स्तरको इस्लामिक संस्कृति पाइन्छ।

९- उसले देश-विदेशका प्रख्यात विद्वान (उलमा) हरू तथा अकीदा, ज्ञान र समझदारीमा स्थिर रहेका इस्लामी विद्वानहरूसँग परिचित हुनुपर्छ। उसले धर्मसम्बन्धी सबै आवश्यक विषयहरू तथा आफ्नो समाजका समस्याहरू गर्नका लागि उनीहरूसँग परामर्श लिनुपर्छ।

१०- उसले विभिन्न इस्लामी समूहहरू, तिनका आस्थाहरू (अकीदा), वैचारिक प्रवृत्तिहरू र तिनका उद्देश्यहरू, साथै विनाशकारी विचारधारा र तिनका लक्ष्यहरूबारे जानकारी राख्नुपर्छ, ताकि उसले तिनीहरूसँग अल्लाहको किताब र नबी मुहम्मद ﷺ को सुन्नत तथा प्रमाणित मुस्लिम विद्वानहरूले लेखेका पुस्तकहरूको प्रकाशमा छलफल गर्न सकोस्, तिनका भ्रमहरूलाई खण्डन गर्न सकोस् र तिनका गलत विचारहरूबाट सचेत गराउन सकोस्।

११- उसले विभिन्न सञ्चार माध्यमहरू (मिडिया) बारे जानकारी राख्नुपर्छ, तिनका सकारात्मक र नकारात्मक पक्षहरू बुझ्नुपर्छ, र ती माध्यमहरूलाई अल्लाहतर्फ दावत (इस्लामको प्रचार) मा कसरी उपयोग गर्न सकिन्छ भन्ने कुरा जान्नुपर्छ। साथै, त्यसमा रहेका आफ्नो र आफ्नो समाजका लागि सम्भावित खतराहरूप्रति पनि सचेत रहनुपर्छ।

यदि मस्जिदका इमाममा यी सबै आधारभूत योग्यताहरू उपलब्ध भए भने, समाजमा सही मार्गदर्शन र सन्तुलन स्थापित हुन्छ, इन्-शा-अल्लाह।

महत्त्वपूर्ण नैतिक गुणहरू:

१- मस्जिदको इमाम त्यो टोल र वरपरबाट आउने मानिसहरूका लागि दाइयह (इस्लामको प्रचारक) र शिक्षक हुनुपर्छ। त्यसैले उसले नबी ﷺ लाई आफ्नो आदर्श बनाउनु आवश्यक छ; किनकि उहाँ नै उत्तम आदर्श, सर्वोत्तम अनुकरणीय नमुना र सम्पूर्ण उम्मत तथा नेतृत्वकर्ताहरूका लागि उच्चतम उदाहरण हुनुहुन्छ। अल्लाह तआलाले भन्नुभएको छ:

﴿لَّقَدۡ كَانَ لَكُمۡ فِي رَسُولِ ٱللَّهِ أُسۡوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرۡجُواْ ٱللَّهَ وَٱلۡيَوۡمَ ٱلۡأٓخِرَ وَذَكَرَ ٱللَّهَ كَثِيرٗا ٢١﴾

"निस्सन्देह, तिमीहरूका लागि अल्लाहका रसूलमा उत्तम आदर्श छ; जो अल्लाह र अन्तिम दिनको आशा राख्छ र अल्लाहलाई धेरै सम्झन्छ।" [अल-अह्जाब: २१]

उसले आफूलाई तथा आफ्नो मस्जिदमा आउने मानिसहरूलाई सांसारिक र राजनीतिक बहसबाट टाढा राख्नुपर्छ। मस्जिदलाई केवल ज्ञान र इबादतका लागि मात्र सीमित राख्नुपर्छ।

२- ऊ स्वयं सफा–सुग्घर र व्यवस्थित हुनुपर्छ र मस्जिदको सफाइमा पनि ध्यान दिनुपर्छ। साथै मस्जिदका सामानहरू मिलाएर राख्ने, व्यवस्थित गर्ने र त्यसको संरक्षण गर्ने जिम्मेवारी लिनुपर्छ। यसमा फजुल खर्चबाट टाढा रहनुपर्छ र मस्जिदको अनावश्यक सजावटबाट जोगिनुपर्छ।

३- उसले राम्रो आचरण र शालीनता अपनाउनुपर्छ र नबी ﷺ को सुन्नतअनुसार दाह्री बढाउने र जुँगा छोट्याउने गर्नुपर्छ। साथै, कपडालाई टख्नाभन्दा तल झुन्ड्याउने (इस्बाल) बाट बच्नुपर्छ, शान्ति र मर्यादा कायम राख्नुपर्छ र अघिल्ला सलफ-ए-सालेह (धर्मी पूर्वजहरू) को मार्गलाई पछ्याउनुपर्छ।

४- ऊ नम्र, सहनशील र दयालु हुनुपर्छ; किनकि नम्रता (मृदुता) जुनसुकै कुरामा हुन्छ, त्यसलाई सुन्दर बनाउँछ र जहाँबाट हटाइन्छ, त्यसलाई बिगार्छ—जसरी हदीसमा आएको छ; आइशा (रदियल्लाहु अन्हा) बाट वर्णित छ, नबी (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले भन्नुभएको छ:

«إِنَّ الرِّفْقَ لَا يَكُونُ فِي شَيْءٍ إِلَّا زَانَهُ، وَلَا يُنْزَعُ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا شَانَهُ».

"निस्सन्देह, नम्रता (मृदुता) जुनसुकै कुरामा हुन्छ, त्यसलाई सुन्दर

बनाउँछ र जुनसुकै कुराबाट हटाइन्छ, त्यसलाई बिगार्छ।"[1]

यदि मस्जिदमा आउने व्यक्तिबाट कुनै गल्ती हुन्छ भने, इमामले उसलाई हप्काउनु हुँदैन; बरु नम्रतापूर्वक सल्लाह दिनुपर्छ र राम्रो तरिकाले सिकाउनुपर्छ। मुआविया बिन अल-हकम अस-सुलमी (रजियल्लाहु अन्हु) ले बयान गरेका छन् :

بَيْنَمَا أَنَا أُصَلِّي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ؛ إِذْ عَطَسَ رَجُلٌ مِنَ القَوْمِ، فَقُلتُ: يَرْحَمُكَ اللَّهُ، فَرَمَانِي القَوْمُ بِأَبْصَارِهِمْ، فَقُلتُ: وَاثُكْلَ أُمِّياه، مَا شَأْنُكُمْ تَنظُرُونَ إِلَيَّ؟ فَجَعَلُوا يَضْرِبُونَ بِأَيْدِيهِمْ عَلَى أَفْخَاذِهِمْ، فَلَمَّا رَأَيْتُهُمْ يُصَمِّتُونَنِي لَكِنِّي سَكَتُّ، فَلَمَّا صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَبِأَبِي هُوَ وَأُمِّي، مَا رَأَيْتُ مُعَلِّمًا قَبْلَهُ وَلَا بَعْدَهُ أَحْسَنَ تَعْلِيمًا مِّنْهُ، فَوَاللَّهِ مَا كَهَرَنِي -أَيْ: مَا قَهَرَنِي وَلَا نَهَرَنِي- وَلَا ضَرَبَنِي وَلَا شَتَمَنِي، قَالَ: «إِنَّ هَذِهِ الصَّلَاةَ لَا يَصْلُحُ فِيهَا شَيْءٌ مِنْ كَلَامِ النَّاسِ، إِنَّمَا هِيَ التَّسْبِيحُ وَالتَّكْبِيرُ وَقِرَاءَةُ القُرْآنِ».

"म रसूल ﷺ सँग नमाज पढिरहेको थिएँ, त्यत्तिकैमा एक व्यक्तिले हाच्छयुँ गऱ्यो। मैले उसलाई 'यर्हमुकल्लाह' भनेँ त्यसपछि मानिसहरूले मलाई हेर्न थाले। मैले भनेँ: 'हाय मेरी आमा! तिमीहरू मलाई किन हेर्दैछौ?' त्यसपछि उनीहरूले आफ्ना हातले आफ्ना तिघ्रामा हिर्काउन थाले। जब मैले बुझें कि उनीहरूले मलाई चुप गराउन खोजिरहेका छन्, तब म चुप लागें।

जब रसूल ﷺ ले नमाज समाप्त गर्नुभयो, मेरा बाबु–आमा उहाँका

[1] यसलाई इमाम मुस्लिमले हदीस नम्बर (२५९४) मा वर्णन गरेका छन्।

लागि कुर्बान होऊन्, मैले उहाँभन्दा अघि वा पछि उहाँजस्तो उत्कृष्ट तरिकाले शिक्षा दिने शिक्षक कहिल्यै देखेको छैन। अल्लाहको कसम! उहाँले मलाई न त कडा रूपमा झपार्नुभयो, न कराउनुभयो, न पिट्नुभयो, न गाली गर्नुभयो। उहाँले भन्नुभयो: "यो नमाज हो, जसमा सामान्य कुराकानी गर्न मिल्दैन; यसमा त केवल तस्बीह, तक्बीर र कुरआनको पाठ मात्र हुन्छ।"[1]

५- ऊ नरम स्वभावको र कोमल हृदय भएको हुनुपर्छ, ताकि मानिसहरू उसको वरिपरि भेला होऊन् र उसको माया, सहयोग र ज्ञानबाट लाभ उठाउन सकून्। साथै, उनीहरूको समस्याहरू र आवश्यकताहरूमा उनीहरूसँगै उभिनुपर्छ, र मस्जिदको सन्देश तथा कामसँग सम्बन्धित विषयहरूमा उनीहरूसँग परामर्श गर्नुपर्छ।

रसूल (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) यी सबै गुणहरूमा सर्वोच्च स्तरमा हुनुहुन्थ्यो, जसरी अल्लाह तआलाले उहाँको बारेमा भन्नुभएको छ:

﴿فَبِمَا رَحۡمَةٖ مِّنَ ٱللَّهِ لِنتَ لَهُمۡۖ وَلَوۡ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ ٱلۡقَلۡبِ لَٱنفَضُّواْ مِنۡ حَوۡلِكَۖ فَٱعۡفُ عَنۡهُمۡ وَٱسۡتَغۡفِرۡ لَهُمۡ وَشَاوِرۡهُمۡ فِي ٱلۡأَمۡرِۖ فَإِذَا عَزَمۡتَ فَتَوَكَّلۡ عَلَى ٱللَّهِۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُتَوَكِّلِينَ ١٥٩﴾

"अल्लाहको दयाका कारण नै तपाईं तिनीहरूप्रति नरम हुनुभयो। यदि तपाईं कठोर र कडा हृदयका भएको भए, तिनीहरू तपाईंको

[1] यसलाई इमाम मुस्लिमले हदीस नम्बर (५३७) मा वर्णन गरेका छन्।

वरिपरिबाट टाढा भइहाल्थे। त्यसैले तपाईं तिनीहरूलाई क्षमा गरिदिनुहोस्, तिनीहरूको लागि क्षमायाचना गर्नुहोस् र कामकाजका मामिलामा उनीहरूसँग परामर्श गर्नुहोस्। अनि जब तपाईं निर्णय गर्नुहुन्छ, तब अल्लाहमाथि भरोसा गर्नुहोस्। निस्सन्देह, अल्लाह भरोसा गर्नेहरूलाई मन पराउनुहुन्छ।" [आले इमरान: १५९]

६- उसले धैर्य (सब्र) र दृढ विश्वास धारण गर्नुपर्छ र आफूले भन्ने कुरामा साँचो हुनुपर्छ, ताकि ऊ आफ्नो मस्जिद र आफ्ना जमाअतका बीच इमामतको सम्मान प्राप्त गर्न सकोस्। किनकि धैर्य र यकीनले बन्दालाई दीनमा इमामतको दर्जासम्म पुऱ्याउँछ। अल्लाह तआलाले भन्नुभएको छ:

﴿وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا ۖ وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ ﴿٢٤﴾﴾

"हामीले तिनीहरूबाट केहीलाई अगुवा (इमाम) बनायौँ, जसले हाम्रो आदेशअनुसार मार्गदर्शन गर्थे—जब उनीहरूले धैर्य अपनाए र हाम्रो आयतहरूमा दृढ विश्वास राख्थे।" [अस्सज्दह: २४]

७- उसले आफूले भन्ने कुरामा सधैं साँचो हुनुपर्छ—चाहे त्यो जुमाको खुत्बामा होस्, शिक्षण तथा उपदेशमा होस् वा मानिसहरूसँगको सामान्य कुराकानीमा नै किन नहोस्—ताकि ऊ सत्यवादी, मार्गदर्शित र सफल हुनेहरूमा पर्न सकोस्। किनकि नबी ﷺ बाट वर्णित हदीसमा छ, उहाँले भन्नुभयो:

«عَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ؛ فَإِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِي إِلَى البِرِّ، وَإِنَّ البِرَّ يَهْدِي إِلَى الجَنَّةِ، وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَصْدُقُ وَيَتَحَرَّى الصِّدْقَ حَتَّى يُكْتَبَ عِندَ اللَّهِ صِدِّيقًا، وَإِيَّاكُمْ

وَالكَذِبَ، فَإِنَّ الكَذِبَ يَهْدِي إِلَى الفُجُورِ، وَإِنَّ الفُجُورَ يَهْدِي إِلَى النَّارِ، وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَكْذِبُ وَيَتَحَرَّى الكَذِبَ حَتَّى يُكْتَبَ عِندَ اللَّهِ كَذَّابًا».

"तिमीहरू सत्य बोल्ने गर; किनकि सत्यले नेकी (सद्कर्म) तर्फ मार्गदर्शन गर्छ र नेकीले जन्नततर्फ लैजान्छ। मानिस निरन्तर सत्य बोलिरहन्छ र सत्य बोल्ने प्रयास गरिरहन्छ, यहाँसम्म ऊ अल्लाहका यहाँ 'सिद्दीक' (अत्यन्त सत्यवादी) को रूपमा लेखिन्छ। तिमीहरू झूटबाट बच; किनकि झूटले पाप/अवज्ञातर्फ मार्गदर्शन गर्छ र पापले जहन्नमतर्फ लैजान्छ। मानिस निरन्तर झूट बोलिरहन्छ र झूट बोल्ने प्रयास गरिरहन्छ, यहाँसम्म ऊ अल्लाहका यहाँ 'कज्जाब' (अत्यन्त झूटो) को रूपमा लेखिन्छ।"[1]

झूट खराबी र विपत्ति हो। सबैभन्दा ठूलो झूट भनेको अल्लाह तआलामाथि झूट बोल्नु र ज्ञान बिना उहाँका बारेमा कुरा गर्नु हो। अल्लाह तआलाले भन्नुभएको छ:

﴿قُلۡ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ ٱلۡفَوَٰحِشَ مَا ظَهَرَ مِنۡهَا وَمَا بَطَنَ وَٱلۡإِثۡمَ وَٱلۡبَغۡيَ بِغَيۡرِ ٱلۡحَقِّ وَأَن تُشۡرِكُواْ بِٱللَّهِ مَا لَمۡ يُنَزِّلۡ بِهِۦ سُلۡطَٰنٗا وَأَن تَقُولُواْ عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعۡلَمُونَ ٣٣﴾

"भन्नुहोस्: मेरा पालनकर्ताले खुला र लुकेका सबै अश्लील कर्महरू, पाप, अन्यायपूर्वक अत्याचार, अल्लाहसँग त्यस्ता कुरालाई साझेदार ठहराउनु जसको लागि उहाँले कुनै प्रमाण अवतरण गर्नुभएको छैन, तथा अल्लाहको बारेमा त्यस्तो कुरा गर्नु जसको तिमीहरूलाई कुनै

[1] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (६०९४) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (२६०७) नम्बरमा अब्दुल्लाह बिन मसउद (रजियल्लाहु अन्हु) बाट वर्णन गरेका छन्।

ज्ञान छैन—यी सबै हराम गर्नुभएको छ।" [अल् अअराफः ३३]

यस पवित्र आयतले सबैभन्दा ठूला पापहरूलाई समेटेको छ, र यसले क्रमशः सानोदेखि ठूलो पापतर्फ सुरु गरेको छ। तीमध्ये सबैभन्दा गम्भीर पाप भनेको अल्लाह तआलाका नाम, उहाँका गुणहरू र उहाँको शरीअत (विधान) बारे ज्ञान बिना उहाँमाथि कुरा गर्नु हो।

"रसूलुल्लाह ﷺ को बारेमा वा उहाँको नाममा झूट बोल्नु झूटहरूमध्ये सबैभन्दा ठूलो र अत्यन्त घृणित पाप हो। यो ती ठूला पापहरूमध्ये हो, जसको गर्ने व्यक्तिलाई नरकको चेतावनी दिइएको छ। मुगीरा बिन शुअबा (रदियल्लाहु अन्हु) बाट वर्णित छ, उनले भने: मैले नबी ﷺ लाई यसो भनिरहेको सुनें:

«إِنَّ كَذِبًا عَلَيَّ لَيْسَ كَذِبًا عَلَىٰ أَحَدٍ، مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا، فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ».

"निश्चय नै ममाथि झूट बोल्नु कुनै साधारण व्यक्तिमाथि झूट बोल्नु जस्तो होइन। जसले जानाजानी ममाथि झूट बोल्छ, उसले आफ्नो स्थान नरकमा तयार गरून्।"[1]

उसले झूटबाट बच्नुपर्छ, चाहे त्यो राम्रो उद्देश्यका लागि नै किन नहोस्—जस्तै केही उपदेशकहरूले मानिसहरूलाई राम्रो कामतर्फ प्रेरित गर्न (तरगीब) वा नराम्रो कामबाट डर देखाउन (तरहीब) का लागि गर्ने

[1] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (१२९१) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (४) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

गर्छन्। किनकि यस्तो झूटमा कुनै भलाइ र मार्गदर्शन हुँदैन। यस्तो कुरा गर्ने व्यक्ति पुण्य कमाउने होइन, बरु पाप कमाउने हुन्छ; ऊ दोषी हुन्छ, लाभ प्राप्त गर्ने होइन।

८- उसले कुनै कुरा (समाचार) स्थानान्तरण गर्दा अमानतदार (ईमानदार) हुनुपर्छ र समाचारहरूको सत्यता राम्रोसँग जाँचेर मात्र लिनुपर्छ। उसले हल्ला–अफवाहलाई छिट्टै स्वीकार गर्नु हुँदैन, बरु केवल विश्वसनीय कुरालाई मात्र अपनाउनुपर्छ। अल्लाह तआलाले यसै कुराको आदेश यसरी दिनुभएको छ:

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن جَآءَكُمۡ فَاسِقُۢ بِنَبَإٖ فَتَبَيَّنُوٓاْ أَن تُصِيبُواْ قَوۡمَۢا بِجَهَٰلَةٖ فَتُصۡبِحُواْ عَلَىٰ مَا فَعَلۡتُمۡ نَٰدِمِينَ ٦﴾

“हे मोमिनहरू! यदि तिमीहरूकहाँ कुनै फासिक (दुराचारी) व्यक्ति कुनै खबर लिएर आयो भने, त्यसको राम्रोसँग जाँच (छानबिन) गर, ताकि तिमीहरू अज्ञानताका कारण कुनै समुदायलाई क्षति नपुऱ्याऊ र पछि आफ्ना गरेका कामप्रति पछुताउन नपरोस्।” [अल् हुजुरात: ६]

९- उसले मानिसहरूको (दोष र कमजोरी) ढाक्नेमा अत्यधिक ध्यान दिनुपर्छ र तिनीहरूको गोप्य कुरा (राज) सुरक्षित राख्नुपर्छ। किनकि जसले कुनै मुस्लिमको दोष ढाक्छ, अल्लाहले पनि उसलाई दुनिया र आखिरतमा ढाकिदिनुहुन्छ। जसले मुस्लिमहरूको दोष खोज्दै पछ्याउँछ, अल्लाहले पनि उसको दोष पछ्याउनुहुन्छ र अन्ततः उसलाई अपमानित गरिदिनुहुन्छ, चाहे ऊ आफ्नो घरभित्र नै किन नहोस्। अब्दुल्लाह बिन उमर (रदियल्लाहु अन्हुमा) बाट वर्णित छ, अल्लाहका

रसूल (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले भन्नुभयो:

«مَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ القِيَامَةِ».

"जसले कुनै मुस्लिमको कमजोरी वा त्रुटि ढाक्छ, अल्लाहले कियामतको दिन उसको (दोषहरू) ढाकिदिनुहुनेछ।" अबू-बर्जह अल्-अस्लमी (रजियल्लाहु अन्हु) ले बयान गरेका छन्, रसूल (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले भन्नुभएको छ:[1]

«يَا مَعْشَرَ مَنْ آمَنَ بِلِسَانِهِ وَلَمْ يَدْخُلِ الإِيمَانُ قَلْبَهُ، لَا تَغْتَابُوا المُسْلِمِينَ، وَلَا تَتَّبِعُوا عَوْرَاتِهِمْ؛ فَإِنَّ مَنِ اتَّبَعَ عَوْرَاتِهِمْ يَتَّبِعُ اللَّهُ عَوْرَتَهُ، وَمَنْ يَتَّبِعِ اللَّهُ عَوْرَتَهُ يَفْضَحْهُ فِي بَيْتِهِ».

"हे ती मानिसहरूको समूह! जसले आफ्नो जिब्रोले ईमान ल्याएको छ तर ईमान उसको हृदयमा प्रवेश गरेको छैन—तिमीहरू मुस्लिमहरूको गीबत (पछाडि कुरा) नगर, र तिनीहरूको दोष (अवगुण) खोज्दै नहिँड। किनकि जसले मुस्लिमहरूको दोष खोज्दै पछ्याउँछ, अल्लाहले उसको दोष पछ्याउनुहुन्छ; र जसको दोष अल्लाहले पछ्याउनुहुन्छ, उसलाई उहाँले उसको आफ्नै घरभित्रै भए पनि अपमानित (लज्जित) गरिदिनुहुन्छ।"[2]

---

[1] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (२४४२) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (२५८०) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

[2] यसलाई इमाम अबू दाऊदले हदीस नम्बर (४८८०) मा वर्णन गरेका छन् र यी विशेषताहरूका लागि शेख सऊद बिन मुहम्मद अल-बशरको पुस्तक 'मस्जिदका इमामका शैक्षिक र नैतिक विशेषताहरू' हेर्न सकिन्छ।

तेस्रो अध्याय: जुमाको नमाज र यसको खुत्बा

पहिलो विषय: जुमाको नमाज

पहिलो विषय: जुमाको नमाजको अवधारणा र यसको समय:

पहिलो: जुमाको नमाजको अवधारणा:

जुमा (शुक्रबार): हप्ताका दिनहरूमध्ये एक दिन हो, जसमा एक विशेष नमाज पढिन्छ जुन जुमाको नमाज भनिन्छ।[1]

अल्लाह तआलाले यस उम्मतलाई जुमा (शुक्रबार) को दिनतर्फ मार्गदर्शन गर्नु ठूलो अनुग्रह (फजीलत) हो; अबू हुरैरह (रजियल्लाहु अन्हु) ले बयान गरेका छन्, रसूल (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले भन्नुभएको छ:

«نَحْنُ الآخِرُونَ السَّابِقُونَ يَوْمَ القِيَامَةِ، بَيْدَ -أَيْ: غَيْرَ- أَنَّهُمْ أُوتُوا الكِتَابَ مِنْ قَبْلِنَا، وَأُوتِينَاهُ مِنْ بَعْدِهِمْ، وَهَذَا يَوْمُهُمُ الَّذِي فُرِضَ عَلَيْهِمْ فَاخْتَلَفُوا فِيهِ، فَهَدَانَا اللَّهُ لَهُ، فَهُمْ لَنَا فِيهِ تَبَعٌ، فَاليَهُودُ غَدًا، وَالنَّصَارَى بَعْدَ غَدٍ».

“हामी अन्तिममा आएका भए पनि कियामतको दिन सबैभन्दा अगाडि हुनेछौं। तर उनीहरू (यहूदी र इसाईहरू) लाई हामीभन्दा अघि किताब दिइएको थियो र हामीलाई उनीहरूपछि दिइयो। यो दिन (शुक्रबार) उनीहरूलाई पनि तोकिएको थियो, तर उनीहरूले यसमा

[1] हेर्नुहोस्: मुअजम लुगत अल-फुकहा लि-मुहम्मद रव्वास कलअजी व आखरीन: (पृ: १६६)।

मतभेद गरे। त्यसैले अल्लाहले हामीलाई यस दिनतर्फ मार्गदर्शन गर्नुभयो र उनीहरू यसमा हाम्रो पछि रहनेछन्। यहूदीहरूको दिन भोलि हुनेछ र इसाईहरूको दिन भोलिपल्ट हुनेछ।"[1]

शुक्रबार (जुमा) त्यो सबैभन्दा उत्तम दिन हो, जसमा सूर्य उदाएको हुन्छ। अबू हुरैरा (रजियल्लाहु अन्हु) बाट वर्णन गरिएको छ, उनले भने: रसूलुल्लाह ﷺ ले भन्नुभयो:

«خَيْرُ يَوْمٍ طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ يَوْمُ الجُمُعَةِ، فِيهِ خُلِقَ آدَمُ، وَفِيهِ أُدْخِلَ الجَنَّةَ، وَفِيهِ أُخْرِجَ مِنْهَا».

"सूर्य उदाएका दिनहरूमध्ये सबैभन्दा उत्तम दिन शुक्रबार हो। यसै दिन आदम (अलैहिस्सलाम) को सृष्टि गरिएको थियो, यसै दिन उहाँलाई जन्नतमा प्रवेश गराइएको थियो, र यसै दिन उहाँलाई त्यहाँबाट बाहिर निकालिएको थियो।"[2]

"एक जुमादेखि अर्को जुमासम्मको बीचमा भएका (सानातिना) पापहरूको लागि कफ्फारा (प्रायश्चित/माफी) हुन्छ।" अबू हुरैरा (रजियल्लाहु अन्हु) बाट वर्णित हदीसमा आएको छ, रसूलुल्लाह ﷺ ले भन्नुहुन्थ्यो:

«الصَّلَوَاتُ الخَمْسُ، وَالجُمُعَةُ إِلَى الجُمُعَةِ، وَرَمَضَانُ إِلَى رَمَضَانَ، مُكَفِّرَاتٌ مَا

[1] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (८७६) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (८५५) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

[2] यसलाई इमाम मुस्लिमले हदीस नम्बर (८५४) मा वर्णन गरेका छन्।

بَيْنَهُنَّ إِذَا اجْتُنِبَتِ الكَبَائِرُ».

"पाँच समयका नमाजहरू, एक जुमादेखि अर्को जुमासम्म, र एक रमजानदेखि अर्को रमजानसम्म—यी सबै बीचका (सानातिना) पापहरूलाई मेटाउने हुन्, यदि ठूला पापहरूबाट बचियो भने।"[1]

जुमा नमाज (शुक्रबारको नमाज) एक विशेष नमाज हो। यो रकअतहरूको संख्या, ठूलो स्वरमा पढिने शैली, खुत्बा र यसको लागि आवश्यक शर्तहरूका हिसाबले जुह्र नमाजभन्दा फरक छ। तर समयको हिसाबले भने यो जुह्र नमाजकै समयमा पढिन्छ।

दोस्रो: जुमाको नमाजको समय:

जुमाको समय जुह्र नमाजकै समय हो। यो सूर्य ढल्किएपछि सुरु हुन्छ र कुनै वस्तुको छाया त्यसको लम्बाइ बराबर नभएसम्म रहन्छ। अनस बिन मालिक (रजियल्लाहु अन्हु) ले वर्णन गरेका छन्, नबी ﷺ जुमा नमाज सूर्य ढल्किन थालेपछि पढ्नुहुन्थ्यो।" अर्थात् सूर्य पश्चिमतर्फ झुक्छ, र आकाशको बीचबाट हट्छ। यही जुह्र नमाजको समय हो।[2]

दोस्रो विषय: जुमा नमाजको हुक्म र यो कसमाथि अनिवार्य हुन्छ?

पहिलो: जुमा नमाजको हुक्म:

जुमा नमाज पुरुषहरूका लागि व्यक्तिगत रूपमा अनिवार्य (फर्ज ऐन)

[1] यसलाई इमाम मुस्लिमले हदीस नम्बर (२३३) मा वर्णन गरेका छन्।

[2] यसलाई इमाम बुखारीले हदीस नम्बर (९०४) मा वर्णन गरेका छन्।

हो। अल्लाहले भन्नुभएको छ:

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَوٰةِ مِن يَوۡمِ ٱلۡجُمُعَةِ فَٱسۡعَوۡاْ إِلَىٰ ذِكۡرِ ٱللَّهِ وَذَرُواْ ٱلۡبَيۡعَۚ ذَٰلِكُمۡ خَيۡرٞ لَّكُمۡ إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ٩﴾

"हे मोमिन्हरू! जब जुमाको दिन नमाजको लागि अजान दिइन्छ, तब तिमीहरू अल्लाहको स्मरण (जिक्र) तर्फ छिटो जाऊ र व्यापार (खरिद–बिक्री) छोड। यदि तिमीहरू बुझ्ने मानिस हौ भने यो तिमीहरूका लागि धेरै उत्तम हो।" [अल्-जुमुअह: ९] अब्दुल्लाह बिन उमर र अबु हुरैरा (रजियल्लाहु अन्हुमा) ले वर्णन गरेका छन्, उनीहरू दुवैले अल्लाहका रसूल (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले आफ्नो मिम्बरमा भन्दै गरेको सुने:

«لَيَنْتَهِيَنَّ أَقْوَامٌ عَنْ وَدْعِهِمْ -أَيْ: تَرْكِهِمْ- الجُمُعَاتِ، أَوْ لَيَخْتِمَنَّ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ، ثُمَّ لَيَكُونُنَّ مِنَ الغَافِلِينَ».

"केही मानिसहरूले जुमा नमाज छोड्ने (त्याग्ने) बाट अवश्य रोकिनुपर्छ, नत्र अल्लाह तआलाले तिनीहरूको हृदयमा मोहर लगाइदिनुहुनेछ र तिनीहरू लापरवाह (गाफिल) मध्ये पर्न जानेछन्।"[1]

जुमाको नमाज अनिवार्य हो भन्ने कुरामा मुस्लिमहरूको सहमति (इज्मा) छ, इब्नुल मुन्जिर (रहिमहुल्लाहु तआला) ले भनेका छन्: "स्वतन्त्र (दास नभएका), बालिग, स्थायी रूपमा बसोबास गर्ने (मुकिम) र कुनै शरई बहाना (उज्र) नभएका व्यक्तिहरूमाथि जुमा नमाज अनिवार्य

[1] यसलाई इमाम मुस्लिमले हदीस नम्बर (८६५) मा वर्णन गरेका छन्।

(वाजिब) हो भन्ने कुरामा सबै उलेमा एकमत (इज्मा) भएका छन्।"[1]

दोस्रो: कसमाथि (जुमा नमाज) अनिवार्य हुन्छ?

जुमा नमाज हरेक मुस्लिम पुरुष, स्वतन्त्र, बालिग, समझदार, त्यसमा उपस्थित हुन सक्षम र मुकिम व्यक्तिमाथि अनिवार्य हुन्छ।त्यसैले यो निम्न व्यक्तिहरूमाथि अनिवार्य हुँदैन: दास, महिला, सानो बच्चा, पागल, बिरामी वा मुसाफिर (यात्रामा रहेको व्यक्ति)। यसको प्रमाण तारिक बिन शिहाब (रजियल्लाहु अन्हु) ले नबी ﷺ बाट वर्णन गरेका छन्, उहाँले भन्नुभयो:

«الْجُمُعَةُ حَقٌّ وَاجِبٌ عَلَىٰ كُلِّ مُسْلِمٍ فِي جَمَاعَةٍ، إِلَّا أَرْبَعَةً: عَبْدٌ مَمْلُوكٌ، أَوْ امْرَأَةٌ، أَوْ صَبِيٌّ، أَوْ مَرِيضٌ».

"जुमा नमाज जमाअतका साथ हरेक मुस्लिममाथि अनिवार्य छ, चार जनाबाहेक: दास, महिला, बालक र बिरामी।"[2]

तर मुसाफिरमाथि जुमा नमाज अनिवार्य हुँदैन; किनकि नबी ﷺ ले आफ्ना यात्राहरूमा जुमा नमाज पढ्नुभएको छैन। उहाँको हज्जको यात्रामा अरफाको दिन जुमा परेको थियो, तर पनि उहाँले त्यस दिन जुमा नमाज पढ्नुभएन, बरु जुहर नमाज पढ्नुभयो र त्यससँग अस्र नमाजलाई पनि जमअ (एकै साथ) गर्नुभयो।

इब्नुल् मुन्जिर रहिमहुल्लाहले यस विषयमा इज्मा (सर्वसम्मति)

---

[1] अल् इज्माअ: (पृ. ४०)

[2] यसलाई इमाम अबू दाऊदले हदीस नम्बर (१०६७) मा वर्णन गरेका छन्।

उद्धृत गर्दै भनेका छन्: "उनीहरू (उलमा) सबै यस कुरामा सहमत भएका छन् कि सानो बालक र महिलाहरूमाथि जुमा नमाज अनिवार्य छैन... र यस कुरामा पनि सहमति छ कि कुनै शरई कारण (उज्र) नभएका स्वतन्त्र, वयस्क र स्थानीय (मुकिम) व्यक्तिहरूमाथि जुमा अनिवार्य छ।"[1]

यदि दास, महिला, बालक, बिरामी वा मुसाफिर जुमा नमाजमा उपस्थित भए भने, उनीहरूको जुमा नमाज मान्य हुनेछ र त्यो उनीहरूको लागि जुहर नमाजको सट्टा पर्याप्त हुनेछ।

त्यसैगरी रेगिस्तानमा बसोबास गर्ने, चारा र पानीको खोजीमा निरन्तर स्थान परिवर्तन गर्ने मानिसहरूमाथि पनि जुमा नमाज अनिवार्य हुँदैन; किनकि नबी ﷺ को समयमा मदिनाको वरिपरि मरुभूमिवासीहरू पनि थिए, तर उहाँले उनीहरूलाई जुमा नमाज पढ्न आदेश दिनुभएन।

इमाम अहमद (रहिमहुल्लाह) भन्नुहुन्छ: "घुमन्ते मरुभूमिवासीहरूका लागि जुमा नमाज अनिवार्य हुँदैन; किनकि उनीहरू निरन्तर स्थान–स्थान सर्ने गर्छन्। त्यसैले स्थानान्तरणलाई नै यस अनिवार्यताको हटाइको कारण मानिएको छ। तसर्थ, जो व्यक्ति स्थायी रूपमा बसोबास गर्छ र आफ्नै इच्छाले स्थान परिवर्तन गर्दैन, ऊ गाउँ/शहरका बासिन्दाहरूमध्ये पर्दछ।"[2]

जुमा नमाज तीन जनासँग पनि सही रूपमा कायम हुन सक्छ: एक जनाले खुत्बा दिने र दुई जनाले सुन्ने; किनकि अल्लाह तआलाले

---

[1] अल् इज्माअः (पृ. ४०)।

[2] मजमूउल फतावा: (२४/ १६६)।

भन्नुभएको छ:

﴿...فَٱسۡعَوۡاْ إِلَىٰ ذِكۡرِ ٱللَّهِ...﴾

"...अनि अल्लाहको जिक्र (जुमाको सलाह) तर्फ हतार गर्नुहोस्...।" [अल्-जुमुअह: ९] यो बहुवचन (जमअ) हो र बहुवचनको न्यूनतम संख्या तीन हुन्छ।

तेस्रो विषय: जुमाको नमाज पढ्ने तरिका:

"जुमाको नमाज दुई रकअत हुन्छ, जसमा इमामले उच्च स्वर (जहर) मा किराअत गर्छ; किनकि नबी ﷺ यसै प्रकारले नमाज पढ्नुहुन्थ्यो र यसमा विद्वानहरूको सर्वसम्मति (इज्मा) छ। इब्न हज्म (रहिमहुल्लाह) भन्नुहुन्छ: "उनीहरू (विद्वानहरू) सबै यस कुरामा सहमत भएका छन्, जुमा नमाज—जब यसको सबै शर्तहरू पूरा गरी पढिन्छ—दुई रकअत हुन्छ र ती दुवैमा किराअत उच्च स्वर (जहर) मा गरिन्छ।"[1]

पहिलो रकअतमा सूरह अल-फातिहा र सूरह अल-आ'ला तथा दोस्रो रकअतमा सूरह अल-फातिहा र सूरह अल-गाशियह पढ्नु सुन्नत हो। नुअमान बिन बशीर (रदियल्लाहु अन्हु) बाट वर्णित छ, उनले भने:

«كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقْرَأُ فِي العِيدَيْنِ وَفِي الجُمُعَةِ بِسَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الأَعْلَى، وَهَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الغَاشِيَةِ».

"रसूल ﷺ दुवै ईद र जुमा नमाजमा 'सब्बिहिस्म रब्बिकल अअला'

[1] मरातिबुल इज्माअ: (पृष्ठ ३३)।

र 'हल अता क हदीसुल गाशियह' पढ्नुहुन्थ्यो।"[1]

"वा पहिलो रकअतमा सूरह अल-फातिहा र सूरह 'अल-जुमा' तथा दोस्रो रकअतमा सूरह अल-फातिहा र सूरह 'अल-मुनाफिकून' पढ्नु पनि सुन्नत हो।

यसको प्रमाण इब्न अबी राफिअले वर्णन गरेका छन्, मरवानले अबु हुरैरा (रदियल्लाहु अन्हु) लाई मदिनामा आफ्नो स्थानमा नियुक्त गरे र स्वयं मक्कातर्फ गए। अबु हुरैराले हामीलाई जुमाको नमाज पढाए; उनले पहिलो रकअतमा सूरह अल-जुमा र दोस्रो रकअतमा सूरह अल-मुनाफिकून पढे। इब्न अबी राफिअ भन्छन्: म नमाजपछि अबु हुरैरालाई भेटें र भनें: 'तपाईंले ती दुई सूरहहरू पढ्नुभयो, जुन अली बिन अबी तालिब (रदियल्लाहु अन्हु) कूफामा पढ्नुहुन्थ्यो।' तब अबु हुरैराले जवाफ दिए:

«إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقْرَأُ بِهِمَا يَوْمَ الجُمُعَةِ».

"मैले अल्लाहका रसूल ﷺ लाई जुमाको दिन यी दुई सूरतहरू पढिरहेको सुनेको छु।"[2]

चौथो विषय: जुमा नमाज कुन कुराले प्राप्त हुन्छ?

जुमा नमाज इमामसँग एक रकअत पाएमा जुमा पाएको ठहरिन्छ; किनकि अब्दुल्लाह इब्न उमर (रदियल्लाहु अन्हुमा) बाट वर्णित छ,

[1] यसलाई इमाम मुस्लिमले हदीस नम्बर (८७८) मा वर्णन गरेका छन्।

[2] यसलाई इमाम मुस्लिमले हदीस नम्बर (८७७) मा वर्णन गरेका छन्।

नबी ﷺ ले भन्नुभयो:

«مَنْ أَدْرَكَ رَكْعَةً مِنَ الجُمُعَةِ أَوْ غَيْرِهَا فَقَدْ تَمَّتْ صَلَاتُهُ».

"जसले जुमा वा अन्य कुनै नमाजको एक रकअत प्राप्त गर्छ, उसको नमाज पूरा भएको मानिन्छ।"[1]

तर यदि उसले एक रकअतभन्दा कम पायो भने उसले त्यो जुमाको सट्टा जुहरको नमाज पढ्नुपर्छ।[2]

अतः जसको जुमा नमाजको एक रकअत छुट्छ र उसले इमामलाई दोस्रो रकअतमा रुकूअको अवस्थामा वा त्यसअघि सामेल भयो भने उसले केवल एक रकअत पूरा (कजा) गर्नुपर्छ; किनकि हदीसमा छ:

«وَمَن أَدْرَكَ الرَّكْعَةَ فَقَدْ أَدْرَكَ الصَّلَاةَ».

"जसले एक रकअत पायो, उसले पूरै नमाज पाएको मानिन्छ।"[3]

पाँचौं विषय: जुमा मा के-के कामहरू हराम वा मकरूह हुन्छन्?

१- इमामले खुत्बा दिइरहेको बेला कुरा गर्नु हराम हुन्छ; किनकि अबू-हुरैरह (रजियल्लाहु अन्हु) बाट प्रमाणित छ, अल्लाहका रसूल ﷺ ले भन्नुभयो:

[1] यसलाई इमाम नसयीले हदीस नम्बर (५५७) मा वर्णन गरेका छन्।

[2] हेर्नुहोस्: अल्-मुग्नी लि-इब्न कुदामह: (२/२३१)।

[3] यसलाई इमाम अबू दाऊदले हदीस नम्बर (८९३) मा वर्णन गरेका छन्।

«إِذَا قُلْتَ لِصَاحِبِكَ يَوْمَ الجُمُعَةِ: أَنْصِتْ، وَالإِمَامُ يَخْطُبُ، فَقَدْ لَغَوْتَ».

“यदि जुमाको दिन इमाम खुत्बा दिइरहेको बेला तिमीले आफ्नो साथीसँग ‘चुप लाग’ भन्यौ भने, तिमीले व्यर्थ काम गरेको मानिन्छ।” अर्थात्: तिमीले व्यर्थ कुरा गऱ्यौ, जुन असत्य र अस्वीकार्य हो, र त्यसले तिम्रो जुमाको फजीलत (पुण्य) नष्ट भयो।[1]

इमाम नौवी (रहिमहुल्लाह) ले भनेका छन्: “यस हदीसमा खुत्बा (उपदेश) चलिरहेको समयमा सबै प्रकारका कुराकानी गर्न रोक लगाइएको छ। यसबाट अन्य सबै प्रकारका (अनुचित) बोलाइ पनि निषेधित हुने कुरा संकेत गरिएको छ; किनकि जब ‘चुप लाग’ भन्नु आफैँमा असल कामको आदेश हो, तर त्यसलाई पनि व्यर्थ कुरा मानिएको छ भने, त्यस बाहेकको सामान्य बोलाइ अझ बढी निषेधित र दोषपूर्ण हुन्छ।”[2]

कुराकानी गर्न निषेध भित्र हाच्छ्युँ गर्ने व्यक्तिलाई ‘यर्हमुकल्लाह’ भन्नु (तश्मीत) र सलामको जवाफ दिनु पनि पर्छ; त्यसैले इमाम खुत्बा दिइरहेको बेला यी कामहरू गर्नु जायज हुँदैन।

तर खतीबले खुत्बा सुरु गर्नुभन्दा अघि, वा दुई खुत्बाबीचको मौनताको समयमा कुरा गर्नमा कुनै आपत्ति छैन।

तर खुत्बा दिइरहेका इमामसँग मुक्तदीले आवश्यक कुरा गर्नुमा कुनै

[1] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (९३४) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (८५१) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

[2] शरह मुस्लिम: (६/ १३८)।

आपत्ति छैन; किनकि अनस बिन मालिकले वर्णन गरेका छन्:

«أَنَّ رَجُلًا دَخَلَ المَسْجِدَ يَوْمَ الجُمُعَةِ مِنْ بَابٍ كَانَ نَحْوَ دَارِ القَضَاءِ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَائِمٌ يَخْطُبُ فَاسْتَقْبَلَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَائِمًا، ثُمَّ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلَكَتِ الأَمْوَالُ وَانْقَطَعَتِ السُّبُلُ فَادْعُ اللَّهَ أَنْ يُغِيثَنَا فَرَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَدَيْهِ...»الحديث.

"निस्सन्देह, एक व्यक्ति जुमा (शुक्रबार) को दिन मस्जिदमा त्यस ढोकाबाट प्रवेश गरे, जुन 'दारुल-कजा' (न्यायसम्बन्धी स्थान) तर्फ थियो। त्यस बेला अल्लाहका रसूल ﷺ उभिएर खुत्बा (उपदेश) दिइरहनुभएको थियो। ती व्यक्ति उभिएर रसूल ﷺ तर्फ फर्किए र भने: 'हे अल्लाहका रसूल! धन–सम्पत्ति नष्ट भइसकेको छ र बाटाहरू बन्द (अवरोधित) भएका छन्। त्यसैले अल्लाहसँग दुआ गर्नुहोस् कि उहाँले हामीलाई वर्षा प्रदान गरून्।' त्यसपछि रसूल ﷺ ले आफ्ना हातहरू उठाउनुभयो...।" हदीस[1]

२- खुत्बा (उपदेश) चलिरहेको समयमा खेलवाड (व्यर्थ काम) गर्नु हराम हुन्छ, जस्तै: कंकड (ढुंगा) छुनु, तस्बीह (मिस्बाहा) चलाउनु, मोबाइल फोनमा व्यस्त हुनु आदि; किनकि अबू हुरैरा (रजियल्लाहु अअन्हु) बाट प्रमाणित छ, अल्लाहका रसूल ﷺ ले भन्नुभयो:

«مَنْ مَسَّ الحَصَى فَقَدْ لَغَا».

"जसले (खुत्बाको समयमा) कंकड/ढुंगा छोयो, उसले व्यर्थ

[1] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (९६७) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (८९७) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

(लाग्व) काम गऱ्यो।" किनकि यस्तो खेलवाड (व्यर्थ काम) ले समझ र खुशुअ (एकाग्रता) मा बाधा पुऱ्याउँछन्।[1]

३- खुत्बा चलिरहेको समयमा मानिसहरूको गर्दन नाघ्दै अगाडि बढ्नु हराम हुन्छ; किनकि अब्दुल्लाह बिन बुस्र (रदियल्लाहु अन्हु) को हदीसमा उल्लेख छ। उहाँ भन्नुहुन्छ: एक व्यक्ति जुमाको दिन मानिसहरूको गर्दनमाथि टेक्दै (भीड चिर्दै) अगाडि बढ्दै थिए, जबकि नबी ﷺ खुत्बा दिइरहनुभएको थियो। तब नबी ﷺ ले उनलाई भन्नुभयो:

«اجْلِسْ فَقَدْ آذَيْتَ».

"बस, तिमीले (अरूलाई) कष्ट दिएका छौ।"[2]

किनकि मानिसहरूको गर्दनमाथि टेक्दै अगाडि बढ्नुले नमाज पढ्नेहरूलाई कष्ट पुऱ्याउँछ र उनीहरूलाई खुत्बा (उपदेश) सुन्नबाट विचलित गर्छ। तर इमामका लागि, यदि आफ्नो स्थानसम्म पुग्न गर्दनमाथि टेक्नु बाहेक अर्को उपाय नै नभएमा यसो गर्नुमा कुनै हानि छैन। त्यस्तै, जसलाई कुनै अत्यावश्यक आवश्यकता (जस्तै वुजू गर्नु वा अगाडिको खाली ठाउँ भर्नु आदि) का कारण यस्तो गर्न बाध्य हुनुपरेमा पनि यसमा अनुमति छ।

४- कुनै व्यक्तिलाई उसले पहिले नै ओगटिसकेको (पहिले पुगेको) स्थानबाट उठाएर त्यहाँ आफैँ बस्नु हराम हुन्छ; किनकि जाबिर बिन

[1] यसलाई इमाम मुस्लिमले हदीस नम्बर (८५७) मा वर्णन गरेका छन्।

[2] यसलाई इमाम अबू दाऊदले हदीस नम्बर (१११८) मा वर्णन गरेका छन्।

अब्दुल्लाह (रदियल्लाहु अन्हुमा) ले वर्णन गरेका छन्, नबी ﷺ ले भन्नुभयो:

«لَا يُقِيمَنَّ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ يَوْمَ الجُمُعَةِ، ثُمَّ لِيُخَالِفْ إِلَى مَقْعَدِهِ فَيَقْعُدْ فِيهِ، وَلَكِنْ افْسَحُوا».

"तिमीहरूमध्ये कसैले पनि जुमाको दिन आफ्नो भाइ (अर्को मुस्लिम) लाई उसको स्थानबाट नउठाऊ र त्यसपछि त्यही स्थानमा आफैँ नबस; बरु एक-अर्काका लागि ठाउँ फराकिलो बनाऊ।"[1]

५- दुई जना मानिसलाई अलग गर्नु (उनीहरूको बीचमा बसेर वा उनीहरूलाई उछिनेर बस्नु) मकरूह (अप्रिय) हो। किनकि सलमान अल-फारसी (रदियल्लाहु अन्हु) बाट प्रमाणित छ, उनले भने, अल्लाहका रसूल ﷺ ले भन्नुभयो:

«مَنِ اغْتَسَلَ يَوْمَ الجُمُعَةِ... ثُمَّ رَاحَ فَلَمْ يُفَرِّقْ بَيْنَ اثْنَيْنِ، فَصَلَّى مَا كُتِبَ لَهُ، ثُمَّ إِذَا خَرَجَ الإِمَامُ أَنْصَتَ، غُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الجُمُعَةِ الأُخْرَى».

"जसले जुमाको दिन स्नान (गुस्ल) गऱ्यो, त्यसपछि मस्जिद गयो र दुई जनाको बीचमा पसेर उनीहरूलाई अलग गरेन, अनि आफ्नो लागि लेखिएको (सुनत) नमाज पढ्यो, त्यसपछि जब इमाम खुत्बाका लागि बाहिर आयो, ऊ चुप लागेर ध्यानपूर्वक सुन्न थाल्यो, त उसको एक जुमादेखि अर्को जुमासम्मका बीच भएका (साना) पापहरू माफ गरिन्छन्।" यसले संकेत गर्छ, जसले दुई जनालाई अलग गऱ्यो, उसलाई

[1] यसलाई इमाम मुस्लिमले हदीस नम्बर (२१७८) मा वर्णन गरेका छन्।

यो क्षमा प्राप्त हुनेछैन।[1]

छैटौँ विषय: जुमाका सुन्नतहरू:

१- जुमाको दिन फज्र नमाजमा 'अस-सज्दा' र 'अल-इन्सान' सूरतहरू पढ्नु सुन्नत हो; किनकि नबी ﷺ निरन्तर यी सुराहरू पढ्नुहुन्थ्यो। अबू हुरैरा (रदियल्लाहु अन्हु) ले वर्णन गरेका छन्:

«كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَقْرَأُ فِي الجُمُعَةِ فِي صَلَاةِ الفَجْرِ الم تَنْزِيلُ السَّجْدَةَ، وَهَلْ أَتَى عَلَى الإِنْسَانِ حِينٌ مِنَ الدَّهْرِ».

"रसूल ﷺ जुमाको दिन फज्र नमाजमा 'अलिफ लाम मीम तन्जील' (अस-सज्दा) र 'हल अता अलल् इन्सानि हीनुम् मिनद् दहरि' (अल-इन्सान) पढ्नुहुन्थ्यो।"[2]

२- जुमाको दिन नुहाउनु, र यो सुन्नते मुअक्कदा हो; किनभने अब्दुल्लाह बिन उमर रदिअल्लाहु अन्हुमाको हदीसमा छ, रसूलुल्लाह ﷺ ले भन्नुभयो:

«إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمُ الجُمُعَةَ فَلْيَغْتَسِلْ».

"जब तिमीहरूमध्ये कोही जुमाको नमाज पढ्न आउँछ, उसले गुस्ल (स्नान) गरून्।" यसमा ध्यान दिनु र यसलाई नछोड्नु उपयुक्त हुन्छ,

[1] यसलाई इमाम बुखारीले हदीस नम्बर (९१०) मा उल्लेख गरेका छन्।

[2] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (८९१) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (८८०) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

विशेष गरी दुर्गन्ध आउने व्यक्तिहरूका लागि।[1]

जुमाको गुस्लको समय फज्र उदय भएपछि सुरु हुन्छ। जनाबतको गुस्ल गरियो भने त्यो जुमाको गुस्लको लागि पर्याप्त हुन्छ; किनकि जुमाको गुस्लको उद्देश्य शरीर सफा गर्नु र दुर्गन्ध हटाउनु हो, र यो उद्देश्य जनाबतको गुस्लबाट पनि पूरा हुन्छ। तर जनाबतको गुस्ल गर्दा जुमाको गुस्लको नीयत पनि समावेश गर्नु उत्तम हुन्छ, ताकि त्यसबाट सवाब पनि प्राप्त होस्।

३- जुमाको दिन अत्तर लगाउनु, सरसफाइ गर्नु र शरीरबाट हटाउनुपर्ने कुराहरू हटाउनु सुन्नत हो; जस्तै नङ काट्नु, गुप्ताङ्गका रौँ खौरनु, काखीका रौँ उखेल्नु र जुँगा छोटो गर्नु। किनकि सलमान फारसी (रजियल्लाहु अन्हु) को हदीसमा आएको छ, रसूल (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले भन्नुभयो:

«مَنِ اغْتَسَلَ يَوْمَ الجُمُعَةِ، وَتَطَهَّرَ بِمَا اسْتَطَاعَ مِنْ طُهْرٍ، ثُمَّ ادَّهَنَ أَوْ مَسَّ مِنْ طِيبٍ، ثُمَّ رَاحَ فَلَمْ يُفَرِّقْ بَيْنَ اثْنَيْنِ، فَصَلَّى مَا كُتِبَ لَهُ، ثُمَّ إِذَا خَرَجَ الإِمَامُ أَنْصَتَ، غُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الجُمُعَةِ الأُخْرَى».

“जसले जुमाको दिन स्नान गर्छ, र सकेसम्म पूर्ण रूपमा पवित्रता प्राप्त गर्छ, त्यसपछि तेल लगाउँछ वा अत्तर लगाउँछ, अनि मस्जिदतर्फ जान्छ र (मस्जिदमा बसेका) दुई जनालाई अलग गर्दैन र आफूले सक्ने जति नमाज पढ्छ, त्यसपछि जब इमाम खुत्बाका लागि बाहिर आउँछ

[1] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (८७७) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (८४४) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

तब चुप लागेर बस्छ, उसका त्यस शुक्रबारदेखि अर्को शुक्रबारसम्मका पापहरू क्षमा गरिन्छन्।"[1]

यस दिन मिस्वाक गर्न पनि विशेष जोड दिइएको छ; किनकि अबू सईद अल-खुद्री (रजियल्लाहु अन्हु) ले भने: म मुहम्मद ﷺ को बारेमा गवाही दिन्छु, उहाँले भन्नुभयो:

«الغُسْلُ يَوْمَ الجُمُعَةِ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُحْتَلِمٍ، وَأَنْ يَسْتَنَّ -أَيْ: يَسْتَاكُ- وَأَنْ يَمَسَّ طِيبًا إِنْ وَجَدَ».

"जुमाको दिन गुस्ल गर्नु प्रत्येक बालिग (वयस्क) व्यक्तिमाथि अनिवार्य हो, उसले मिस्वाक प्रयोग गरोस् (दाँत सफा गरोस्) र यदि अत्तर पाइयो भने त्यसको प्रयोग गरोस्।"[2]

४- जुमाको दिन उपलब्ध भएका मध्ये सबैभन्दा उत्तम लुगा लगाउनु सुन्नत हो; किनकि उमर बिन खत्ताब (रजियल्लाहु अन्हु) को हदीसमा आएको छ,

«أَنَّهُ رَأَى حُلَّةً سِيَرَاءَ عِندَ بَابِ المَسْجِدِ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ لَوِ اشْتَرَيْتَ هَذِهِ، فَلَبِسْتَهَا يَوْمَ الجُمُعَةِ وَلِلْوَفْدِ إِذَا قَدِمُوا عَلَيْكَ...».

"उमर (रजियल्लाहु अन्हु) ले मस्जिदको ढोकामा एक रेशमी (रेशमयुक्त) पोशाक देखे र भने: हे अल्लाहका रसूल! यदि तपाईंले यो किन्नुभयो भने कस्तो हुन्थ्यो? तपाईंले यसलाई जुमाको दिन र तपाईंलाई

[1] यसलाई इमाम बुखारीले हदीस नम्बर (९१०) मा उल्लेख गरेका छन्।

[2] यसलाई इमाम बुखारीले (८८०) नम्बरमा उल्लेख गरेका छन्।

भेट्न आउने प्रतिनिधिमण्डलहरू (अतिथिहरू) का लागि लगाउन सक्नुहुन्थ्यो...।"[1]

५- जुमाको दिन मस्जिदतर्फ चाँडै जानु सुन्नत हो; किनकि नबी ﷺ ले यसका लागि प्रेरित गर्नुभएको छ। अबू हुरैरा (रजियल्लाहु अन्हु) को हदीसमा छ, रसूलुल्लाह ﷺ ले भन्नुभयो:

«مَنِ اغْتَسَلَ يَوْمَ الجُمُعَةِ غُسْلَ الجَنَابَةِ -أَيْ: غُسْلًا صِفَتُهُ كَصِفَةِ غُسْلِ الجَنَابَةِ- ثُمَّ رَاحَ فَكَأَنَّمَا قَرَّبَ بَدَنَةً -وَهِيَ وَاحِدَةٌ مِنَ الإِبِلِ ذَكَرًا أَمْ أُنثَى- وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الثَّانِيَةِ فَكَأَنَّمَا قَرَّبَ بَقَرَةً، وَمَن رَاحَ فِي السَّاعَةِ الثَّالِثَةِ فَكَأَنَّمَا قَرَّبَ كَبْشًا أَقْرَنَ، وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الرَّابِعَةِ فَكَأَنَّمَا قَرَّبَ دَجَاجَةً، وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الخَامِسَةِ فَكَأَنَّمَا قَرَّبَ بَيْضَةً، فَإِذَا خَرَجَ الإِمَامُ حَضَرَتِ المَلَائِكَةُ يَسْتَمِعُونَ الذِّكْرَ».

"जसले जुमाको दिन जनाबतको गुस्ल जस्तै गरी गुस्ल गर्छ (अर्थात् जनाबतको गुस्लको जस्तै पूर्ण तरिकाले गुस्ल गर्छ), त्यसपछि मस्जिदतर्फ जान्छ, मानौं उसले एउटा ऊँट (कुर्बानी स्वरूप) दिएको हो—चाहे ऊँट नर होस् वा पोथी। जसले दोस्रो घडीमा जान्छ, मानौं उसले एउटा गाई (कुर्बानी स्वरूप) दिएको जस्तो हुन्छ। जसले तेस्रो घडीमा जान्छ, मानौं उसले सिङ भएको एउटा भेडा (कुर्बानी स्वरूप) दिएको जस्तो हुन्छ। जसले चौथो घडीमा जान्छ, मानौं उसले एउटा कुखुरा दिएको जस्तो हुन्छ र जसले पाँचौं घडीमा जान्छ, उसले मानौं

[1] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (८८६) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (२०६८) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

एउटा अण्डा (कुर्बानी स्वरूप) दिएको जस्तो हुन्छ। जब इमाम (खुत्बा दिने व्यक्ति) बाहिर निस्कन्छ, तब फरिश्ताहरू उपस्थित भई खुत्बा सुन्न थाल्छन्।"[1]

६- जुमाको दिन मस्जिदमा प्रवेश गर्ने व्यक्ति, यदि इमामले खुत्बा दिइरहेको छ भने, बस्नुअघि दुई रकअत नमाज पढ्नु सुन्नत हो र ती दुई रकअत हल्का (छोटो) रूपमा पढ्नु पर्छ; किनकि मुहम्मद ﷺ ले खुत्बाको समयमा आएका व्यक्तिलाई यसैको आदेश दिनुभएको छ। जाबिर बिन अब्दुल्लाह (रजियल्लाहु अन्हुमा) ले वर्णन गरेका छन्, सुलैक अल-घतफानी मस्जिदमा जुमाको दिन मस्जिदमा आए र रसूल ﷺ खुत्बा दिइरहनुभएको थियो। उनी बसे, तब उहाँले उनलाई भन्नुभयो:

«يَا سُلَيْكُ قُمْ فَارْكَعْ رَكْعَتَيْنِ، وَتَجَوَّزْ فِيهِمَا».

"हे सुलैक! उठ र दुई रकअत नमाज पढ र ती दुई रकअतलाई हल्का (छोटो) बनाऊ।" त्यसपछि उहाँले भन्नुभयो:

«إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمْ يَوْمَ الجُمُعَةِ، وَالإِمَامُ يَخْطُبُ، فَلْيَرْكَعْ رَكْعَتَيْنِ، وَلْيَتَجَوَّزْ فِيهِمَا».

"जब तिमीहरू मध्ये कोही जुमाको दिन आउँछ, र इमाम खुत्बा दिइरहेको हुन्छ, तब उसले दुई रकअत नमाज पढोस् र ती दुई

[1] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (८८१) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (८५०) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

रकअतलाई छोटो (हल्का) बनाओस्।"[1]

७- जुमाको दिन सूरह अल-कहफ पढ्नु सुन्नत हो; किनकि अबू सईद अल-खुद्री (रजियल्लाहु अन्हु) बाट वर्णित छ, रसूल सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लमले भन्नुभयो:

«مَنْ قَرَأَ سُورَةَ الكَهْفِ يَوْمَ الجُمُعَةِ أَضَاءَ لَهُ مِنَ النُّورِ مَا بَيْنَ الجُمُعَتَيْنِ».

"जसले जुमाको दिन सूरह अल-कहफ पढ्छ, उसको लागि दुई जुमाको बीचसम्म प्रकाश (नूर) उज्यालो गरिन्छ।"[2]

८- जुमाको दिन र रातमा मुहम्मद ﷺ माथि धेरै दरूद (सलाम) पठाउनु सुन्नत हो; किनकि औस बिन औस (रदियल्लाहु अन्हु) ले वर्णन गरेका छन्, नबी (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले भन्नुभयो:

«إِنَّ مِنْ أَفْضَلِ أَيَّامِكُمْ يَوْمَ الجُمُعَةِ، فَأَكْثِرُوا عَلَيَّ مِنَ الصَّلَاةِ فِيهِ؛ فَإِنَّ صَلَاتَكُمْ مَعْرُوضَةٌ عَلَيَّ».

"निस्सन्देह तिमीहरूका दिनहरूमध्ये सबैभन्दा श्रेष्ठ दिन जुमाको दिन हो। त्यसैले त्यस दिन ममाथि धेरै दरूद पठाऊ; किनकि तिमीहरूको दरूद मसमक्ष प्रस्तुत गरिन्छ।"[3]

---

[1] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (९३०) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (८७५) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

[2] यस हदीसलाई हाकिमले मुसतदरकमा हदीस नम्बर (३३९२) मा वर्णन गरेका छन्, तर यो हदीसमा दोष छ; किनकि यो अबू सईद (रजियल्लाहु अन्हु) मा मात्र रोकिएको (मौकूफ) छ।

[3] यसलाई इमाम अबू दाऊदले हदीस नम्बर (१५३१) मा वर्णन गरेका छन्।

९- यस दिन धेरै दुआ गर्नु र दुआ स्वीकार हुने घडी खोज्नु सुन्नत हो; किनकि अबू हुरैरा (रजियल्लाहु अन्हु) ले वर्णन गरेका छन्, नबी ﷺ ले जुमाको दिनको उल्लेख गर्दै भन्नुभयो:

«فِيهِ سَاعَةٌ، لَا يُوَافِقُهَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي، يَسْأَلُ اللَّهَ تَعَالَى شَيْئًا إِلَّا أَعْطَاهُ إِيَّاهُ».

"यसमा एउटा यस्तो घडी हुन्छ जसमा कुनै पनि मुस्लिम सेवकले नमाजमा उभिएर अल्लाहसँग केही माग्दैन, तर उहाँले त्यो उसलाई अवश्य प्रदान गर्नुहुन्छ।"[1]

जुमाको दिनका सबै घडीहरूमा दुआ स्वीकार हुने आशा गरिन्छ, तर तीमध्ये सबैभन्दा बढी आशा गरिएको समय भनेको इमाम जुमाको खुत्बाका लागि बस्ने क्षणदेखि नमाज पूरा हुनेसम्मको अवधि हो। त्यस्तै, जुमाको दिनको अन्तिम घडी पनि (विशेषगरी) त्यो व्यक्तिका लागि हो जो मग्रिबको नमाजको प्रतीक्षामा बसेको हुन्छ, चाहे ऊ मस्जिदमा होस् वा आफ्नो घरमा; किनकि अबू मूसा अल-अशअरी (रजियल्लाहु अन्हु) मा आएको छ, नबी ﷺ ले जुमाको घडीको बारेमा भन्नुभयो:

«هِيَ مَا بَيْنَ أَنْ يَجْلِسَ الإِمَامُ إِلَى أَنْ تُقْضَى الصَّلَاةُ».

"यो (दुआ स्वीकार हुने घडी) इमाम बस्ने समयदेखि लिएर नमाज

[1] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (९३५) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (८५२) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

पूरा हुने समयसम्मको बीचमा हुन्छ।"[1]

सातौँ विषय: जुमाको नफिल:

जुमाको नमाजभन्दा अघि कुनै निश्चित (रातिबा) सुन्नत नमाज छैन, तर जुमामा आउने व्यक्तिले आफूले चाहेजति नमाज पढ्नु सुन्नत हो; जस्तै दुई रकअत, चार रकअत, छ रकअत वा अझ बढी, प्रत्येक दुई रकअतपछि सलाम फेर्दै पढ्नु उपयुक्त हुन्छ; किनकि नबी ﷺ ले यसको लागि प्रोत्साहित गर्नुभएको छ, जसरी सलमान फारसी (रजियल्लाहु अन्हु) को हदीसमा छ, रसूल ﷺ ले भन्नुभएको छ:

«مَنِ اغْتَسَلَ يَوْمَ الجُمُعَةِ... ثُمَّ رَاحَ فَلَمْ يُفَرِّقْ بَيْنَ اثْنَيْنِ، فَصَلَّى مَا كُتِبَ لَهُ، ثُمَّ إِذَا خَرَجَ الإِمَامُ أَنْصَتَ، غُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الجُمُعَةِ الأُخْرَى».

"जसले जुमाको दिन स्नान गर्छ, त्यसपछि मस्जिद जान्छ र दुई जनालाई छुट्याउँदैन, अनि आफूलाई लेखिए जति नमाज पढ्छ, त्यसपछि जब इमाम खुत्बाका लागि उभिनुहुन्छ तब ध्यानपूर्वक खुत्बा सुन्छ र चुप लागेर बस्छ, उसका त्यस शुक्रबारदेखि अर्को शुक्रबारसम्मका पापहरू क्षमा गरिन्छन्।" सहाबा (रजियल्लाहु अन्हुम) को अभ्यासअनुसार पनि, साथै सामान्य रूपमा नफ्ल (स्वेच्छिक) नमाजको सम्बन्धमा उल्लेख गरिएका समग्र फजीलत (पुण्य) का कारण पनि।[2]

---

[1] यसलाई इमाम मुस्लिमले हदीस नम्बर (८५३) मा वर्णन गरेका छन्।

[2] यसलाई इमाम बुखारीले हदीस नम्बर (९१०) मा उल्लेख गरेका छन्।

जहाँसम्म नियमित (रातिबा) सुन्नतको कुरा छ, त्यो जुमाको नमाजपछि हुन्छ; घरमा दुई रकअत वा मस्जिदमा चार रकअत पढ्न सकिन्छ।

«فَقَدْ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي بَعْدَ الجُمُعَةِ رَكْعَتَيْنِ فِي بَيْتِهِ».

"नबी ﷺ जुमाको नमाजपछि आफ्नो घरमा दुई रकअत नमाज पढ्नुहुन्थ्यो।"[1] अबू-हुरैरह (रजियल्लाहु अन्हु) ले वर्णन गरेका छन्, रसूल (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले भन्नुभएको छ:

«إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ الجُمُعَةَ فَلْيُصَلِّ بَعْدَهَا أَرْبَعًا».

"जब तिमीहरू मध्ये कोही जुमाको नमाज पढ्छ, त्यसपछि उसले चार रकअत (सुन्नत) नमाज पढोस्।"[2]

जुमाको नियमित (रातिबा) सुन्नत नमाज, यदि मस्जिदमा पढिन्छ भने चार रकअत पढिन्छ र यदि घरमा पढिन्छ भने दुई रकअत पढिन्छ।

दोस्रो विषय: जुमाको खुत्बा

पहिलो विषय: जुमाको खुत्बा:

यो मानिसहरूको जमघटमा जुमाको नमाजभन्दा पहिले दिइने भाषण हो, जसमा अल्लाहको प्रशंसा र स्तुति, नबी (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) माथि दरूद र सलाम, साथै उपदेश र सम्झाइ-बुझाइ समावेश

[1] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (९३७) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (७२९) नम्बरमा इब्न उमर (रजियल्लाहु अन्हुमा) बाट वर्णन गरेका छन्।

[2] यसलाई इमाम मुस्लिमले हदीस नम्बर (८८१) मा वर्णन गरेका छन्।

हुन्छ।[1]

दोस्रो विषय: खुत्बाको हुक्म:

जुमाको नमाजका लागि खुत्बा (उपदेश) एउटा शर्त हो, यस बिना नमाज मान्य हुँदैन; किनभने अल्लाह तआलाले भन्नुभएको छ:

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَوٰةِ مِن يَوۡمِ ٱلۡجُمُعَةِ فَٱسۡعَوۡاْ إِلَىٰ ذِكۡرِ ٱللَّهِ...﴾

"हे आस्थावानहरू हो, जब शुक्रबारको दिन नमाजको लागि अजान दिइन्छ, तब अल्लाहको सम्झनाको लागि हतार गर...।" [अल्-जुमुअह: ९] अल्लाहको स्मरण (जिक्र) को अर्थ यहाँ खुत्बा भनेर व्याख्या गरिएको छ। यदि खुत्बा अनिवार्य नभएको भए, त्यसतर्फ जानु पनि अनिवार्य हुने थिएन। त्यस्तै, मुहम्मद ﷺ ले सधैं निरन्तर रूपमा खुत्बा दिनुहुन्थ्यो र कहिल्यै छोड्नु भएन भन्ने कुराले पनि यसको अनिवार्यता प्रमाणित गर्छ।[2]

इमाम इब्न कुदामा अल् हम्बली रहेमहुल्लाहले भनेका छन्: "यसको सार यही हो कि खुत्बा जुमाको नमाजका लागि एक शर्त हो, र यो बिना जुमाको नमाज मान्य हुँदैन।"[3]

---

[1] हेर्नुहोस्: मुअजम लुगतिल-फुकहा: (पृ: १९७), र खुतबतुल-जुमुअह व अहकामुहल-फिकहिय्यह लिल-हुजैलान: (पृ: २२)।

[2] हेर्नुहोस्: तफ्सीर अल्-तबरी: (२२/६४२)।

[3] अल्-मुग्नी: (२/२२४)।

तेस्रो विषय: खुत्बाका शर्तहरू:

१- खुत्बा दुई भाग (दुई खुत्बा) हुनु आवश्यक छ; किनकि अब्दुल्लाह बिन उमर (रजियल्लाहु अन्हुमा) बाट वर्णित हदीसमा प्रमाणित छ, उनले भने:

«كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَخْطُبُ خُطْبَتَيْنِ يَقْعُدُ بَيْنَهُمَا».

"नबी (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) दुई खुत्बा दिनुहुन्थ्यो र ती दुईबीच बस्नुहुन्थ्यो।"[1]

२- जुमाको नमाजको समय प्रवेश गरेपछि मात्र खुत्बा हुनु आवश्यक छ; यदि खुत्बा (वा त्यसको कुनै भाग) समय प्रवेश हुनुअघि भयो भने त्यो मान्य हुँदैन।

३- खुत्बा दुई रकअत (जुमाको नमाज) भन्दा पहिले हुनु आवश्यक छ; किनकि साइब बिन यजीद (रजियल्लाहु अन्हु) बाट वर्णित हदीसमा उनले भने:

«إِنَّ الأَذَانَ يَوْمَ الجُمُعَةِ كَانَ أَوَّلُهُ حِينَ يَجْلِسُ الإِمَامُ يَوْمَ الجُمُعَةِ عَلَى المِنْبَرِ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا».

"जुमाको दिनको अजान प्रारम्भमा त्यतिबेला दिइन्थ्यो जब इमाम जुमाको दिन मिम्बरमा बस्थ्यो, र यो प्रचलन रसूल ﷺ को समय तथा अबू बकर र उमर (रजियल्लाहु अन्हुमा) को समयसम्म रह्यो।"[2] खुत्बा

[1] यसलाई इमाम बुखारीले (९२८) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

[2] यसलाई इमाम बुखारीले (९१६) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

दुई रकअत (जुमाको नमाज) भन्दा पहिले हुने कुरा यसले स्पष्ट रूपमा प्रमाणित गर्छ।

किनभने नबी (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले भन्नुभएको छ:

«صَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي».

"तिमीहरूले मलाई नमाज पढिरहेको देखेझैँ नमाज पढ।" नबी ﷺ ले दुई वटा खुत्बा (उपदेश) पछि मात्र नमाज पढ्नुभयो। अल-मर्दावीले भने:[1] "दुवै खुत्बा नमाजअघि हुनु विवादरहित रूपमा अनिवार्य शर्त हो।"[2]

४- खुत्बा (उपदेश) का भागहरू बीच क्रमबद्धता हुनु, इमाम इब्न कुदामा (रहिमहुल्लाह) ले भनेका छन्: "खुत्बा सहि (वैध) हुनका लागि यसको भागहरूबीच निरन्तरता (मुवालात) हुनु शर्त हो। यदि खुत्बाको कुनै भागलाई अर्को भागबाट लामो कुराकानी, लामो मौनता वा निरन्तरता भङ्ग गर्ने अन्य कुनै कारणले अलग गरियो भने, खुत्बा पुनः सुरु गर्नुपर्छ। यस्तो विभाजन लामो वा छोटो भयो भन्ने कुरा प्रचलित चलन (रिवाज) अनुसार निर्धारण गरिन्छ। त्यसैगरी खुत्बा र नमाजबीच पनि निरन्तरता हुनु शर्त हो। यदि बीचमा पवित्रता (तहारत) आवश्यक पऱ्यो भने उसले पवित्रता हासिल गरी आफ्नो खुत्बा त्यहींबाट जारी

[1] यसलाई इमाम बुखारीले मालिक बिन अल-हुवैरिष (रजियल्लाहु अन्हु) बाट हदीस नम्बर (६३१) मा वर्णन गरेका छन्।

[2] अल् इन्साफ: (२/३८९)।

राख्छ, जबसम्म बीचको अन्तराल अत्यधिक लामो हुँदैन।"[1]

५- उच्च स्वरमा खुत्बा (प्रवचन) दिनु; किनकि खुत्बा जुमुआ नमाजको वैधताका लागि अनिवार्य शर्त हो। उच्च स्वरमा बोल्नु खुत्बाको उद्देश्य हासिल गर्ने माध्यम हो, जुन उपदेश दिनु र सम्झाउनु हो। जुन माध्यम बिना कुनै अनिवार्य कार्य पूरा हुन सक्दैन, त्यो माध्यम पनि अनिवार्य हुन्छ।

६- जुमुआ नमाज कायम हुन आवश्यक संख्यामा उपस्थित हुनु। किनभने खुत्बा (प्रवचन) यस्तो जिक्र (स्मरण) हो जसका लागि जानु अनिवार्य गरिएको छ। त्यसैले उक्त संख्या (जसद्वारा जुमुआ स्थापित हुन्छ) ले खुत्बा सुन्नु आवश्यक हुन्छ।

चौथो विषय: खुत्बाका स्तम्भहरू:

१- अल्लाह तआलाको प्रशंसा र स्तुति गरेर खुत्बा सुरु गर्नु; किनभने जाबिर बिन अब्दुल्लाह रदियल्लाहु अन्हुमाको हदीसमा आएको छ, उनले भने:

«كَانَتْ خُطْبَةُ النَّبِيِّ ﷺ يَوْمَ الجُمُعَةِ يَحْمَدُ اللَّهَ، وَيُثْنِي عَلَيْهِ، ثُمَّ يَقُولُ عَلَى إِثْرِ ذَلِكَ...» الحديث.

"नबी ﷺ को जुमुआको खुत्बा यस्तो हुन्थ्यो कि उहाँ अल्लाहको प्रशंसा गर्नुहुन्थ्यो र उहाँको स्तुति गर्नुहुन्थ्यो, त्यसपछि यसो

[1] अल्-मुग्नी: (२/२३०)।

भन्नुहुन्थ्यो...।" हदीस[1]

२- खुत्बामा नबी ﷺ माथि दरूद (सलात) पठाउनु समावेश हुनु। किनकि खुत्बामा नबी ﷺ माथि दरूद पठाउनु सहाबा रजियल्लाहु अन्हुम बीच प्रचलित र प्रसिद्ध कुरा थियो।[2]

३- खुत्बामा उपदेश र अल्लाह तआलासँग डर (तक्वा) गर्नको सल्लाह समावेश हुनु। किनकि जाबिर बिन समुरा रजियल्लाहु अन्हु को हदीसमा आएको छ, उनले भने:

«كَانَتْ لِلنَّبِيِّ ﷺ خُطْبَتَانِ، يَجْلِسُ بَيْنَهُمَا، يَقْرَأُ القُرْآنَ، وَيُذَكِّرُ النَّاسَ».

अर्थ: "नबी (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) दुई वटा खुत्बा दिनुहुन्थ्यो, उहाँ ती दुवैबीच बस्नुहुन्थ्यो, कुरआन पढ्नुहुन्थ्यो र मानिसहरूलाई सम्झाउनुहुन्थ्यो।";[3] किनकि यही खुत्बाको उद्देश्य हो।

४- कुरआन करीमबाट केही भाग पाठ गर्नु; किनकि जाबिर बिन समुरा (रजियल्लाहु अन्हु) को हदीसमा आएको छ:

«كَانَتْ لِلنَّبِيِّ ﷺ خُطْبَتَانِ، يَجْلِسُ بَيْنَهُمَا، يَقْرَأُ القُرْآنَ، وَيُذَكِّرُ النَّاسَ».

अर्थ: "नबी (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) दुई वटा खुत्बा दिनुहुन्थ्यो, उहाँ ती दुवैबीच बस्नुहुन्थ्यो, कुरआन पढ्नुहुन्थ्यो र मानिसहरूलाई सम्झाउनुहुन्थ्यो।"

---

[1] यसलाई इमाम मुस्लिमले हदीस नम्बर (८६७) मा वर्णन गरेका छन्।

[2] हेर्नुहोस्: जलाउल्-अफ्हाम लि-इब्निल-कय्यिम: (पृ. ३७१)।

[3] यसलाई इमाम मुस्लिमले हदीस नम्बर (८६२) मा वर्णन गरेका छन्।

पाँचौँ विषय: खुत्बाका सुन्नतहरू:

१- मिम्बर वा कुनै उच्च स्थानमा खुत्बा दिनु।

«فَقَدْ صُنِعَ لَهُ ﷺ مِنْبَرٌ، فَخَطَبَ عَلَيْهِ يَوْمَ الجُمُعَةِ».

"नबी ﷺ का लागि मिम्बर बनाइयो र उहाँले त्यसमा उभिएर जुमुआको दिन खुत्बा दिनुभयो।"[1] नबी ﷺ मिम्बरमा उभिएर खुत्बा दिनुहुन्थ्यो भन्ने कुरा धेरै सहाबा रजियल्लाहु अन्हुमबाट निरन्तर (तवातुर) रूपमा प्रमाणित छ।

इमाम नववी रहिमहुल्लाहले यसलाई मुस्तहब भएको विषयमा विद्वानहरूको सर्वसम्मति (इज्मा) उल्लेख गर्दै भनेका छन्:[2] "विद्वानहरू यस कुरामा सर्वसम्मत छन् कि खुत्बा मिम्बरमा दिनु मुस्तहब हो।"[3] किनकि यसले सूचना (सन्देश) अझ प्रभावकारी रूपमा पुऱ्याउँछ, र मानिसहरूले खुत्बा दिने व्यक्तिलाई देख्दा उनको उपदेश उनीहरूमा अझ बढी प्रभावकारी हुन्छ।

२- खुत्बा दिने व्यक्तिले उभिएर खुत्बा दिनु; किनकि अल्लाह तआलाले भन्नुभएको छ:

---

[1] यसलाई इमाम बुखारीले जाबिर रजियल्लाहु अन्हुबाट हदीस नम्बर (२०९५) मा वर्णन गरेका छन्।

[2] हेर्नुहोस्: इरवाउल-गलील फी तखरीज अहादीस मनार अस्सबील (३/७५) र त्यसपछिका पृष्ठहरू।

[3] अल् मजमूअ शरहुल मुहज्जब: (४/५२७)।

﴿وَإِذَا رَأَوْاْ تِجَٰرَةً أَوْ لَهْوًا ٱنفَضُّوٓاْ إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَآئِمًا...﴾

"जब तिनीहरूले कुनै व्यापार वा मनोरञ्जन देख्छन्, तिनीहरू त्यसतर्फ दौडिन्छन् र तिमीलाई उभिएकै अवस्थामा छोडिदिन्छन्...।" [अल्-जुमुअह: ११] अब्दुल्लाह बिन उमर (रजियल्लाहु अन्हुल्लाहु अन्हुल्लाहु अन्हुमा) ले वर्णन गरेका छन्:

«كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَخْطُبُ قَائِمًا، ثُمَّ يَقْعُدُ، ثُمَّ يَقُومُ كَمَا تَفْعَلُونَ الآنَ».

"नबी ﷺ उभिएर खुत्बा दिनुहुन्थ्यो, त्यसपछि बस्नुहुन्थ्यो, अनि फेरि उभिनुहुन्थ्यो—जसरी अहिले तिमीहरू गर्छौ।"[1]

३- खुत्बा दिने व्यक्ति (खतीब) ले आफ्नो अनुहार नमाजीहरूतर्फ फर्काउनु सुन्नत हो; अब्दुल्लाह बिन उमर (रजियल्लाहु अन्हुमा) ले वर्णन गरेका छन्,

«أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا دَنَا مِنْ مِنْبَرِهِ يَوْمَ الجُمُعَةِ سَلَّمَ عَلَى مَنْ عِنْدَهُ مِنَ الجُلُوسِ، فَإِذَا صَعِدَ المِنْبَرَ اسْتَقْبَلَ النَّاسَ بِوَجْهِهِ ثُمَّ سَلَّمَ».

"नबी ﷺ जब जुमुआको दिन आफ्नो मिम्बर नजिक पुग्नुहुन्थ्यो, त्यहाँ बसेका मानिसहरूलाई सलाम गर्नुहुन्थ्यो। अनि जब मिम्बरमा चढ्नुहुन्थ्यो, उहाँ आफ्नो अनुहारले मानिसहरूतर्फ फर्किनुहुन्थ्यो र

[1] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (९२०) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (८६१) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

त्यसपछि फेरि सलाम गर्नुहुन्थ्यो।”[1]

हाफिज इब्ने रजबले भनेका छन्: इमामले मस्जिदका मानिसतर्फ फर्कनु र किब्लातर्फ पछाडि फर्किनुमा सर्वसम्मति (इज्मा) छ र यसबारे स्पष्ट प्रमाणहरू (नुसूस) ले पनि संकेत गर्छन्। किनकि उनीहरूलाई सम्बोधन गर्छन् ताकि उनीहरूले उहाँबाट बुझ्न सकून्। यी सबै कुरा सुन्नत हुन्। त्यसैले यदि इमामले यसका विपरीत गर्छ भने उसले सुन्नतको विरोध गरेको हुन्छ, तर उसको जुमुआ नमाज सही हुन्छ।[2]

४- इमामले मुक्तदीहरूतर्फ फर्किंदा उनीहरूलाई सलाम गर्नु सुन्नत हो। जाबिर (रजियल्लाहु अन्हु) को हदीसमा आएको छ।

«أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا صَعِدَ المِنْبَرَ سَلَّمَ».

“नबी ﷺ जब मिम्बरमा चढ्नुहुन्थ्यो, तब उहाँ सलाम गर्नुहुन्थ्यो।”[3]

५- मुअज्जिनले अजान पूरा गरुन्जेलसम्म मिम्बरमा बस्नु सुन्नत हो, किनभने इब्ने उमर (रजियल्लाहु अन्हुमा) को भनाइ छः

«كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَخْطُبُ خُطْبَتَيْنِ، كَانَ يَجْلِسُ إِذَا صَعِدَ المِنْبَرَ حَتَّى يَفْرُغَ المُؤَذِّنُ، ثُمَّ يَقُومُ فَيَخْطُبُ، ثُمَّ يَجْلِسُ فَلَا يَتَكَلَّمُ، ثُمَّ يَقُومُ فَيَخْطُبُ».

“नबी ﷺ दुई खुत्बा दिनुहुन्थ्यो। जब उहाँ मिम्बरमा चढ्नुहुन्थ्यो,

---

[1] यसलाई इमाम बैहकीले आफ्नो सुनने कुब्राको हदीस नं. (५७४२) मा वर्णन गरेका छन्।

[2] फत्हुल बारी (इब्न रजब): (८/२५०)।

[3] यसलाई इब्ने माजहले (११०९) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

तब मुअज्जिनले (अजान) पूरा नगरुन्जेल बसिरहनुहुन्थ्यो। त्यसपछि उठेर खुत्बा दिनुहुन्थ्यो। फेरि बस्नुहुन्थ्यो र केही बोल्नुहुन्नथ्यो। त्यसपछि फेरि उठेर खुत्बा दिनुहुन्थ्यो।"[1] यसलाई साइब बिन यजीद (रजियल्लाहु अन्हु) को हदीसले पनि समर्थन गर्छ, उनले भने:

«إِنَّ الأَذَانَ يَوْمَ الجُمُعَةِ كَانَ أَوَّلُهُ حِينَ يَجْلِسُ الإِمَامُ يَوْمَ الجُمُعَةِ عَلَى المِنْبَرِ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا».

"जुमुआको दिन अजान (पहिलो अजान) को सुरुआत त्यस समयमा हुन्थ्यो जब इमाम जुमुआको दिन मिम्बरमा बसेको हुन्थ्यो, रसूलुल्लाह ﷺ को समयमा तथा अबू बकर र उमर (रजियल्लाहु अन्हुमा) को समयमा पनि यही अभ्यास थियो।"[2]

६- आफ्नो क्षमताअनुसार खुत्बामा आवाज बुलन्द गर्नु सुन्नत हो; किनकि जाबिर बिन अब्दुल्लाह (रजियल्लाहु अन्हुमा) ले भनेका छन्: रसूलुल्लाह ﷺ जब खुत्बा दिनुहुन्थ्यो, उहाँका आँखाहरू रातो हुन्थे, आवाज उच्च हुन्थ्यो, र क्रोध तीव्र हुन्थ्यो, मानौं उहाँ कुनै सेनालाई चेतावनी दिने व्यक्ति हुनुहुन्थ्यो र भन्नुहुन्थ्यो:

«صَبَّحَكُمْ وَمَسَّاكُمْ».

"सब्बहाकुम् व मस्साकुम्" (अर्थः तपाईंको बिहान र साँझ शुभ होस्)। यसको अर्थ हो: "तिमीहरूलाई बिहानको समयमा सेनाले

[1] यसलाई इमाम अबू दाऊदले हदीस नम्बर (१०९२) मा वर्णन गरेका छन्।

[2] यसलाई इमाम बुखारीले (९१६) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

आक्रमण गऱ्यो" र "तिमीहरूलाई साँझको समयमा सेनाले आक्रमण गऱ्यो" भन्ने हो। जसले कसैलाई डर देखाउन चाहन्छ, उसले यी दुई वाक्य प्रयोग गर्न सक्छ।[1]

७- दुई खुत्बाको बीचमा अलिकति बस्नु सुन्नत हो; किनकि इब्न उमर (रजियल्लाहु अन्हुमा) को हदीसमा छ:

«كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَخْطُبُ خُطْبَتَيْنِ يَقْعُدُ بَيْنَهُمَا».

"'नबी ﷺ दुई खुत्बा दिनुहुन्थ्यो र ती दुईको बीचमा बस्नुहुन्थ्यो।"[2]

८- दुई खुत्बालाई छोटो राख्नु सुन्नत हो र दोस्रो खुत्बा पहिलोभन्दा अझ छोटो हुनुपर्छ, साथै नमाजलाई लामो गर्नु सुन्नत हो; किनकि अम्मार (रजियल्लाहु अन्हु) को हदीस अनुसार रसूलुल्लाह ﷺ ले भन्नुभयो:

«إِنَّ طُولَ صَلَاةِ الرَّجُلِ وَقِصَرَ خُطْبَتِهِ مَئِنَّةٌ -أَيْ: عَلَامَةٌ- مِنْ فِقْهِهِ، فَأَطِيلُوا الصَّلَاةَ، وَاقْصُرُوا الخُطْبَةَ».

"मानिसको नमाज लामो हुनु र खुत्बा छोटो हुनु उसको समझदारी (फिक्ह) को संकेत हो। त्यसैले नमाजलाई लामो गर्नुहोस् र खुत्बालाई छोटो राख्नुहोस्।"[3]

९- मुस्लिमहरूको धर्म र दुनियाँको भलाइका लागि दुआ गर्नु तथा

[1] यसलाई इमाम मुस्लिमले हदीस नम्बर (८६७) मा वर्णन गरेका छन्।

[2] यसलाई इमाम बुखारीले (९२८) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

[3] यसलाई इमाम मुस्लिमले हदीस नम्बर (८६९) मा वर्णन गरेका छन्।

मुसलमानका शासकहरूको सुधार र सफलताको लागि दुआ गर्नु सुन्नत हो। इमाम नववी (रहिमहुल्लाह) ले भनेका छन्: "मुसलमानका इमामहरू र उनीहरूका शासकहरूको लागि सुधार, सत्यमा सहायता, न्याय स्थापना गर्ने क्षमता र यस्तै भलाइका लागि दुआ गर्नु, साथै इस्लामका सेनाहरूको लागि दुआ गर्नु—यो सबै सर्वसम्मत रूपमा मुस्तहब हो।"[1]

इमामलाई जुमुआ खुत्बामा दुआ गर्दा हात उठाउनु शरअन अनुमति छैन, तर वर्षा माग्ने दुआ (इस्तिस्का) मा भने हात उठाउनु सुन्नत हो। साथै औँलाको इशारा गर्नु उत्तम हो; किनकि उमारह बिन रुबैअह (रजियल्लाहु अन्हु) ले बिशर बिन मरवानलाई मिम्बरमा दुवै हात उठाएको देखेर भने:

«قَبَّحَ اللَّهُ هَاتَيْنِ اليَدَيْنِ؛ لَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَا يَزِيدُ عَلَى أَنْ يَقُولَ بِيَدِهِ هَكَذَا، وَأَشَارَ بِإِصْبَعِهِ المُسَبِّحَةِ».

"अल्लाहले यी दुवै हातलाई खराब गरुन्; मैले रसूल (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) लाई देखेको छु, उहाँले आफ्नो हातले यसरी इसारा गर्नुभन्दा बढी केही गर्नुहुन्नथ्यो र उहाँले आफ्नो तर्जनी औँलाले इसारा गर्नुभयो।"[2]

१०- खुत्बा दिने व्यक्तिले नै नमाज पढाउनु सुन्नत हो; किनकि नबी ﷺ आफैं दुवै (खुत्बा र नमाज) को जिम्मा लिनुहुन्थ्यो, र उहाँका

[1] अल् मजमूअ शरह अल् मुहज्जब: (४/५२१)।

[2] यसलाई इमाम मुस्लिमले हदीस नम्बर (८७४) मा वर्णन गरेका छन्।

खलीफाहरूले पनि त्यसै गर्थे। तर यदि कुनै कारण (उज्र) ले एक जनाले खुत्बा दिन्छ र अर्कोले नमाज पढाउँछ भने त्यो पनि जायज हुन्छ।[1]

छैटौँ विषय: जुमाको खुत्बाको अनुवाद:

अरबी भाषा नजान्ने देशहरूमा खतीबले आफ्नो भाषामा खुत्बा दिनु अनुमति छ, ताकि मानिसहरूले उपदेश बुझ्न सकून्, यसको उद्देश्य पूरा होस्, र उनीहरूले यसमा रहेको ज्ञान, सल्लाह र सम्झनाबाट लाभ उठाउन सकून्। किनकि पैगम्बर ﷺ बाट यस्तो कुनै प्रमाण छैन जसले शुक्रबारको खुत्बा अरबी भाषामा हुनु अनिवार्य शर्त हो भनेर संकेत गर्छ। बरु, उहाँ ﷺ अरबी भाषामै खुत्बा दिनुहुन्थ्यो, किनकि त्यो उहाँको भाषा र उहाँका समुदायको भाषा थियो।

त्यसैले खतीबले पहिले अरबी भाषामा खुत्बा दिनु र त्यसपछि आफ्नो भाषामा त्यसको अनुवाद गर्नु सबैभन्दा उत्तम हो, ताकि नबी ﷺ को खुत्बाको अनुसरण पनि होस् र यस विषयमा रहेको मतभेदबाट पनि बच्न सकियोस्।

अनुवाद गर्दा श्रोताहरूका लागि जे बढी उपयुक्त हुन्छ त्यसलाई ध्यानमा राख्नुपर्छ—जस्तै खुत्बाको प्रत्येक भागपछि तुरुन्तै अनुवाद गर्नु, वा अरबी भाषामा पूरा खुत्बा समाप्त गरेपछि र नमाज अघि अनुवाद गर्नु।

त्यसैगरी, खुत्बाको तत्काल अनुवाद गर्नु, त्यसलाई प्रत्यक्ष (लाइभ)

[1] अल्-मुग्नी लि-इब्न कुदामा: (२/२२८)।

रूपमा प्रस्तुत गर्नु र अरबी नबुझ्ने नमाजीहरूका लागि अनुवादका उपकरणहरू प्रयोग गर्न दिनु जायज हो। यसलाई न अनुवाद गर्ने व्यक्तिको तर्फबाट, न त सुन्ने व्यक्तिको तर्फबाट, निषेधित व्यर्थ मानिँदैन; किनकि यसमा व्यापक जनहित छ र खुत्बाको उद्देश्य पनि पूरा हुन्छ।

सातौँ विषय: खतीबमा हुनुपर्ने आवश्यक गुणहरू:

मस्जिदका खतीब मस्जिदका आधारभूत स्तम्भ र शक्ति हुन्। उनकै माध्यमबाट मस्जिदले इस्लामको आह्वान गर्ने, समुदायमा चेतना जगाउने र मानिसहरूलाई आफ्नो धर्मबारे सचेत बनाउने आफ्नो लक्ष्य पूरा गर्छ। यदि खतीब ज्ञानी, समझदार, दूरदर्शी र मानिसहरूको चालचलन तथा अवस्थाबारे जानकार छन् भने, उनको प्रभाव मस्जिदका जमाअत र वरपरका बासिन्दाहरूमा राम्रो र लाभदायक हुन्छ। उनले उनीहरूलाई सिकाउने, मार्गदर्शन गर्ने र सबै भलाइ तथा सद्गुणतर्फ डोर्याउने काम गर्छन्।

यस्तै अवस्था ती खतीबहरूको पनि थियो, जसले खुत्बाका सबै शर्तहरू पूरा गर्थे। इस्लामको प्रारम्भिक कालमा पैगम्बर ﷺ स्वयं खतीब हुनुहुन्थ्यो। त्यसपछि उहाँका चार सही मार्गदर्शित खलीफाहरू, त्यसपछि राजकुमारहरू, सेनापतिहरू, विद्वानहरू र प्रतिष्ठित व्यक्तित्वहरूले यो जिम्मेवारी वहन गरे। यसले संकेत गर्छ कि यस्तो जिम्मेवारी वहन गर्ने व्यक्ति धर्म, नैतिकता, ज्ञान र आचरणका दृष्टिले उच्च स्तरको हुनुपर्छ।

यहाँ यस पदको मानिसहरूको जीवनमा कति ठूलो महत्व छ भन्ने

स्पष्ट देखिन्छ। खतीबहरूको शक्ति उनीहरूको समाजमा प्रकट हुन्छ, र उनीहरूको कमजोरीको प्रभाव पनि त्यही समाजमा देखिन्छ। किनकि मस्जिद नै त्यो स्थान हो जसले समाजलाई वचन र कर्मबीच सम्बन्ध स्थापित गर्न सिकाउँछ।

यदि खतीब ज्ञान, बुद्धि, व्यक्तित्वमा कमजोर छ वा उसको चरित्र र आचरण खराब छ भने, उसले फाइदा पुऱ्याउनुको सट्टा हानि पुऱ्याउँछ। जब खतीबको जिम्मेवारी नमाजीहरूलाई भलाइ, सदाचार र सुधारतर्फ मार्गदर्शन गर्नु हो, तब अज्ञान खतीबका लागि यस्तो महान जिम्मेवारी पूरा गर्नु अत्यन्त कठिन हुन्छ।

ज्ञान र व्यक्तिगत क्षमताको दृष्टिले खतीबसँग यस कार्यका लागि सबै आवश्यक योग्यता हुन सक्छन्, तर अन्य कामहरूमा व्यस्त भएकाले उनको कार्यसम्पादनको स्तर प्रभावित हुन सक्छ।

त्यसैगरी, परिस्थिति अनुरूप प्रवचन तयार गर्न उसले पर्याप्त समय नपाउन सक्छ। त्यसैले ऊ मानिसहरूकहाँ यस्तो प्रवचन लिएर पुग्छ—जसरी इब्न काय्यिम (रहेमहुल्लाह) भन्छन्—जसले न त हृदयमा अल्लाहप्रति इमान बलियो बनाउँछ, न उहाँको तौहीद (एकेश्वरवाद) स्थापित गर्छ, न उहाँको सही ज्ञान दिलाउँछ, न उहाँका दिनहरूको सम्झना गराउँछ र न आत्मालाई उहाँप्रति प्रेम तथा उहाँसँग भेट हुने चाहनातर्फ प्रेरित गर्छ।[1]

र कहिलेकाहीँ उसमाथि गलत चाहना, अज्ञानता, विवाद वा

[1] जादुल मआद फी हद-ये खैरिल इबाद: (१/४०९)।

निन्दनीय अतिवाद हावी हुन सक्छ, जसका कारण ऊ निष्पक्षता, शैक्षिक मार्गदर्शन र बुद्धिमत्ता तथा राम्रो उपदेशका साथ गरिने दावतको मार्गबाट विचलित हुन्छ।

निश्चय नै यस धर्ममा मस्जिदको ठूलो प्रभाव र महत्व छ; किनकि यो मार्गदर्शनको ज्योति हो, जहाँ सेवक आफ्नो प्रभुसँग सम्बन्ध जोड्छ, आफ्नो ईमानलाई सुदृढ बनाउँछ र आफ्ना भाइहरूसँग मिलेर सद्गुण फैलाउन तथा दुष्कर्मको उन्मूलनमा एकअर्कालाई सहयोग गर्छन्। तर मस्जिदले यो भूमिका तब मात्र पूरा गर्न सक्छ, जब अल्लाहले यसका लागि त्यस्तो इमाम प्रदान गर्नुहुन्छ, जसमा यस महान पदमा आसिन भई यस महत्वपूर्ण जिम्मेवारीका कर्तव्यहरू पूरा गर्न आवश्यक धार्मिक, शैक्षिक (वैज्ञानिक) र नैतिक योग्यता रहेको होस्।

खतीबमा हुनुपर्ने प्रमुख वैज्ञानिक योग्यताहरू:

१- इख्लास: अल्लाहका लागि कार्यमा इमानदारी; ताकि ऊ अल्लाह तथा मानिसहरूद्वारा समर्थित, विजयी, स्वीकार्य र प्रेमयोग्य होस्।

२- रिया (देखावटीपन) र अहंकारबाट टाढा रहनु; किनकि कामहरू उद्देश्यअनुसार हुन्छन् र कर्महरू नियतअनुसार हुन्छन्। प्रत्येक व्यक्तिले जे नियत गरेको हुन्छ, उसले त्यही पाउँछ। जसले आफूमा नभएको गुण देखाउन खोज्छ, अल्लाहले उसलाई अपमानित गरिदिनुहुन्छ।

३- ऊ अल्लाहको किताब (कुरआन) को हाफिज हुनु वा त्यसको केही भाग कण्ठस्थ गर्नु; साथै आफूले कण्ठ गरेको भाग निरन्तर

दोहोऱ्याइरहनु र कुरआन पढ्नको लागि दैनिक निश्चित समय (विर्द) बनाइरहनु आवश्यक छ।

४- उसले "रियादुस्सालिहीन", "अर्बईन नवविय्या", "बलूगुल मराम" वा अन्य प्रमाणित हदीसका पुस्तकहरूबाट केही हदीसहरू कण्ठस्थ गरेको हुनुपर्छ।

५- उसले सही अकीदा (विश्वास) सिकेको हुनुपर्छ, अर्थात् सलफ-ए-सालेह (सही पूर्वजहरू) को अकीदा।

६- उसले धर्मका नियमहरू (फिकह) सिकेको हुनुपर्छ, विशेष गरी इबादतसम्बन्धी नियमहरू। यसमा सबैभन्दा महत्वपूर्ण विषयहरू तहारा, नमाज, जकात र रोजा हुन्। साथै उसले लेनदेन सम्बन्धी फिकह पनि जान्नुपर्छ, ताकि कमाइ र खर्चका नियमहरू बुझ्न सकोस्।

त्यसैगरी, उसले मानिसहरूलाई धोका, छलकपट र अरूको धन अन्यायपूर्वक लिनबाट सचेत गराउनुपर्छ। साथै अत्यधिक खर्च, फजुल खर्च, कञ्जुस्याइँ र अत्यन्त कडाइबाट पनि सावधान गराउनुपर्छ, ताकि मानिसहरूको आर्थिक व्यवहार कुरआन र सुन्नतको प्रकाशमा रहोस्।

७- उसले अरबी भाषा राम्रोसँग जानेको हुनुपर्छ, ताकि अल्लाहले आफ्ना रसूल (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) माथि अवतरण गर्नुभएको कुरआनका अर्थहरू बुझ्न सकोस्, किनकि कुरआन अरबी भाषामै अवतरण गरिएको हो।

८- उसले नबीको जीवनी, उहाँका विशेषताहरू र सलफ-ए-सालेह (धर्मी पूर्वज) हरूको जीवनी अध्ययन गर्नुपर्छ; किनकि तिनमा राम्रो

आदर्श, उत्कृष्ट अनुकरणीय उदाहरण, उपयोगी ज्ञानको भण्डार र उच्च स्तरको इस्लामिक संस्कृति पाइन्छ।

९- उसले देश-विदेशका प्रख्यात विद्वान (उलमा) हरू तथा अकीदा, ज्ञान र समझदारीमा स्थिर रहेका इस्लामी विद्वानहरूसँग परिचित हुनुपर्छ। उसले धर्मसम्बन्धी सबै आवश्यक विषयहरू तथा आफ्नो समाजका समस्याहरू गर्नका लागि उनीहरूसँग परामर्श लिनुपर्छ।

१०- उसले विभिन्न इस्लामी समूहहरू, तिनका आस्थाहरू (अकीदा), वैचारिक प्रवृत्तिहरू र तिनका उद्देश्यहरू, साथै विनाशकारी विचारधारा र तिनका लक्ष्यहरूबारे जानकारी राख्नुपर्छ, ताकि उसले तिनीहरूसँग अल्लाहको किताब र नबी मुहम्मद ﷺ को सुन्नत तथा प्रमाणित मुस्लिम विद्वानहरूले लेखेका पुस्तकहरूको प्रकाशमा छलफल गर्न सकोस्, तिनका भ्रमहरूलाई खण्डन गर्न सकोस् र तिनका गलत विचारहरूबाट सचेत गराउन सकोस्।

११- उसले मुस्लिमहरूको वास्तविक अवस्था, उनीहरूको कमजोरी र उनीहरूमाथि शत्रुहरूको प्रभुत्वका कारणहरूबारे चिन्तित हुनुपर्छ। साथै, उसलाई यो पनि थाहा हुनुपर्छ कि यसका कारणहरू उनीहरूको अल्लाहको सीधा र धार्मिक मार्गबाट टाढिनु तथा अल्लाहप्रतिको ईमान र उहाँको शरीअतप्रति समर्पणको कमजोरी हो। त्यसैले उसले उनीहरूलाई उनीहरूको धर्म र सांसारिक जीवन दुवैका लागि लाभदायक कुराहरू सिकाउने प्रयास गर्नुपर्छ।

१२- उसले विभिन्न सञ्चार माध्यमहरू (मिडिया) बारे जानकारी

राख्नुपर्छ, तिनका सकारात्मक र नकारात्मक पक्षहरू बुझ्नुपर्छ, र ती माध्यमहरूलाई अल्लाहतर्फ दावत (इस्लामको प्रचार) मा कसरी उपयोग गर्न सकिन्छ भन्ने कुरा जान्नुपर्छ। साथै, त्यसमा रहेका आफ्नो र आफ्नो समाजका लागि सम्भावित खतराहरूप्रति पनि सचेत रहनुपर्छ।

यदि जुमाको खतीबमा यी सबै आधारभूत योग्यताहरू उपलब्ध भए भने, समाजमा सही मार्गदर्शन र सन्तुलन स्थापित हुन्छ, इन्-शा-अल्लाह।

महत्त्वपूर्ण नैतिक गुणहरू:

१- मस्जिदको खतीबले त्यो टोल र वरपरबाट आउने मानिसहरूका लागि दाइयह (इस्लामको प्रचारक) र शिक्षक हुनुपर्छ। त्यसैले उसले नबी ﷺ लाई आफ्नो आदर्श बनाउनु आवश्यक छ; किनकि उहाँ नै उत्तम आदर्श, सर्वोत्तम अनुकरणीय नमुना र सम्पूर्ण उम्मत तथा नेतृत्वकर्ताहरूका लागि उच्चतम उदाहरण हुनुहुन्छ। अल्लाह तआलाले भन्नुभएको छ:

﴿لَّقَدۡ كَانَ لَكُمۡ فِي رَسُولِ ٱللَّهِ أُسۡوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرۡجُواْ ٱللَّهَ وَٱلۡيَوۡمَ ٱلۡأٓخِرَ وَذَكَرَ ٱللَّهَ كَثِيرٗا ٢١﴾

"निस्सन्देह, तिमीहरूका लागि अल्लाहका रसूलमा उत्तम आदर्श छ; जो अल्लाह र अन्तिम दिनको आशा राख्छ र अल्लाहलाई धेरै सम्झन्छ।" [अल-अह्जाब: २१]

उसले आफूलाई तथा आफ्नो मस्जिदमा आउने मानिसहरूलाई

सांसारिक र राजनीतिक बहसबाट टाढा राख्नुपर्छ। मस्जिदलाई केवल ज्ञान र इबादतका लागि मात्र सीमित राख्नुपर्छ।

२- ऊ स्वयं सफा–सुग्घर र व्यवस्थित हुनुपर्छ र मस्जिदको सफाइमा पनि ध्यान दिनुपर्छ। साथै मस्जिदका सामानहरू मिलाएर राख्ने, व्यवस्थित गर्ने र त्यसको संरक्षण गर्ने जिम्मेवारी लिनुपर्छ। यसमा फजुल खर्चबाट टाढा रहनुपर्छ र मस्जिदको अनावश्यक सजावटबाट जोगिनुपर्छ।

३- उसले राम्रो आचरण र शालीनता अपनाउनुपर्छ र नबी ﷺ को सुन्नतअनुसार दाह्री बढाउने र जुँगा छोट्याउने गर्नुपर्छ। साथै, कपडालाई टख्नाभन्दा तल झुन्ड्याउने (इस्बाल) बाट बच्नुपर्छ, शान्ति र मर्यादा कायम राख्नुपर्छ र अघिल्ला सलफ-ए-सालेह (धर्मी पूर्वजहरू) को मार्गलाई पछ्याउनुपर्छ।

४- ऊ नम्र, सहनशील र दयालु हुनुपर्छ; किनकि नम्रता (मृदुता) जुनसुकै कुरामा हुन्छ, त्यसलाई सुन्दर बनाउँछ र जहाँबाट हटाइन्छ, त्यसलाई बिगार्छ—जसरी हदीसमा आएको छ; आइशा (रदियल्लाहु अन्हा) बाट वर्णित छ, नबी (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले भन्नुभएको छ:

«إِنَّ الرِّفْقَ لَا يَكُونُ فِي شَيْءٍ إِلَّا زَانَهُ، وَلَا يُنْزَعُ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا شَانَهُ».

“निस्सन्देह, नम्रता (मृदुता) जुनसुकै कुरामा हुन्छ, त्यसलाई सुन्दर

बनाउँछ र जुनसुकै कुराबाट हटाइन्छ, त्यसलाई बिगार्छ।"[1]

तसर्थ यदि मस्जिदमा आउने कुनै व्यक्तिबाट गल्ती हुन्छ भने, खतीबले उसलाई हप्काउनु हुँदैन; बरु नम्रतापूर्वक सल्लाह दिनुपर्छ र राम्रो तरिकाले सिकाउनुपर्छ। मुआविया बिन अल-हकम अस-सुलमी (रजियल्लाहु अन्हु) ले बयान गरेका छन्, उनले भने:

بَيْنَمَا أَنَا أُصَلِّي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، إِذْ عَطَسَ رَجُلٌ مِنَ القَوْمِ، فَقُلْتُ: يَرْحَمُكَ اللَّهُ، فَرَمَانِي القَوْمُ بِأَبْصَارِهِمْ، فَقُلْتُ: وَاثُكْلَ أُمِّياه، مَا شَأْنُكُمْ تَنظُرُونَ إِلَيَّ؟ فَجَعَلُوا يَضْرِبُونَ بِأَيْدِيهِمْ عَلَى أَفْخَاذِهِمْ، فَلَمَّا رَأَيْتُهُمْ يُصَمِّتُونَنِي لَكِنِّي سَكَتُّ، فَلَمَّا صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَبِأَبِي هُوَ وَأُمِّي، مَا رَأَيْتُ مُعَلِّمًا قَبْلَهُ وَلَا بَعْدَهُ أَحْسَنَ تَعْلِيمًا مِّنْهُ، فَوَاللَّهِ مَا كَهَرَنِي -أَيْ: مَا قَهَرَنِي وَلَا نَهَرَنِي- وَلَا ضَرَبَنِي وَلَا شَتَمَنِي، قَالَ: «إِنَّ هَذِهِ الصَّلَاةَ لَا يَصْلُحُ فِيهَا شَيْءٌ مِنْ كَلَامِ النَّاسِ، إِنَّمَا هِيَ التَّسْبِيحُ وَالتَّكْبِيرُ وَقِرَاءَةُ القُرْآنِ».

"म रसूल ﷺ सँग नमाज पढिरहेको थिएँ, त्यत्तिकैमा एक व्यक्तिले हाच्छयुँ गऱ्यो। मैले उसलाई 'यर्हमुकल्लाह' भनेँ त्यसपछि मानिसहरूले मलाई हेर्न थाले। मैले भनेँ: 'हाय मेरी आमा! तिमीहरू मलाई किन हेर्दैछौ?' त्यसपछि उनीहरूले आफ्ना हातले आफ्ना तिघ्रामा हिर्काउन थाले। जब मैले बुझें कि उनीहरूले मलाई चुप गराउन खोजिरहेका छन्, तब म चुप लागें।

जब रसूल ﷺ ले नमाज समाप्त गर्नुभयो, मेरा बाबु–आमा उहाँका

[1] यसलाई इमाम मुस्लिमले हदीस नम्बर (२५९४) मा वर्णन गरेका छन्।

लागि कुर्बान होऊन्, मैले उहाँभन्दा अघि वा पछि उहाँजस्तो उत्कृष्ट तरिकाले शिक्षा दिने शिक्षक कहिल्यै देखेको छैन। अल्लाहको कसम! उहाँले मलाई न त कडा रूपमा झपार्नुभयो, न कराउनुभयो, न पिट्नुभयो, न गाली गर्नुभयो। उहाँले भन्नुभयो: "यो नमाज हो, जसमा सामान्य कुराकानी गर्न मिल्दैन; यसमा त केवल तस्बीह, तक्बीर र कुरआनको पाठ मात्र हुन्छ।"[1]

५- ऊ नरम स्वभावको र कोमल हृदय भएको हुनुपर्छ, ताकि मानिसहरू उसको वरिपरि भेला होऊन् र उसको माया, सहयोग र ज्ञानबाट लाभ उठाउन सकून्। साथै, उनीहरूको समस्याहरू र आवश्यकताहरूमा उनीहरूसँगै उभिनुपर्छ, र मस्जिदको सन्देश तथा कामसँग सम्बन्धित विषयहरूमा उनीहरूसँग परामर्श गर्नुपर्छ।

रसूल (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) यी सबै गुणहरूमा सर्वोच्च स्तरमा हुनुहुन्थ्यो, जसरी अल्लाह तआलाले उहाँको बारेमा भन्नुभएको छ:

﴿فَبِمَا رَحۡمَةٖ مِّنَ ٱللَّهِ لِنتَ لَهُمۡۖ وَلَوۡ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ ٱلۡقَلۡبِ لَٱنفَضُّواْ مِنۡ حَوۡلِكَۖ فَٱعۡفُ عَنۡهُمۡ وَٱسۡتَغۡفِرۡ لَهُمۡ وَشَاوِرۡهُمۡ فِي ٱلۡأَمۡرِۖ فَإِذَا عَزَمۡتَ فَتَوَكَّلۡ عَلَى ٱللَّهِۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُتَوَكِّلِينَ ١٥٩﴾

"अल्लाहको दयाका कारण नै तपाईं तिनीहरूप्रति नरम हुनुभयो। यदि तपाईं कठोर र कडा हृदयका भएको भए, तिनीहरू तपाईंको

[1] यसलाई इमाम मुस्लिमले हदीस नम्बर (५३७) मा वर्णन गरेका छन्।

वरिपरिबाट टाढा भइहाल्थे। त्यसैले तपाईं तिनीहरूलाई क्षमा गरिदिनुहोस्, तिनीहरूको लागि क्षमायाचना गर्नुहोस् र कामकाजका मामिलामा उनीहरूसँग परामर्श गर्नुहोस्। अनि जब तपाईं निर्णय गर्नुहुन्छ, तब अल्लाहमाथि भरोसा गर्नुहोस्। निस्सन्देह, अल्लाह भरोसा गर्नेहरूलाई मन पराउनुहुन्छ।" [आले इमरान: १५९]

६- उसले धैर्य (सब्र) र दृढ विश्वास धारण गर्नुपर्छ र आफूले भन्ने कुरामा साँचो हुनुपर्छ, ताकि ऊ आफ्नो मस्जिद र आफ्ना जमाअतका बीच इमामतको सम्मान प्राप्त गर्न सकोस्। किनकि धैर्य र यकीनले बन्दालाई दीनमा इमामतको दर्जासम्म पुऱ्याउँछ। अल्लाह तआलाले भन्नुभएको छ:

﴿وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا۟ ۖ وَكَانُوا۟ بِـَٔايَـٰتِنَا يُوقِنُونَ ﴿٢٤﴾﴾

"हामीले तिनीहरूबाट केहीलाई अगुवा (इमाम) बनायौँ, जसले हाम्रो आदेशअनुसार मार्गदर्शन गर्थे—जब उनीहरूले धैर्य अपनाए र हाम्रो आयतहरूमा दृढ विश्वास राख्थे।" [अस्सज्दह: २४]

७- उसले आफूले भन्ने कुरामा सधैं साँचो हुनुपर्छ—चाहे त्यो जुमाको खुत्बामा होस्, शिक्षण तथा उपदेशमा होस् वा मानिसहरूसँगको सामान्य कुराकानीमा नै किन नहोस्—ताकि ऊ सत्यवादी, मार्गदर्शित र सफल हुनेहरूमा पर्न सकोस्। किनकि नबी ﷺ बाट वर्णित हदीसमा छ, उहाँले भन्नुभयो:

«عَلَيْكُم بِالصِّدْقِ؛ فَإِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِي إِلَى البِرِّ، وَإِنَّ البِرَّ يَهْدِي إِلَى الجَنَّةِ، وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَصْدُقُ وَيَتَحَرَّى الصِّدْقَ حَتَّى يُكْتَبَ عِندَ اللَّهِ صِدِّيقًا، وَإِيَّاكُمْ

وَالكَذِبَ، فَإِنَّ الكَذِبَ يَهْدِي إِلَى الفُجُورِ، وَإِنَّ الفُجُورَ يَهْدِي إِلَى النَّارِ، وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَكْذِبُ وَيَتَحَرَّى الكَذِبَ حَتَّى يُكْتَبَ عِندَ اللَّهِ كَذَّابًا».

"तिमीहरू सत्य बोल्ने गर; किनकि सत्यले नेकी (सद्कर्म) तर्फ मार्गदर्शन गर्छ र नेकीले जन्नततर्फ लैजान्छ। मानिस निरन्तर सत्य बोलिरहन्छ र सत्य बोल्ने प्रयास गरिरहन्छ, यहाँसम्म ऊ अल्लाहका यहाँ 'सिद्दीक' (अत्यन्त सत्यवादी) को रूपमा लेखिन्छ। तिमीहरू झूटबाट बच; किनकि झूटले पाप/अवज्ञातर्फ मार्गदर्शन गर्छ र पापले जहन्नमतर्फ लैजान्छ। मानिस निरन्तर झूट बोलिरहन्छ र झूट बोल्ने प्रयास गरिरहन्छ, यहाँसम्म ऊ अल्लाहका यहाँ 'कज्जाब' (अत्यन्त झूटो) को रूपमा लेखिन्छ।"[1]

झूट खराबी र विपत्ति हो। सबैभन्दा ठूलो झूट भनेको अल्लाह तआलामाथि झूट बोल्नु र ज्ञान बिना उहाँका बारेमा कुरा गर्नु हो। अल्लाह तआलाले भन्नुभएको छ:

﴿قُلۡ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ ٱلۡفَوَٰحِشَ مَا ظَهَرَ مِنۡهَا وَمَا بَطَنَ وَٱلۡإِثۡمَ وَٱلۡبَغۡيَ بِغَيۡرِ ٱلۡحَقِّ وَأَن تُشۡرِكُواْ بِٱللَّهِ مَا لَمۡ يُنَزِّلۡ بِهِۦ سُلۡطَٰنٗا وَأَن تَقُولُواْ عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعۡلَمُونَ ٣٣﴾

"भन्नुहोस्: मेरा पालनकर्ताले खुला र लुकेका सबै अश्लील कर्महरू, पाप, अन्यायपूर्वक अत्याचार, अल्लाहसँग त्यस्ता कुरालाई साझेदार ठहराउनु जसको लागि उहाँले कुनै प्रमाण अवतरण गर्नुभएको छैन, तथा अल्लाहको बारेमा त्यस्तो कुरा गर्नु जसको तिमीहरूलाई कुनै

[1] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (६०९४) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (२६०७) नम्बरमा अब्दुल्लाह बिन मसउद (रजियल्लाहु अन्हु) बाट वर्णन गरेका छन्।

ज्ञान छैन—यी सबै हराम गर्नुभएको छ।" [अल् अअराफः ३३]

यस पवित्र आयतले सबैभन्दा ठूला पापहरूलाई समेटेको छ, र यसले क्रमशः सानोदेखि ठूलो पापतर्फ सुरु गरेको छ। तीमध्ये सबैभन्दा गम्भीर पाप भनेको अल्लाह तआलाका नाम, उहाँका गुणहरू र उहाँको शरीअत (विधान) बारे ज्ञान बिना उहाँमाथि कुरा गर्नु हो।

"रसूलुल्लाह ﷺ को बारेमा वा उहाँको नाममा झूट बोल्नु झूटहरूमध्ये सबैभन्दा ठूलो र अत्यन्त घृणित पाप हो। यो ती ठूला पापहरूमध्ये हो, जसको गर्ने व्यक्तिलाई नरकको चेतावनी दिइएको छ। मुगीरा बिन शुअबा (रदियल्लाहु अन्हु) बाट वर्णित छ, उनले भने: मैले नबी ﷺ लाई यसो भनिरहेको सुनें:

«إِنَّ كَذِبًا عَلَيَّ لَيْسَ كَكَذِبٍ عَلَى أَحَدٍ، مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا، فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ».

"निश्चय नै मेरो नाममा झूट बोल्नु अरू कसैको नाममा झूट बोले जस्तो होइन, जसले जानाजानी मेरो नाममा झूट बोल्छ, उसले आफ्नो स्थान नरकमा सुनिश्चित गरोस्।"[1]

उसले झूटबाट बच्नुपर्छ, चाहे त्यो राम्रो उद्देश्यका लागि नै किन नहोस्—जस्तै केही उपदेशकहरूले मानिसहरूलाई राम्रो कामतर्फ प्रेरित गर्न (तरगीब) वा नराम्रो कामबाट डर देखाउन (तरहीब) का लागि गर्ने

[1] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (१२९१) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (४) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

गर्छन्। किनकि यस्तो झूटमा कुनै भलाइ र मार्गदर्शन हुँदैन। यस्तो कुरा गर्ने व्यक्ति पुण्य कमाउने होइन, बरु पाप कमाउने हुन्छ; ऊ दोषी हुन्छ, लाभ प्राप्त गर्ने होइन।

८- उसले कुनै कुरा (समाचार) स्थानान्तरण गर्दा अमानतदार (ईमानदार) हुनुपर्छ र समाचारहरूको सत्यता राम्रोसँग जाँचेर मात्र लिनुपर्छ। उसले हल्ला–अफवाहलाई छिट्टै स्वीकार गर्नु हुँदैन, बरु केवल विश्वसनीय कुरालाई मात्र अपनाउनुपर्छ। अल्लाह तआलाले यसै कुराको आदेश यसरी दिनुभएको छ:

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن جَآءَكُمۡ فَاسِقُۢ بِنَبَإٖ فَتَبَيَّنُوٓاْ أَن تُصِيبُواْ قَوۡمَۢا بِجَهَٰلَةٖ فَتُصۡبِحُواْ عَلَىٰ مَا فَعَلۡتُمۡ نَٰدِمِينَ ٦﴾

“हे मोमिनहरू! यदि तिमीहरूकहाँ कुनै फासिक (दुराचारी) व्यक्ति कुनै खबर लिएर आयो भने, त्यसको राम्रोसँग जाँच (छानबिन) गर, ताकि तिमीहरू अज्ञानताका कारण कुनै समुदायलाई क्षति नपुऱ्याऊ र पछि आफ्ना गरेका कामप्रति पछुताउन नपरोस्।” [अल् हुजुरात: ६]

९- उसले मानिसहरूको (दोष र कमजोरी) ढाक्नेमा अत्यधिक ध्यान दिनुपर्छ र तिनीहरूको गोप्य कुरा (राज) सुरक्षित राख्नुपर्छ। किनकि जसले कुनै मुस्लिमको दोष ढाक्छ, अल्लाहले पनि उसलाई दुनिया र आखिरतमा ढाकिदिनुहुन्छ। जसले मुस्लिमहरूको दोष खोज्दै पछ्याउँछ, अल्लाहले पनि उसको दोष पछ्याउनुहुन्छ र अन्ततः उसलाई अपमानित गरिदिनुहुन्छ, चाहे ऊ आफ्नो घरभित्र नै किन नहोस्। अब्दुल्लाह बिन उमर (रदियल्लाहु अन्हुमा) बाट वर्णित छ, अल्लाहका

रसूल (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले भन्नुभयो:

«مَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ القِيَامَةِ».

"जसले कुनै मुस्लिमको कमजोरी वा त्रुटि ढाक्छ, अल्लाहले कियामतको दिन उसको (दोषहरू) ढाकिदिनुहुनेछ।" अबू-बर्जह अल्-अस्लमी (रजियल्लाहु अन्हु) ले बयान गरेका छन्, रसूल (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले भन्नुभएको छ:[1]

«يَا مَعْشَرَ مَنْ آمَنَ بِلِسَانِهِ، وَلَمْ يَدْخُلِ الإِيمَانُ قَلْبَهُ، لَا تَغْتَابُوا المُسْلِمِينَ، وَلَا تَتَّبِعُوا عَوْرَاتِهِمْ؛ فَإِنَّهُ مَنِ اتَّبَعَ عَوْرَاتِهِمْ يَتَّبِعُ اللَّهُ عَوْرَتَهُ، وَمَنِ اتَّبَعَ اللَّهُ عَوْرَتَهُ يَفْضَحْهُ فِي بَيْتِهِ».

"हे ती मानिसहरूको समूह! जसले आफ्नो जिब्रोले ईमान ल्याएको छ तर ईमान उसको हृदयमा प्रवेश गरेको छैन—तिमीहरू मुस्लिमहरूको गीबत (पछाडि कुरा) नगर, र तिनीहरूको दोष (अवगुण) खोज्दै नहिँड। किनकि जसले मुस्लिमहरूको दोष खोज्दै पछ्याउँछ, अल्लाहले उसको दोष पछ्याउनुहुन्छ; र जसको दोष अल्लाहले पछ्याउनुहुन्छ, उसलाई उहाँले उसको आफ्नै घरभित्रै भए पनि अपमानित (लज्जित) गरिदिनुहुन्छ।"[2]

आठौँ विषय: खुत्बा र खतीबका शिष्टाचारहरू:

१- जुमुआको खुत्बा कुनै व्यक्ति, पार्टी, संस्था वा यस्तै अन्य कुराको

[1] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (२४४२) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (२५८०) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

[2] यसलाई इमाम अबू दाऊदले हदीस नम्बर (४८८०) मा वर्णन गरेका छन्।

प्रचारको साधन बन्नु हुँदैन। बरु यो पूर्ण रूपमा अल्लाह तआलाका लागि, उहाँको धर्मका लागि, उहाँको सन्देशको प्रचार र उहाँको वचनलाई उच्च पार्नका लागि मात्र हुनुपर्छ। अल्लाह तआलाले भन्नुभएको छ:

﴿وَأَنَّ ٱلۡمَسَٰجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدۡعُواْ مَعَ ٱللَّهِ أَحَدٗا ١٨﴾

"मस्जिदहरू अल्लाहकै हुन्, त्यसैले अल्लाहसँगै अरू कसैलाई न पुकार।" [अल-जिन्न: १८]

२- खतीबले खुत्बा न त अत्यन्त लामो बनाउनुपर्छ, जसले श्रोताहरूलाई भारी लागोस् र उनीहरूलाई खुत्बा सुन्न बोझको अनुभूति होस्, न त अत्यन्त छोटो, जसले गर्दा विषय अपूर्ण रहोस् र अर्थ नै अधुरो तथा काटिएको जस्तो प्रतीत होस्।

३- खतीबले खुत्बा दिँदा श्रोताहरूको अवस्था र उनीहरूको बुझाइको स्तरलाई ध्यानमा राख्नुपर्छ। साधारण मानिसहरूसँग कुरा गर्दा उनीहरूको समझअनुसार सरल भाषा प्रयोग गर्नुपर्छ र उनीहरूको पहुँचभन्दा बाहिरका जटिल शब्दहरूबाट बच्नुपर्छ। मध्यम स्तरका श्रोताहरूसँग मध्यम शैली अपनाउनुपर्छ, र विशेष (विद्वान वा विशिष्ट) वर्गसँग उचित र सुसंस्कृत शैलीमा प्रस्तुति दिनुपर्छ।

यसरी उसले सबै वर्गसँग बुद्धिमत्तापूर्वक व्यवहार गर्दै हरेक विषयलाई उचित स्थानमा राख्नुपर्छ। हरेक अवस्थामा उसको भाषण झूटा अलंकार र अनावश्यक बनावटीपनबाट टाढा हुनुपर्छ।

४- खतीबले मतभेद र विवाद उत्पन्न गर्ने विषयहरूबाट टाढा

रहनुपर्छ, जसले आपसी घृणा र द्वेषलाई बढाउँछ। किनकि खतीबको मुख्य जिम्मेवारी मानिसहरूलाई शिक्षा दिनु, उनीहरूको हृदयलाई सत्यतर्फ एकत्रित गर्नु र उनीहरूबीचका आपसी विवादका कारणहरू हटाउनु हो।

५- उसले लयबद्ध वा अनावश्यक रूपमा गहिरो बनाइएको भाषा प्रयोग गर्नु हुँदैन; बरु उसको मुख्य उद्देश्य स्पष्ट, सरल र संक्षिप्त अभिव्यक्तिमार्फत उपयोगी अर्थ प्रस्तुत गर्नु हो।

६- उसले निन्दनीय र कृत्रिम अनुकरण गर्न तथा प्रसिद्ध खतीबहरूको व्यक्तित्व वा शैलीलाई जबर्जस्ती नक्कल गर्ने कामबाट टाढा रहनुपर्छ; किनकि यस्तो व्यवहारले मानिसहरूको मनमा असन्तोष र असहजता उत्पन्न गर्छ।[1]

नवौँ विषय: खुत्बाको उद्देश्य र यसका लक्ष्यहरू:

जुमुआ खुत्बाले निम्न उद्देश्यहरू हासिल गर्ने लक्ष्य राख्नुपर्छ:

१- तौहीद (एकेश्वरवाद) का मूल सिद्धान्तहरू, यसको महत्व र यसको श्रेष्ठता स्पष्ट रूपमा प्रस्तुत गर्नु र शिर्कका सबै प्रकार, स्वरूप र माध्यमहरूबाट चेतावनी दिनु।

२- उपदेश दिनु, अल्लाह तआलाको सम्झना गराउनु, उहाँको

[1] हेर्नुहोस्: "जुमुआ खुत्बाको शैली" — अब्दुल्लाह बिन दैफ अल-रुहैली (पृष्ठ: १२, २०, २२) तथा "एक सफल खतीब बन्नका लागि ५१ उपदेशहरू" — आमिर बिन मुहम्मद अल-मद्री (पृष्ठ: ३३, ७३, ८७)।

हिसाब र परलोकको प्रतिफलप्रति सचेत गराउनु, र हृदयलाई जीवन्त बनाउने ईश्वरीय अर्थहरू सम्झाउनु; साथै असल कामतर्फ आह्वान गर्नु, सत्कर्मको आदेश दिनु र खराबीबाट रोक्नु।

३- मुस्लिमहरूलाई अल्लाहको महान् किताब र उहाँका रसूल ﷺ को सुन्नतबाट उनीहरूको धर्मका सही शिक्षाहरू सिकाउनु, साथै नैतिकता र आचरणलाई अतिवाद र लापरवाहीबाट जोगाउन विशेष ध्यान दिनु।

४- इस्लामबारे रहेका गलत धारणाहरूलाई सुधार गर्नु, र यसको विरोधीहरूले मानिसहरूको मनमा भ्रम फैलाउन उठाउने शंका तथा असत्य कुराहरूको खण्डन गर्नु—तर यस्तो प्रभावकारी र बुद्धिमत्तापूर्ण शैलीमा, जसले विवाद, झगडा वा गालीगलौजबाट टाढा रहोस्।

५- सही इस्लाम—जुन सम्पूर्ण मानवजातिको मौलिक मार्ग हो, जसलाई अल्लाहले सृष्टिका लागि रोज्नुभएको छ र मानिसहरूले पनि आफ्ना लागि धर्मका रूपमा स्वीकार गरेका छन्—लाई प्रस्तुत गर्नु; साथै यसको समग्रता, व्यापकता, सन्तुलन, गहिराइ र सकारात्मकता जस्ता महत्वपूर्ण विशेषताहरूलाई स्पष्ट रूपमा प्रस्तुत गर्नु, र विनाशकारी तथा भ्रामक विचारहरूको खण्डन गर्नु।

६- खुल्बालाई जीवन र मानिसहरूले भोगिरहेको वास्तविकतासँग जोड्नु; यसका लागि समाजका विकृतिहरूको उपचारमा ध्यान केन्द्रित गर्नु र महान इस्लामी शरीअतमा आधारित रही त्यसका समस्याहरूका समाधानहरू प्रस्तुत गर्नु। साथै, अकीदाको सुधार र त्यसको संरक्षणमा

विशेष ध्यान दिनु, इस्लामका आधारस्तम्भहरू र ईमानका स्तम्भहरू, महिला तथा मुस्लिम परिवारका विषयहरू र मानिसहरूको आवश्यकतासँग सम्बन्धित अन्य विषयहरूमा पनि विशेष ध्यान दिनु।

७- वर्षभरि बारम्बार आउने विभिन्न अवसर र मौसमी प्रसङ्गहरूको ध्यान राख्नु, जस्तै रमजान, हज आदि; यस्ता विषयहरूले श्रोताहरूको मनमा चासो उत्पन्न गर्छन् र उनीहरूलाई त्यसबारे ज्ञान प्राप्त गर्न प्रेरित गर्छन्, जसले उनीहरूको मार्गदर्शन उज्यालो बनाउँछ।

८- मुस्लिमहरूबीच इस्लामिक भाइचाराको भावना सुदृढ बनाउनु र जातीय, सम्प्रदायगत, क्षेत्रीय तथा अन्य विभाजनकारी र विभेदकारी प्रवृत्ति र पक्षपातहरूको विरोध गर्नु, जसले मुस्लिमहरूलाई विभाजित गर्छ।

दशौँ विषय: खुत्बा तयार गर्ने तरिका

खतीबले आफ्नो खुत्बा राम्रोसँग व्यवस्थित र सुदृढ रूपमा तयार गर्न ध्यान दिनुपर्छ र यस क्रममा निम्न कुराहरूलाई ध्यानमा राख्नुपर्छ:

खुत्बा सामान्यतया तीन भागहरूबाट बनेको हुन्छ: प्रस्तावना (भूमिका), विषयवस्तु, र समापन। यी भागहरू लेखन वा प्रस्तुतिको क्रममा स्पष्ट रूपमा छुट्टै नाम लिएर भनिँदैनन्, बरु यी आपसमा सम्बन्धित र समन्वित अंगहरू हुन्।

यी भागहरूबीचको समन्वय र आपसी सम्बन्ध खतीबको क्षमता, ज्ञानको व्यापकता र अनुभवअनुसार बलियो हुन्छ। यसरी खुत्बाका अङ्गहरू सुव्यवस्थित हुन्छन् र यसको संरचना राम्रोसँग मजबुत

बनाइन्छ।

यस प्रकारको सुव्यवस्था र सुदृढताले अर्थहरू स्पष्ट र उद्देश्यहरू प्रष्ट बनाउँछ। साथै, यसले वक्ताले आफ्ना श्रोताहरूबाट ध्यानपूर्वक सुनाइ पाउँछ र श्रोताहरूबाट पूर्ण ध्यान प्राप्त गर्छ भन्ने कुरा सुनिश्चित गर्दछ।

भूमिका: खतीबले आफ्नो खुत्बाको प्रस्तावना र प्रारम्भमा विशेष ध्यान दिनुपर्छ। उसले यस्तो प्रारम्भिक वाक्यहरू प्रयोग गर्नुपर्छ जसले श्रोताहरूलाई खुत्बाको उद्देश्यतर्फ संकेत गर्छ, ध्यान आकर्षित गर्छ र मनलाई तयार बनाउँछ।

यो प्रारम्भ कहिलेकाहीँ कुरआनका चेतावनी दिने वा प्रेरणा दिने आयतहरू, वा नबी ﷺ का केही प्रभावशाली र संक्षिप्त हिकमत (उपदेश) मार्फत पनि हुन सक्छ।

प्रारम्भिक भाग नै त्यो पहिलो कुरा हो जुन खतीबले आफ्नो श्रोताहरूलाई सुनाउँछ। यदि उसले राम्रो र प्रभावकारी रूपमा सुरु गऱ्यो भने, श्रोताहरू बाँकी खुत्बा पनि उत्साह र ध्यानपूर्वक सुन्न सक्षम हुन्छन्।

प्रवचनको सुरुआतमा त्यस्ता वाक्यहरू हुनु आवश्यक छ, जसले वक्ताको उद्देश्य स्पष्ट रूपमा जनाओस्। साथै, जुमुआको खुत्बा अल्लाहको प्रशंसा र स्तुति, दुवै शहादत तथा रसूलुल्लाह ﷺ माथि दुरुद र सलामबाट सुरु हुन्छ भन्ने कुरा सर्वविदित छ। त्यसैले, यी शब्दहरूको सुन्दर छनोटमार्फत खुत्बाको विषयवस्तु र यसको उद्देश्य स्पष्ट रूपमा झल्किनुपर्छ।

विषय: यो खुत्बाको सबैभन्दा प्रमुख उद्देश्य हो। कहिलेकाहीँ खुत्बाको सुरुमै यसलाई स्पष्ट रूपमा उल्लेख गर्नु उपयुक्त हुन्छ, जस्तै: "म तपाईंहरूसँग यस विषयमा कुरा गर्न चाहन्छु..." — विशेष गरी जब उक्त विषय समाजमा चर्चामा रहेको समसामयिक मुद्दा हो र जसबारे मानिसहरूले स्पष्ट र सन्तोषजनक मार्गदर्शनको अपेक्षा गरिरहेका हुन्छन्।

कहिलेकाहीँ विषयलाई सुरुमै स्पष्ट रूपमा उल्लेख गर्नु उपयुक्त हुँदैन—या त त्यो संवेदनशील (जटिल) हुन्छ, वा त्यसले मानिसहरूबीच विभाजन उत्पन्न गर्न सक्छ। यस्तो अवस्थामा खतीबले विषयमा क्रमिक रूपमा प्रवेश गर्नुपर्छ र त्यसलाई अप्रत्यक्ष रूपमा प्रस्तुत गर्नुपर्छ, ताकि श्रोताहरूलाई तार्किक क्रममा अघि बढाउँदै सन्तुलित र संयमित ढङ्गले आफ्नो उद्देश्यसम्म पुग्न सकोस्। यसरी ऊ उत्तेजना र विभाजनबाट टाढा रहन्छ। त्यसपछि, यदि श्रोताहरू त्यस विषयप्रति उदासीन छन् वा त्यो उनीहरूका लागि नयाँ र अपरिचित विषय हो भने, खतीबले उनीहरूको मन तयार पार्दै आफ्नो उद्देश्य हासिल गर्न सक्छ।

प्रवचनका विषयहरू सामान्यतया दुई आधारभूत स्तम्भमा आधारित हुन्छन्: व्याख्या र तर्क।

व्याख्या: यसमा वक्ताले जुन विषयबारे बोल्दैछ, त्यसको परिभाषा प्रस्तुत गर्छ, साथै त्यसका विशेषताहरू, गुणहरू र फाइदाहरू पनि उल्लेख गर्दछ।

प्रमाण (दलील प्रस्तुतिकरण): प्रायः कुनै पनि विषयलाई समर्थन गर्न प्रमाण, तर्क, आधार र साक्ष्यहरूको आवश्यकता पर्छ। यी सामान्यतया कुरआन, सुन्नत र सलफ (पूर्ववर्ती धर्मपरायण विद्वानहरू) का भनाइहरूबाट लिइन्छन्। त्यस्तै, उपमा र शिक्षाप्रद रूपमा केही घटनाहरू र ऐतिहासिक प्रसङ्गहरू उल्लेख गर्नु पनि उपयोगी हुन्छ। यस सन्दर्भमा प्रसिद्ध इमामहरू र बुद्धिमान व्यक्तिहरूका भनाइहरू उद्धृत गर्नु पनि लाभदायक हुन्छ—विशेष गरी ती व्यक्तिहरू जसलाई धार्मिकता, नेतृत्व, सदाचार, त्याग, साहस र तकवाका कारण चिनिन्छ। यी सबैको प्रयोग प्रसङ्गअनुसार र विषयको आवश्यकताअनुसार गर्नुपर्छ।

खुत्बाको निष्कर्ष (समापन): वक्ताले आफ्नो विषय प्रस्तुत गरिसकेपछि, आफ्नो प्रवचनलाई उपयुक्त निष्कर्षका साथ अन्त्य गर्नु राम्रो हुन्छ, जसले उसका विचारहरूलाई समेट्छ र विषयको सारांश प्रस्तुत गर्छ। यो समापन भिन्न शब्दावलीमा र संक्षिप्त रूपमा गर्नुपर्छ, किनकि यस्तो अवस्थामा लामो वर्णनले श्रोताहरूमा थकान र बोरियत ल्याउन सक्छ र उनीहरूको ध्यान विचलित गर्न सक्छ।

यसमा नयाँ विचारहरू वा नयाँ प्रमाणहरू समावेश गर्नु उपयुक्त हुँदैन; किनकि त्यसो भए यो समापन (निष्कर्ष) रहँदैन, बरु खुत्बाको एउटा अंश र त्यसको निरन्तरता मात्र हुन्छ।

समापन आफ्नो अभिव्यक्ति र प्रभावका दृष्टिले बलियो हुनुपर्छ, किनकि यो नै श्रोताले अन्तिम पटक सुन्ने कुरा हो र त्यही उसको मनमा बाँकी रहन्छ। यदि यसको संरचना कमजोर छ र प्रस्तुति उत्साहहीन छ भने, खुत्बाको सम्पूर्ण लाभ नै नष्ट हुन सक्छ।

समापन: कहिलेकाहीँ समापनमा पहिले उल्लेख नगरिएका कुरआनका आयतहरू समावेश गर्न सकिन्छ, जसले खुत्बाको विषयलाई प्रेरणा (तरगीब) वा चेतावनी (तरहीब) का रूपमा समेट्छन्, वा प्रमाण र पुष्टि प्रदान गर्छन्। त्यस्तै, हदीसहरू पनि उल्लेख गर्न सकिन्छ, जसले कुरआनी आयतहरूले दिने अर्थकै समान लाभ प्रदान गर्छन्। अथवा खुत्बाका मुख्य बुँदाहरूलाई भिन्न शैलीमा, स्पष्ट र समेट्ने ढङ्गले पुनः प्रस्तुत गर्न पनि सकिन्छ, जसको प्रभावकारी असर हुन्छ।

खतीबले ध्यान दिनुपर्ने दुईवटा कुराहरू छन्, ती हुन्: विषयवस्तुको एकरूपता, नवीनता र परिवर्तन।

विषयको एकरूपता: खुत्बामा एउटै विषयमा मात्र केन्द्रित हुनु उपयुक्त हुन्छ। त्यस विषयका सबै पक्षहरू पूरा रूपमा समेटिनुपर्छ, शब्दहरूलाई सुन्दर रूपमा प्रस्तुत गर्नुपर्छ र त्यसको गहिरो विश्लेषण गर्नुपर्छ। किनकि एउटै अवसरमा धेरै विषयहरू वा विभिन्न मुद्दाहरू समेट्दा श्रोताहरूको ध्यान विचलित हुन्छ, एक विषयले अर्को विषयलाई बिर्साइदिन्छ र परिणामस्वरूप लामो तर बोर लाग्ने प्रस्तुति तथा सतही विश्लेषण उत्पन्न हुन्छ।

नवीनता र विविधता: खतीबका सबै खुत्बा एउटै दोहोरिने विषयहरूमा मात्र सीमित हुनु हुँदैन, बरु उसले आफ्ना विषयहरूमा विविधता ल्याउनुपर्छ। यसरी उसले इस्लामी शरीअतका सबै पक्षहरू समेट्न सक्छ—जस्तै तौहीद, इबादत, लेनदेन, अखलाक (नैतिकता) र अन्य विभिन्न धार्मिक विषयहरू।

उसले आफ्नो शैली र प्रस्तुतिको तरिकामा एउटै ढर्रा मात्र अपनाउनु हुँदैन। बरु कहिलेकाहीँ प्रश्नात्मक शैली प्रयोग गर्नुपर्छ, कहिलेकाहीँ तथ्य र निष्कर्ष प्रस्तुत गर्ने शैली अपनाउनुपर्छ, कहिलेकाहीँ उदाहरणहरू प्रस्तुत गर्नुपर्छ र कहिलेकाहीँ शिक्षाप्रद कुरा तथा रहस्यहरू खोज्ने प्रयास गर्नुपर्छ। साथै, उसले समाजको वास्तविक अवस्थासँग मेल खाने गरी प्रस्तुत हुनुपर्छ, मानिसहरूको आवश्यकताहरू बुझ्नुपर्छ, उनीहरूलाई सही मार्गदर्शन र चेतना प्रदान गर्नुपर्छ र उनीहरूमा पर्ने प्रभावअनुसार आफूलाई ढाल्दै अघि बढ्नुपर्छ।[1]

चौथो अध्याय: मस्जिदसम्बन्धी नियमहरू

पहिलो विषय: मस्जिदको परिभाषा

मस्जिदको शरई अर्थ: मस्जिद त्यो स्थान हो जहाँ पाँच अनिवार्य नमाज, शुक्रबारको नमाज र अन्य नमाजहरू अदा गरिन्छन् र जहाँ नमाजका लागि अजान दिइन्छ। यसलाई मस्जिद भनिन्छ, किनकि यो अल्लाह तआलाका लागि सज्दा (सिज्दा) गरिने स्थान हो।

मस्जिद र मुसल्ला बीचको फरक

मस्जिद त्यो स्थान हो जुन स्थायी रूपमा अनिवार्य नमाजहरूको लागि समर्पित (वक्फ गरिएको) हुन्छ र जहाँ नियमित रूपमा पाँच समयको नमाज अदा गरिन्छ।

[1] हेर्नुहोस्: डा. सालेह बिन अब्दुल्लाह बिन हुमैदको मन्हज फी इअदाद खुत्बतिल् जुमा: (पृ. २२) र त्यसपछिका पृष्ठहरू।

तर मुसल्ला भनेको अस्थायी रूपमा नमाज पढ्नका लागि बनाइएको स्थान हो, जस्तै विद्यालयहरू, संस्था, कम्पनीहरू वा यात्राको बाटोमा बनाइने प्रार्थना स्थलहरू। यसलाई पाँच समयको नमाजका लागि स्थायी रूपमा समर्पित गरिएको हुँदैन।

त्यसैले मुसल्लामा प्रवेश गर्दा "तहिय्यतुल मस्जिद" (मस्जिद प्रवेशको नमाज) पढ्नु सुन्नत होइन, तर मस्जिदमा प्रवेश गर्दा त्यो सुन्नत मानिन्छ।

दोस्रो विषय: मस्जिद निर्माण र यसको फजीलत (महत्व)

मस्जिदहरू पृथ्वीका सबैभन्दा उत्तम र सम्मानित स्थानहरू हुन्, जहाँ सबैभन्दा श्रेष्ठ इबादत—नमाज—अदा गरिन्छ। अल्लाह तआलाले भन्नुभएको छ:

﴿فِي بُيُوتٍ أَذِنَ ٱللَّهُ أَن تُرۡفَعَ وَيُذۡكَرَ فِيهَا ٱسۡمُهُۥ يُسَبِّحُ لَهُۥ فِيهَا بِٱلۡغُدُوِّ وَٱلۡأٓصَالِ ٣٦ رِجَالٞ لَّا تُلۡهِيهِمۡ تِجَٰرَةٞ وَلَا بَيۡعٌ عَن ذِكۡرِ ٱللَّهِ وَإِقَامِ ٱلصَّلَوٰةِ وَإِيتَآءِ ٱلزَّكَوٰةِ يَخَافُونَ يَوۡمٗا تَتَقَلَّبُ فِيهِ ٱلۡقُلُوبُ وَٱلۡأَبۡصَٰرُ ٣٧﴾

"ती घरहरूमा, जसलाई अल्लाहले उच्च पार्न र त्यहाँ आफ्नो नाम उच्चारण गर्न अनुमति दिनुभएको छ, बिहान र बेलुका उहाँको महिमागान गरिन्छ।

त्यस्ता मानिसहरू, जसलाई न व्यापारले न किनबेचले अल्लाहको स्मरण, नमाज कायम गर्ने र जकात दिने कार्यबाट अल्झाउँदैन। उनीहरू

त्यस दिनदेखि डराउँछन्, जुन दिन हृदयहरू र आँखाहरू उल्टापल्टा हुनेछन्।" [सुरह नूर: ३६-३७]

अल्लाहले मस्जिदहरूलाई सम्मान र मर्यादा स्वरूप आफूसँग जोड्नुभएको छ। अल्लाहले भन्नुभएको छ:

﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن مَّنَعَ مَسَٰجِدَ ٱللَّهِ أَن يُذْكَرَ فِيهَا ٱسْمُهُۥ ...﴾

"त्यो भन्दा ठूलो अन्यायी को हुन सक्छ जसले अल्लाहको मस्जिदहरूमा उहाँको नाम लिनबाट रोक्छ...?" [अल-बकरह: ११४] अल्लाहले भन्नुभएको छ:

﴿وَأَنَّ ٱلْمَسَٰجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُواْ مَعَ ٱللَّهِ أَحَدًا ١٨﴾

"मस्जिदहरू केवल अल्लाहका लागि हुन्, त्यसैले अल्लाहको साथमा कसैलाई नपुकार।" [अल-जिन्न: १८]

त्यसैले इस्लामले यसको भौतिक तथा आध्यात्मिक निर्माण र विकासलाई प्रोत्साहन गर्छ। उदाहरणका लागि, अल्लाह तआलाले भन्नुहुन्छ:

﴿إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَٰجِدَ ٱللَّهِ مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَأَقَامَ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَى ٱلزَّكَوٰةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا ٱللَّهَ ۖ فَعَسَىٰٓ أُوْلَٰٓئِكَ أَن يَكُونُواْ مِنَ ٱلْمُهْتَدِينَ ١٨﴾

"अल्लाहका मस्जिदहरू केवल तिनै मानिसहरूले आबाद (निर्माण र रेखदेख) गर्छन्, जसले अल्लाह र अन्तिम दिनमा विश्वास राख्छन्, नमाज कायम गर्छन्, जकात दिन्छन् र अल्लाहबाहेक अरू कसैसँग डराउँदैनन्। यस्ता मानिसहरू नै मार्गदर्शन प्राप्त गर्नेहरूमध्ये हुन सक्ने

आशा गरिन्छ।" [तौबा: १८]

उसमान बिन अफ्फान (रजियल्लाहु अन्हु) ले बयान गरेका छन्, रसूल (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले भन्नुभएको छ:

«مَنْ بَنَى مَسْجِدًا يَبْتَغِي بِهِ وَجْهَ اللَّهِ بَنَى اللَّهُ لَهُ مِثْلَهُ فِي الجَنَّةِ».

"जसले अल्लाहको प्रसन्नता प्राप्त गर्न मस्जिद बनाउँछ, अल्लाहले उसको लागि स्वर्गमा उस्तै घर बनाउनु हुनेछ।"[1]

जाबिर बिन अब्दुल्लाह (रजियल्लाहु अन्हुमा) ले बयान गरेका छन्, रसूल (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले भन्नुभएको छ:

«مَنْ بَنَى مَسْجِدًا لِلَّهِ كَمَفْحَصِ قَطَاةٍ، أَوْ أَصْغَرَ، بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الجَنَّةِ».

"जसले अल्लाहका लागि मस्जिद निर्माण गर्छ—चाहे त्यो एक चरा बस्ने सानो गुँडजत्तिकै किन नहोस् वा त्योभन्दा पनि सानो—अल्लाहले उसका लागि स्वर्गमा एउटा घर निर्माण गर्नुहुन्छ।"[2]

अर्को हदीसमा नबी (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले भन्नुभएको छ:

«وَلَوْ كَمَفْحَصِ قَطَاةٍ».

"चाहे त्यो कताता (चरा) को गुँड जत्तिकै सानो किन नहोस्।"

---

[1] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (४५०) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (५३३) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

[2] यसलाई इब्ने माजहले (७३८) नम्बरमा वर्णन गरेका छन् र बुसीरीले «जवाइद» (१/९४) मा भनेका छन्: यो हदीसको इस्नाद (सिलसिला) सही (प्रमाणिक) छ।"

अर्थात्, त्यो स्थान जुन चरा (पोथी पक्षी) ले जमिनमा आफ्नो अण्डा राख्नका लागि तयार गर्छ। यहाँ अत्यन्त सानो आकारको संकेत गरेर अतिशयोक्ति गरिएको हो, ताकि कसैले पनि आफूले बनाएको मस्जिदलाई—चाहे त्यो अत्यन्तै सानो किन नहोस्—तुच्छ नठानोस्।

यसमा त्यस्ता व्यक्तिहरू पनि समावेश हुन्छन् जसले मस्जिद निर्माणमा कुनै न कुनै रूपमा सहयोग गरेका छन्—चाहे इँटा वा माटो दिएर होस्, आफ्नै हातले काम गरेर होस्, वा कामदारहरूको पारिश्रमिक दिएर होस्। यस्ता सबै कार्यहरू त्यस व्यक्तिसँग जोडिन्छन् जसले मस्जिद निर्माणमा आफ्नो धन वा श्रमद्वारा सहयोग गरेको हुन्छ, अल्लाहबाट प्रतिफल (अज्र) प्राप्त गर्ने आशामा। यसको प्रतिफल यो हुन्छ कि अल्लाहले उसको लागि स्वर्गमा त्यस्तै वा त्योभन्दा पनि विशाल घर निर्माण गर्नुहुन्छ।

किनकि स्वर्गको घरलाई संसारको घरसँग तुलना गर्न सकिँदैन र दुवैबीच कुनै समानता छैन। यसले त्यस्ता मानिसहरूलाई प्रेरित गर्छ जसलाई अल्लाहले सम्पत्ति प्रदान गर्नुभएको छ कि उनीहरू भलाइका कामहरूतर्फ छिटो अग्रसर होऊन्, र यस जीवनको अवसरलाई उपयोग गर्दै आफ्नो आखिरतका लागि यस्तो काम अघि सारून्, जसको प्रतिफल उनीहरूले आफ्ना पालनकर्ताबाट धेरै गुणा वृद्धि भएर प्राप्त गर्नेछन्।[1]

[1] हेर्नुहोस्: «फुसूल व मसाइल ततअल्लकु बिल-मसाजिद» लिश-शैख इब्न जिब्रीन रहिमहुल्लाह (पृ: १४)।

तेस्रो विषय: मस्जिदहरूको निर्माण र यसको सदुपयोग

मस्जिदको "आबाद" (उन्नति/रेखदेख) को सामान्य अर्थमा यसको दुवै प्रकार—भौतिक (हिस्सी) र आध्यात्मिक (मआनवी)—समावेश हुन्छ।

यसमा मस्जिद निर्माण र मर्मतसम्भार, त्यसलाई उज्यालो बनाउने, कार्पेट बिछ्याउने, सेवा गर्ने र सरसफाइ गर्ने कार्यहरू पर्दछन्। साथै, त्यसमा अल्लाहको इबादत गर्नु, इमाम र अजान दिने व्यक्तिहरूको नियुक्ति गर्नु तथा मस्जिदमा ज्ञान सिक्ने कोर्सहरू पनि यसैमा समावेश हुन्छ।

यी कोर्सहरूमा कुरआन, फिकह (इस्लामी विधिशास्त्र), तफसीर (व्याख्या), हदीस र अन्य उपयोगी ज्ञानहरूको शिक्षा दिइन्छ। साथै, मस्जिदका कामदारहरूलाई पारिश्रमिक उपलब्ध गराउने, मस्जिदका लागि वक्फ (दान गरिएको सम्पत्ति) स्थापना गर्ने—जसबाट मस्जिदको हित हुन्छ—जस्तै इमाम, मुअज्जिन, शिक्षक र विद्यार्थीका लागि आवासको व्यवस्था गर्ने, वुजू गर्ने स्थानहरू बनाउने र अन्य आवश्यक सुविधाहरू प्रदान गर्ने कार्यहरू पनि यसै अन्तर्गत पर्दछन्।

अल्लाहले भन्नुभएको छ:

﴿إِنَّمَا يَعۡمُرُ مَسَٰجِدَ ٱللَّهِ مَنۡ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ وَأَقَامَ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَى ٱلزَّكَوٰةَ وَلَمۡ يَخۡشَ إِلَّا ٱللَّهَۖ فَعَسَىٰٓ أُوْلَٰٓئِكَ أَن يَكُونُواْ مِنَ ٱلۡمُهۡتَدِينَ ١٨﴾

"अल्लाहका मस्जिदहरूको आबाद (रेखदेख/निर्माण) तिनै

मानिसहरूले मात्र गर्छन्, जसले अल्लाह र अन्तिम दिनमा विश्वास राख्छन्, नमाज कायम गर्छन्, जकात दिन्छन् र अल्लाहबाहेक अरू कसैसँग डराउँदैनन्। यस्ता मानिसहरू नै मार्गदर्शन प्राप्त गर्नेहरूमध्ये हुन सक्ने आशा गरिन्छ।" [तौबा: १८]

यस पवित्र आयतले मस्जिदहरूको आबाद (उन्नति/रेखदेख) गर्ने—त्यहाँ नमाज पढ्ने, सरसफाइ गर्ने, र त्यसका कमजोर भागहरू मर्मत गर्ने—व्यक्तिलाई ईमान (विश्वास) भएको प्रमाणित गरेको छ।[1]

चौथो उपविषय: मस्जिदहरूलाई फोहोर–मैलाबाट पवित्र राख्ने र संरक्षण गर्ने

किनकि मस्जिदहरू इबादत गर्ने र अल्लाह तआलासँग नजिक हुने स्थानहरू हुन्, त्यसैले तिनलाई संरक्षण गर्ने, फोहोर, नापाक वस्तुहरू र फाल्तु कुराहरूबाट जोगाउने आदेश दिइएको छ, ताकि तिनीहरू सफा, सुन्दर र आकर्षक रहून्।

शैख अब्दुर्रहमान बिन नासिर अस-सअदी (रहिमहुल्लाह) ले अल्लाह तआलाको यस कथनको तफसीरमा भन्छन्:

﴿فِي بُيُوتٍ أَذِنَ ٱللَّهُ أَن تُرۡفَعَ وَيُذۡكَرَ فِيهَا ٱسۡمُهُۥ يُسَبِّحُ لَهُۥ فِيهَا بِٱلۡغُدُوِّ وَٱلۡأٓصَالِ ٣٦﴾

"ती घरहरूमा, जसलाई अल्लाहले उच्च पार्न र त्यहाँ आफ्नो नाम

[1] हेर्नुहोस्: मुहम्मद अल-उर्फजको "अल-मशरूअ वल-मम्नु' फिल मस्जिद" (पृष्ठ ९)।

उच्चारण गर्न अनुमति दिनुभएको छ, बिहान र बेलुका उहाँको महिमागान गरिन्छ।" [अन्नूरः ३६] उनले भने:

﴿...أَن تُرۡفَعَ وَيُذۡكَرَ فِيهَا ٱسۡمُهُۥ...﴾

"...अल्लाहले उच्च पार्न र त्यहाँ आफ्नो नाम उच्चारण गर्न ...।"

"यी दुई कुराहरू मस्जिदसम्बन्धी सम्पूर्ण नियमहरूको सार हुन्। 'तिनीहरूलाई उचो पार्नु' भित्र मस्जिद निर्माण गर्नु, त्यसलाई सफा राख्नु र अपवित्रता तथा फोहोरबाट जोगाउनु समावेश हुन्छ। साथै, मस्जिदलाई त्यस्ता पागल वा साना बालबालिकाबाट पनि जोगाउनुपर्छ, जो नापाकीबाट बच्न सक्दैनन्। यसैगरी, यसलाई काफिरहरूबाट सुरक्षित राख्नु, त्यसमा व्यर्थ कुरा हुन नदिनु र अल्लाहको जिकिर बाहेक अन्य कुरामा ठूलो स्वरले बोल्नबाट जोगाउँदै त्यसलाई पवित्र राख्नु पनि आवश्यक हुन्छ।"[1]

अबु हुरैरह (रजियल्लाहु अन्हु) बाट वर्णन गरिएको छ, एक कालो महिला मस्जिद सफा गर्थिन्—अर्थात् झाडु लगाउँथिन्। एक दिन अल्लाहका रसूल ﷺ ले उनलाई नदेखेपछि उनको बारेमा सोध्नुभयो। सहाबाहरूले भने: "उनी बितिन्।" उहाँले भन्नुभयो:

«أَفَلَا كُنْتُمْ آذَنْتُمُونِي» قَالَ: فَكَأَنَّهُمْ صَغَّرُوا أَمْرَهَا، فَقَالَ:«دَلُّونِي عَلَى قَبْرِهَا» فَدَلُّوهُ، فَصَلَّى عَلَيْهَا، ثُمَّ قَالَ: «إِنَّ هَذِهِ القُبُورَ مَمْلُوءَةٌ ظُلْمَةً عَلَى أَهْلِهَا، وَإِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ يُنَوِّرُهَا لَهُمْ بِصَلَاتِي عَلَيْهِمْ».

[1] "तफसीर अस-सअदी" (पृष्ठ ५६९)।

"तिमीहरूले मलाई किन खबर गरेनौ?" उहाँले भन्नुभयो, मानौं उनीहरूले उहाँको कुरालाई सानो ठानेका थिए। त्यसैले उहाँले भन्नुभयो: "मलाई उनको चिहान देखाइदेऊ।" त्यसपछि उनीहरूले उहाँलाई देखाए, र उहाँले उनको लागि जनाजा नमाज पढ्नुभयो। त्यसपछि उहाँले भन्नुभयो: "यी चिहानहरू आफ्ना बासिन्दाहरूका लागि अन्धकारले भरिएका हुन्छन्, र निश्चय नै अल्लाह तआलाले मेरो तिनीहरूमाथिको नमाजको कारण तिनीहरूलाई उज्यालो बनाउनुहुन्छ।"[1]

अनस (रजियल्लाहु अन्हु) बाट वर्णन गरिएको छ, उनले भने: हामी अल्लाहका रसूल ﷺ सँग मस्जिदमा थियौं, त्यतिबेला एक गाउँले (अअराबी) आयो र मस्जिदमै पिसाब गर्न थाल्यो। त्यसपछि रसूल ﷺ का साथीहरूले भने: "रोक! रोक!" तर अल्लाहका रसूल ﷺ ले भन्नुभयो:

«لَا تُزْرِمُوهُ - أَي: لَا تَقْطَعُوا عَلَيْهِ بَوْلَهُ - دَعُوهُ».

"उसलाई पिसाब गर्न नरोक, उसलाई गर्न देऊ।" त्यसपछि उनीहरूले उसलाई छोडिदिए जबसम्म उसले पिसाब गरिसक्यो। त्यसपछि अल्लाहका रसूल ﷺ ले उसलाई बोलाउनुभयो र भन्नुभयो:

«إِنَّ هَذِهِ الْمَسَاجِدَ لَا تَصْلُحُ لِشَيْءٍ مِنْ هَذَا الْبَوْلِ وَلَا الْقَذَرِ، إِنَّمَا هِيَ لِذِكْرِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَالصَّلَاةِ وَقِرَاءَةِ الْقُرْآنِ».

[1] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (४६०) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (९५६) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

"यी मस्जिदहरू पिसाब वा कुनै प्रकारको फोहोरका लागि उपयुक्त छैनन्। यी त केवल अल्लाह तआलाको जिक्र (स्मरण), नमाज र कुरआनको पाठका लागि हुन्।" त्यसपछि उहाँले जमातका एक व्यक्तिलाई आदेश दिनुभयो र उसले पानीको एउटा डोल (बाल्टी) ल्यायो र त्यस ठाउँमा खन्याइयो—अर्थात् त्यो स्थानलाई धोइयो।[1]

पिसाब र त्यसै प्रकारका अन्य अशुद्ध वस्तुहरूलाई मस्जिदहरूबाट टाढा राख्नुपर्ने कुरामा कुनै विवाद छैन। त्यसैले मस्जिदहरू, तिनका कार्पेटहरू, साथै तिनसँग जोडिएका आँगन, छत आदि सबै भागलाई सम्पूर्ण अशुद्धताबाट सुरक्षित राख्नुपर्छ। यदि त्यहाँ यस्ता कुनै अशुद्धता पर्छ भने त्यसलाई शुद्ध गर्नुपर्छ।

त्यस्तै गरी मस्जिदहरूलाई थुक, सिँगान, लार, रगत, पिप आदि जस्ता फोहोरहरूबाट पनि शुद्ध राख्ने आदेश आएको छ। अनस बिन मालिक (रजियल्लाहु अन्हु) बाट वर्णन छ कि नबी ﷺ ले मस्जिदको किब्ला दिशामा थुक देख्नुभयो। यो कुरा उहाँलाई अत्यन्तै अप्रिय लाग्यो र त्यसको असर उहाँको अनुहारमा देखिन्थ्यो। त्यसपछि उहाँ उठ्नुभयो र आफ्नै हातले त्यसलाई सफा गर्नुभयो र भन्नुभयो:

«إِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا قَامَ فِي صَلَاتِهِ فَإِنَّهُ يُنَاجِي رَبَّهُ - أَوْ إِنَّ رَبَّهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ القِبْلَةِ - فَلَا يَبْزُقَنَّ أَحَدُكُمْ قِبَلَ قِبْلَتِهِ، وَلَكِنْ عَنْ يَسَارِهِ أَوْ تَحْتَ قَدَمَيْهِ» ثُمَّ أَخَذَ طَرَفَ رِدَائِهِ، فَبَصَقَ فِيهِ ثُمَّ رَدَّ بَعْضَهُ عَلَى بَعْضٍ، فَقَالَ: «أَوْ يَفْعَلُ هَكَذَا».

[1] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (२१९) नम्बरमा संक्षिप्त रूपमा र इमाम मुस्लिमले (२८५) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

"तिमीहरूमध्ये जब कोही नमाजमा उभिन्छ, तब उसले आफ्नो रबसँग गोप्य रूपमा संवाद गरिरहेको हुन्छ—अथवा उसको रब उसको र किब्लाको बीचमा हुन्छ—त्यसैले तिमीहरूमध्ये कसैले पनि किब्लातर्फ थुक्नु हुँदैन, तर ऊ आफ्नो बायाँतर्फ वा आफ्ना खुट्टामुनि थुक्न सक्छ।"

त्यसपछि उहाँले आफ्नो चादरको किनारा लिनुभयो, त्यसमा थुक्नुभयो र त्यसलाई आपसमा बेर्नुभयो र भन्नुभयो: "वा उसले यस्तै गर्नुपर्छ।"[1]

मस्जिदभित्र थुक्ने र सिँगान फाल्ने कार्य निषेध गर्ने धेरै हदीसहरू छन्। तीमध्ये केहीमा किब्लातर्फ वा दायाँतर्फ थुक्न निषेध गरिएको छ, र बायाँतर्फ वा बायाँ खुट्टामुनि थुक्न अनुमति दिइएको छ, त्यसपछि त्यसलाई खुट्टाले घिसेर सफा गर्न निर्देशन दिइएको छ।

निस्सन्देह, थुक र सिँगान मानव स्वभावले नै घृणा गर्ने फोहोर वस्तुहरू हुन्। त्यसैले नबी ﷺ मस्जिदको किब्लातर्फ थुक देख्दा अत्यन्त क्रोधित हुनुभयो, यतिसम्म कि उहाँको अनुहार रातो भयो। त्यसपछि उहाँ तुरुन्तै उठेर त्यसलाई सफा गर्नुभयो र त्यस स्थानमा सुगन्धित पदार्थ (खलूक) वा केसर लगाउनुभयो।

यदि मस्जिद माटोले बनेको छ भने यसलाई घिसेर (रगडेर) सफा गर्नु सजिलो हुन्छ। जमिन आफैं माटो भएको हुँदा त्यसमा परेको फोहोरलाई

[1] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (४०५) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (५५१) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

त्यहीँ गाड्न सकिन्छ वा फोहोर भएको माटो निकालेर हटाउन सकिन्छ।

आजका समयमा मस्जिदहरू प्रायः टाइल लगाइएका र सफा कार्पेटले ढाकिएका हुन्छन्, जसमा थुक, फोहोर, रगत, पिप आदि सजिलै देखिन्छ र त्यसको असर स्पष्ट हुन्छ। त्यसैले मस्जिदभित्र जमिनमा थुक्ने कार्य पूर्ण रूपमा निषेध गर्नु आवश्यक भएको छ—चाहे त्यो कार्पेटमा होस्, भित्तामा होस् वा टाइलमा।

त्यसैले कसैलाई थुक वा सिँगान आउँछ भने उसले बाहिर गएर थुक्नुपर्छ, वा रुमालमा थुकेर त्यसलाई बाहिर निकाल्नुपर्छ, अथवा हदीसमा उल्लेख भएझैं आफ्नो कपडाको किनारामा थुकेर त्यसलाई मोड्नुपर्छ। यसरी मस्जिदलाई सधैं सफा, पवित्र र सुगन्धित राख्न सकिन्छ।

आइशा (रजियल्लाहु अन्हा) ले वर्णन गरेका छन्:

«أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِبِنَاءِ المَسَاجِدِ فِي الدُّورِ، وَأَنْ تُنَظَّفَ وَتُطَيَّبَ».

"रसूलुल्लाह ﷺ ले दूर (घर–घर) मा मस्जिदहरू निर्माण गर्न आदेश दिनुभयो, र तिनलाई सफा राख्न तथा सुगन्धित बनाउन पनि निर्देशन दिनुभयो।" सुफियानले भनेः "'घरहरू (दूर) मा मस्जिदहरू निर्माण गर्नु' को अर्थ हो: कबीला/गाँउ–गाँउ (जनजाति/समुदायहरू) मा मस्जिदहरू बनाउनु।"[1]

[1] यसलाई इमाम तिर्मिजीले आफ्नो हदीस संग्रह (हदीस नं. ५९४) मा वर्णन गरेका छन्। साथै हेर्नुहोस्: «मस्जिदसम्बन्धी विभिन्न अध्याय र मुद्दाहरू» (पृ. २७)।

पाँचौं विषय: चिहानमाथि मस्जिद बनाउने वा चिहानलाई मस्जिदमा समावेश गर्ने नियम

कुनै पनि व्यक्तिको चिहान (कब्र) माथि मस्जिद निर्माण गर्नु कुनै हालतमा जायज छैन; किनकि यस कार्यलाई निषेध गरिएको छ। शैखुल इस्लाम इब्न तैमिय्या (अल्लाहले उहाँमाथि कृपा गरून्) ले भनेका छन्: "विद्वान (इमाम) हरू यस कुरामा एकमत छन्, कुनै पनि कब्र (चिहान) माथि मस्जिद निर्माण गर्नु हुँदैन; किनकि नबी ﷺ ले भन्नुभएको छ:

«إِنَّ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ كَانُوا يَتَّخِذُونَ القُبُورَ مَسَاجِدَ، أَلَا فَلَا تَتَّخِذُوا القُبُورَ مَسَاجِدَ؛ فَإِنِّي نَهَيْتُكُمْ عَنْ ذَٰلِكَ».

«तिमीहरूभन्दा अघि भएका मानिसहरूले चिहानहरूलाई मस्जिदहरू बनाउने गर्थे। सावधान! तिमीहरूले चिहानहरूलाई मस्जिद नबनाऊ; किनकि म तिमीहरूलाई त्यसो गर्न निषेध गरेको छु।»

मृतकलाई मस्जिदमा गाड्न अनुमति छैन। यदि गाड्नु अघि नै मस्जिद बनाइएको छ भने त्यसलाई परिवर्तन गर्नुपर्छ—या त चिहानलाई समतल (सिधा) पारेर, वा यदि दफन भखैरै भएको छ भने त्यसलाई खनेर हटाउनुपर्छ।

यदि मस्जिद चिहानपछि बनाइएको हो भने, या त मस्जिद नै हटाउनुपर्छ वा चिहानको स्वरूप (निशानी) हटाउनुपर्छ। जुन मस्जिद चिहानमाथि बनाइएको हुन्छ, त्यसमा न फर्ज नमाज पढ्न पाइन्छ न

नफ्ल, किनकि त्यसलाई निषेध गरिएको छ।”[1]

शैखुल इस्लाम (रहिमहुल्लाह) ले उल्लेख गर्नुभएको बाहेक यस कुराको अर्को प्रमाण पनि छ। आइसा (रजियल्लाहु अन्हा) र अब्दुल्लाह बिन अब्बास (रजियल्लाहु अन्हुमा) ले वर्णन गरेका छन्: जब रसूलुल्लाह ﷺ को अन्तिम समय नजिक आयो—अर्थात उहाँको मृत्युको समय आयो—त्यस बेला उहाँले आफ्नो चादर अनुहारमा राख्न थाल्नुभयो। जब उहाँलाई भारी महसुस गरायो, तब उहाँले त्यसलाई अनुहारबाट हटाउनुहुन्थ्यो र उहाँ त्यही अवस्थामा भन्नुभयो:

«لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى اليَهُودِ وَالنَّصَارَى، اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ».

“यहूदी र इसाईहरूमाथि अल्लाहको श्राप होस्, किनकि उनीहरूले आफ्ना नबीहरूको चिहानलाई मस्जिद बनाए।” उहाँले उनीहरूले गरेको काम नगर्न चेतावनी दिनुभयो।[2]

रसूलुल्लाह ﷺ ले आफ्नो अन्तिम क्षणहरूमा स्पष्ट रूपमा बताउनुभयो कि अल्लाह तआला ले यहूदी र ईसाईहरूलाई श्राप दिनुभएको छ, किनकि उनीहरूले आफ्ना नबीहरूका चिहानहरूलाई मस्जिद बनाएका थिए। उहाँले यो पनि स्पष्ट गर्नुभयो कि यो कार्य अघिल्ला काफिरहरूको प्रचलन थियो, ताकि उहाँको उम्मत (अनुयायीहरू) उनीहरूको जस्तो कार्यबाट टाढा रहोस् र उनीहरूको

[1] मजमूउल फतावा (२२/ १९४)।

[2] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (४३५) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (५३१) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

नक्कल नगरोस्। साथै, यसबाट अल्लाहसँग शिर्क (साझेदारी) गर्ने र उहाँ बाहेक अरूको उपासना गर्ने ढोका बन्द गरियोस्।

उम्मुल–मु'मिनीन आइशा (रजियल्लाहु अन्हा) बाट वर्णन छ कि उम्म हबीबा र उम्म सलमा (रजियल्लाहु अन्हुमा) ले हबशामा देखेको एउटा गिर्जाघर (चर्च) को चर्चा गरे, जसमा चित्रहरू (तसवीरहरू) थिए। उनीहरूले यो कुरा नबी ﷺ लाई बताएपछि उहाँले भन्नुभयो:

«إِنَّ أُولَئِكَ إِذَا كَانَ فِيهِمُ الرَّجُلُ الصَّالِحُ فَمَاتَ، بَنَوْا عَلَى قَبْرِهِ مَسْجِدًا، وَصَوَّرُوا فِيهِ تِلْكَ الصُّوَرَ، فَأُولَئِكَ شِرَارُ الْخَلْقِ عِنْدَ اللهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ».

"ती मानिसहरू, जब उनीहरूमध्ये कुनै धर्मी व्यक्तिको मृत्यु हुन्थ्यो, तिनीहरूले उसको कब्र (चिहान) माथि मस्जिद बनाउँथे र त्यहाँ ती चित्रहरू (प्रतिमाहरू) पनि बनाउँथे। यिनीहरू अल्लाहको नजरमा कयामतको दिन सबैभन्दा घृणित सृष्टिहरू हुनेछन्।"[1]

आइशा (रजियल्लाहु अन्हा) ले वर्णन गरेका छन्, रसूल (सल्लल्लाहु अलैहि वसल्लम) ले आफ्नो त्यस बिरामीको अवस्थामा -जसबाट उहाँ फेरि उठ्नुभएन- भन्नुभयो:

«لَعَنَ اللَّهُ اليَهُودَ وَالنَّصَارَى اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ».

"अल्लाहले यहूदी र ईसाईहरूलाई श्राप दिनुभएको छ, किनकि उनीहरूले आफ्ना नबीहरूका चिहानहरूलाई मस्जिदहरू बनाएका

[1] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (४२७) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (५२८) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

थिए।" "यदि त्यसो नभएको भए, उहाँको कब्र घरबाहिर हुन्थ्यो; तर उहाँलाई डर थियो कि यसलाई मस्जिदको रूपमा लिइनेछ।"[1]

छैटौं विषय: मस्जिदहरूको सजावटको हुकुम

मस्जिदहरूलाई अत्यधिक सजावट गर्नु र त्यसमा गर्व गर्नु उचित होइन। इमाम बुखारीले अब्दुल्लाह बिन अब्बास (रजियल्लाहु अन्हुमा) बाट वर्णन गरेका छन्, उनले भने: "तिमीहरूले अवश्य नै मस्जिदहरूलाई त्यस्तै गरी सजाउनेछौ, जसरी यहूदी र ईसाईहरूले सजाएका थिए।"

अनस बिन मालिक (रजियल्लाहु अन्हु) ले वर्णन गरेका छन्, उनले भने: "तिनीहरूले (मस्जिदहरूका बारेमा) एक-अर्कासँग गर्व गर्नेछन्, तर त्यसलाई (आमल, इबादत र उपासनाद्वारा) धेरै कम मात्र आबाद (समृद्ध/भरिने) गर्नेछन्।"

उमर (रजियल्लाहु अन्हु) बाट वर्णन गरिएको छ, उनले मस्जिदहरू निर्माण गर्न आदेश दिए र भनेः "मानिसहरूलाई वर्षाबाट जोगाउने व्यवस्था गर, तर मस्जिदलाई रातो वा पहेंलो रंगले सजाउनबाट बच; किनकि त्यसले मानिसहरूलाई फित्ना (आकर्षण/ध्यान भंग) मा पार्न सक्छ।"[2]

---

[1] यो हदीसलाई इमाम बुखारीले (१३९०) नम्बर र इमाम मुस्लिमले (५२९) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

[2] यी आसारहरूलाई इमाम बुखारीले आफ्नो «सहीह» मा जज्मको सीगाका साथ मुअल्लक रूपमा उल्लेख गरेका छन् (१/९६-९७)।

आजका समयमा मस्जिदहरूको विषयमा मानिसहरूले अत्यधिक गर्व गर्ने प्रवृत्ति बढेको छ र उनीहरूले मस्जिदहरूको सजावट तथा त्यसमा अत्यधिक खर्च गर्नमा सीमा नाघेका छन्।

शेखहरूले घर र आवासको तुलनामा मस्जिदहरू कुरूप र तुच्छ नदेखिऊन् भनेर मस्जिदहरूलाई पनि उचित रूपमा सजावट गर्न फतवा जारी गरेका छन्, तर सजावट, रंग र रङमा अतिरञ्जना नगरी, र सिरेमिक, टाइल तथा फर्निचरजस्ता अनावश्यक खर्चमा अति नगरी।

साथै, कतिपय मस्जिदहरू अत्यन्तै आधारभूत मर्मत–सम्भारका लागि समेत आवश्यक अवस्थामा छन्। त्यसैले त्यस्ता मस्जिदहरूको निर्माण र मर्मतमा नै खर्च गर्नु उचित हुन्छ।

अब्दुल्लाह बिन उमर (रजियल्लाहु अन्हुमा) ले वर्णन गरेका छन्,

«أَنَّ المَسْجِدَ كَانَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مَبْنِيًّا بِاللَّبِنِ، وَسَقْفُهُ الجَرِيدُ، وَعُمُدُهُ خَشَبُ النَّخْلِ، فَلَمْ يَزِدْ فِيهِ أَبُو بَكْرٍ شَيْئًا، وَزَادَ فِيهِ عُمَرُ وَبَنَاهُ عَلَى بُنْيَانِهِ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِاللَّبِنِ وَالجَرِيدِ وَأَعَادَ عُمُدَهُ خَشَبًا، ثُمَّ غَيَّرَهُ عُثْمَانُ فَزَادَ فِيهِ زِيَادَةً كَثِيرَةً، وَبَنَى جِدَارَهُ بِالْحِجَارَةِ الْمَنْقُوشَةِ وَالقَصَّةِ، وَجَعَلَ عُمُدَهُ مِنْ حِجَارَةٍ مَنْقُوشَةٍ وَسَقْفَهُ بِالسَّاجِ».

“नबी ﷺ को समयमा मस्जिद काँचो इँटाबाट बनेको थियो, यसको छाना खजूरका पातहरूले ढाकिएको थियो, र त्यसका स्तम्भहरू खजूरको काठका थिए। अबु बकर (रजियल्लाहु अन्हु) ले त्यसमा कुनै थप गरेनन्। तर उमर (रजियल्लाहु अन्हु) ले त्यसलाई विस्तार गरे, र नबी ﷺ को समयको संरचनालाई नै कायम राख्दै माटोको इँटा र खजूरका

पातहरू प्रयोग गरे र स्तम्भहरूलाई काठकै बनाए। त्यसपछि उस्मान (रजियल्लाहु अन्हु) ले यसलाई परिवर्तन गरी ठूलो विस्तार गरे र यसको पर्खालहरू कुँदिएको ढुंगा र चुना (प्लास्टर) बाट बनाए, खम्बाहरू पनि कुँदिएका ढुंगाका बनाए र छाना सागौनबाट बनाए।"[1]

अल्लामा अब्दुल अजीज बिन बाज रहिमहुल्लाहले भनेका छन्छः "उस्मान (रजियल्लाहु अन्हु) को कार्यले यो प्रमाणित गर्छ कि कुँदिएका ढुंगाहरू, राम्रो काठहरू र पर्खालमा रंग/प्लास्टरद्वारा मस्जिदलाई सुन्दर बनाउनु जायज हो। यसमा कुनै समस्या छैन। यद्यपि सलफ (पूर्ववर्ती धर्मपरायण) हरूको जीवनशैली नै अझ उत्तम र श्रेष्ठ हो।

तर यदि मानिसहरूले आफ्नो बसोबासको क्षेत्र सुधार गर्छन् र पुराना भवनहरू प्रति घृणा गर्छन्, र मस्जिदलाई पुरानो अवस्थामा छोड्दा उनीहरूलाई मस्जिदहरूमा प्रार्थना गर्न र भेला हुनबाट रोक्न सक्छ भने, उस्मान (रजियल्लाहु अन्हु) ले मानिसहरूलाई मस्जिद जान प्रोत्साहित गर्न गरेको काम गर्नुमा कुनै गलती छैन।

तर यदि यो गर्व र प्रतिस्पर्धाका लागि हो भने अनुमति छैन। साथै मस्जिदभित्र अक्षरहरू लेख्नु पनि अप्रिय हो। त्यसैले मस्जिद सादा र सरल नै उत्तम हो।"[2]

[1] यसलाई इमाम बुखारीले (४४६) नम्बरमा वर्णन गरेका छन्।

[2] "अल-मसाजिद" (कह्तानी) पुस्तकबाट लिइएको हो (पृष्ठ: ७१)।

साताौं विषय: काफिर (गैर-मुस्लिम) को मस्जिदमा प्रवेश गर्ने हुकुम

मुस्लिमहरूका लागि कुनै पनि काफिर (गैर–मुस्लिम) लाई मस्जिद अल–हराम र सम्पूर्ण हरम क्षेत्रमा प्रवेश गर्न अनुमति दिनु हराम (निषेधित) छ। यसको आधार अल्लाह तआलाको यो भनाइ हो:

﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّمَا ٱلۡمُشۡرِكُونَ نَجَسٞ فَلَا يَقۡرَبُواْ ٱلۡمَسۡجِدَ ٱلۡحَرَامَ بَعۡدَ عَامِهِمۡ هَٰذَا...﴾

"हे ईमानवालाहरू! निश्चय नै मुश्रिकहरू (अल्लाहसँग साझेदार गर्नेहरू) अपवित्र (नजस) हुन्, त्यसैले यस वर्षपछि उनीहरू मस्जिद अल–हराम नजिक नआऊन्...।" [तौबा: २८] तर अन्य मस्जिदहरूको हकमा, यदि काफिर (गैर–मुस्लिम) को प्रवेश कुनै वैध (शरई) उद्देश्यका लागि हो भने त्यसमा कुनै आपत्ति छैन। जस्तै: इस्लामबारे सोधपुछ गर्नु, मस्जिदसँग सम्बन्धित कुनै काम गर्नु, मुस्लिमहरूको हितसँग सम्बन्धित कार्य, प्रवचन (नसीहत) सुन्नु, वा अनुमति योग्य कामका लागि प्रवेश गर्नु—जस्तै मस्जिदभित्र रहेको पानी पिउनु आदि।

यस्ता अवस्थामा प्रवेश गर्न अनुमति छ, किनकि नबी ﷺ ले थुमामा बिन उथाललाई मस्जिदको एउटा खम्बामा बाँध्नुभएको थियो। अबु हुरैरा (रजियल्लाहु अन्हु) बाट वर्णन छ कि उहाँले भन्नुभयो:

«بَعَثَ النَّبِيُّ ﷺ خَيْلًا قِبَلَ نَجْدٍ، فَجَاءَتْ بِرَجُلٍ مِنْ بَنِي حَنِيفَةَ يُقَالُ لَهُ ثُمَامَةُ بْنُ أُثَالٍ، فَرَبَطُوهُ بِسَارِيَةٍ مِنْ سَوَارِي المَسْجِدِ فَخَرَجَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: «مَا عِنْدَكَ

يَا ثُمَامَةُ؟» فَقَالَ: عِندِي خَيْرٌ يَا مُحَمَّدُ، إِنْ تَقْتُلْنِي تَقْتُلْ ذَا دَمٍ، وَإِنْ تُنْعِمْ تُنْعِمْ عَلَى شَاكِرٍ، وَإِنْ كُنتَ تُرِيدُ المَالَ فَسَلْ مِنهُ مَا شِئْتَ، فَتَرَكَهُ حَتَّى كَانَ الغَدَ...» الحديث.

"नबी ﷺ ले नज्दतर्फ एउटा घुड़सवार सेना पठाउनुभयो। त्यसले बनू हनीफा जनजातिबाट एक व्यक्ति ल्यायो, जसलाई थुमामा बिन उथाल भनिन्थ्यो। उनलाई मस्जिदका खम्बामध्ये एउटा खम्बामा बाँधियो। त्यसपछि नबी ﷺ उहाँतर्फ आउनुभयो र भन्नुभयो: 'हे थुमामा! तिमीसँग के छ?' उनले भने: 'हे मुहम्मद! मसँग राम्रो कुरा छ। यदि तपाईंले मलाई मार्नुभयो भने, तपाईंले रगत भएको व्यक्तिलाई मार्नुहुनेछ। यदि तपाईंले ममाथि कृपा गर्नुभयो भने, तपाईंले कृतज्ञ व्यक्तिमाथि कृपा गर्नुभएको हुनेछ। र यदि तपाईं धन चाहनुहुन्छ भने, मसँग जे चाहनुहुन्छ माग्न सक्नुहुन्छ।' त्यसपछि नबी ﷺ ले उनलाई छोडिदिनुभयो, अर्को दिन...।"[1]

नजरानका प्रतिनिधिमण्डल (जो इसाईहरू थिए) मस्जिदमा प्रवेश गरे। र धम्माम बिन थअल्बा नबी ﷺ को पासमा मस्जिदभित्र प्रवेश गरे। अनस बिन मालिक (रजियल्लाहु अन्हु) ले वर्णन गरेका छन्:[2]

«بيْنَمَا نَحْنُ جُلُوسٌ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي المَسْجِدِ دَخَلَ رَجُلٌ عَلَى جَمَلٍ فَأَنَاخَهُ فِي المَسْجِدِ ثُمَّ عَقَلَهُ، ثُمَّ قَالَ لَهُمْ: أَيُّكُمْ مُحَمَّدٌ، وَالنَّبِيُّ ﷺ مُتَّكِئٌ بَيْنَ ظُهُورِهِمْ، فَقُلْنَا: هَذَا الرَّجُلُ الأَبْيَضُ المُتَّكِئُ، فَقَالَ لَهُ الرَّجُلُ: ابْنُ عَبْدِ المُطَّلِبِ، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ:

[1] (बुखारी, मुस्लिम)।

[2] (बुखारी, मुस्लिम)।

«قَدْ أَجَبْتُكَ»، فَقَالَ الرَّجُلُ لِلنَّبِيِّ ﷺ: إِنِّي سَائِلُكَ فَمُشَدِّدٌ عَلَيْكَ فِي السُّؤَالِ فَلَا تَجِدُ عَلَيَّ فِي نَفْسِكَ، فَقَالَ: «سَلْ عَمَّا بَدَا لَكَ»... إلى أن قال: فَقَالَ الرَّجُلُ: آمَنْتُ بِمَا جِئْتَ بِهِ وَأَنَا رَسُولُ مَنْ وَرَائِي مِنْ قَوْمِي، وَأَنَا ضِمَامُ بْنُ ثَعْلَبَةَ أَخُو بَنِي سَعْدِ بْنِ بَكْرٍ».

"हामी नबी ﷺ सँग मस्जिदमा बसिरहेका बेला एक व्यक्ति आफ्नो ऊँटमा सवार भएर आयो। उसले मस्जिदभित्र ऊँटलाई बसायो र त्यसलाई बाँध्यो। त्यसपछि उसले सोध्यो: 'तिमीहरूमध्ये मुहम्मद को हुन्?' नबी ﷺ त्यस बेला मानिसहरूका बीचमा टेक लगाएर बसिरहनुभएको थियो। हामीले भन्यौं: 'यो सेतो रङको टेक लगाएर बस्नुभएको व्यक्ति नै हुन्।' त्यसपछि त्यो व्यक्तिले भन्यो: 'अब्दुल मुत्तलिबका छोरा?' नबी ﷺ ले भन्नुभयो: 'मैले तिम्रो प्रश्न सुनें।'

त्यस व्यक्तिले नबी ﷺ लाई भन्यो: 'म तपाईंलाई केही प्रश्नहरू सोध्नेछु र म प्रश्नमा कठोर हुनेछु, त्यसैले तपाईंले मलाई नरिसाउनुहोस्।' नबी ﷺ ले भन्नुभयो: 'तिमीलाई जे सोध्न मन छ, सोध।'... (हदीसको अन्त्यसम्म) ...

त्यसपछि त्यो व्यक्तिले भन्यो: 'तपाईंले ल्याउनुभएको कुरामा म ईमान ल्याएँ, र म मेरो पछाडिको मेरो कबीला (मानिसहरू) तर्फबाट दूत हुँ। म धम्माम बिन थअल्बा हुँ, बनू सअद बिन बकरको भाइ हुँ।"[1]

यो मस्जिद, मुअज्जिन, इमाम र खतीबलाई आवश्यक पर्ने कुराहरू

[1] यो हदीस इमाम बुखारीले वर्णन गरेका छन्। हेर्नुहोस्: इब्न बाजका "मजमूअ फतावा र मकालात" (खण्ड ८), "काफिरहरूको मस्जिद प्रवेशको हुकुम" शीर्षक; तथा "स्थायी समिति (लज्ना दाइमा)" का फतवा ६/२७६।

तथा तिनका हुकुमसम्बन्धी हामीले उल्लेख गर्न सकेको कुरा यही हो। हामी मुअज्जिन, इमाम र खतीबलाई अल्लाहको तकवा (डर) अपनाउन, ज्ञान हासिल गर्न र त्यसलाई फैलाउनमा लगनशील हुन, र यस विषयमा विशेष ध्यान दिन सल्लाह दिन्छौं।

यो सबै अल्लाहकै तौफीक (सहयोग) बाट सम्भव भएको हो। हे अल्लाह! हाम्रो नबी मुहम्मद ﷺ माथि, उहाँका परिवार र सबै सहाबीहरू माथि दया र शान्ति अवतरण गर। हाम्रो अन्तिम प्रार्थना यही हो कि सम्पूर्ण जगतका पालनकर्ता अल्लाहको प्रशंसा होस्।

मुअज्जिन, इमाम र खतीबका लागि केही उपयोगी स्रोतहरू

"अजान र इकामत", डा. सईद बिन अली बिन वह्फ अल-कहतानी, प्रकाशक: सफीर प्रेस, रियाद।

नमाजमा इमाम र मुक्तदीसँग सम्बन्धित नियमहरू— डा. अब्दुल मुहसिन अल-मुनीफ।

"किताब र सुन्नतको प्रकाशमा नमाजको इमामत" — सईद बिन अली बिन वह्फ अल-कहतानी।

"जुमुआ खुत्बाको शैली" — अब्दुल्लाह बिन जैफ़ुल्लाह अर-रुहैली; प्रकाशक: इस्लामी मामिला, दावत तथा मार्गदर्शन मन्त्रालय, साउदी अरब।

"नमाजमा इमामत—यसको अवधारणा, गुण, प्रकार, शिष्टाचार र हुकुमहरू, किताब र सुन्नतको प्रकाशमा" — डा. सईद बिन अली बिन

वह्फ अल-कहतानी; प्रकाशक: सफीर प्रेस, रियाद।

"जुमुआका खुत्बाहरू र खतीबहरूको जिम्मेवारीहरू" — तयारी: इस्लामी मामिला, दावत तथा मार्गदर्शन मन्त्रालय, साउदी अरब।

"किताब र सुन्नतमा जुमुआ खुत्बा" — अब्दुर्रहमान बिन मुहम्मद अल-हम्द; प्रकाशक: इस्लामी मामिला, दावत तथा मार्गदर्शन मन्त्रालय, साउदी अरब।

"जुमुआ खुत्बा र त्यसका फिक्ही हुकुमहरू" — अब्दुलअजीज बिन मुहम्मद बिन अब्दुल्लाह अल-हजैलान; प्रकाशक: इस्लामी मामिला, दावत तथा मार्गदर्शन मन्त्रालय, इस्लामी अनुसन्धान तथा अध्ययन केन्द्र।

"जुमुआ खुत्बा र उम्मतको शिक्षामा यसको भूमिका" — अब्दुल गनी अहमद जिब्र मझहर; प्रकाशक: इस्लामी मामिला, दावत तथा मार्गदर्शन मन्त्रालय, साउदी अरब।

"सफल खतीब बन्नका लागि ५१ उपदेशहरू," — अमीर बिन मुहम्मद अल-मदरी; यो इस्लामी मामिला, दावत तथा मार्गदर्शन मन्त्रालय (साउदी अरब) को वेबसाइटमा प्रकाशित गरिएको छ।

"जुमुआ नमाज—यसको अवधारणा, सर्तहरू, फजीलतहरू, विशेषताहरू, शिष्टाचार र हुकुमहरू, किताब र सुन्नतको प्रकाशमा" — डा. सईद बिन अली बिन वह्फ अल-कहतानी; प्रकाशक: सफीर प्रेस, रियाद।

"जुमुआको मिन्बर: एक अमानत र जिम्मेवारी" — अब्दुल्लाह बिन मुहम्मद बिन हमीद; प्रकाशक: इस्लामी मामिला, दावत तथा मार्गदर्शन मन्त्रालय, साउदी अरब।

"जुमुआ खुत्बा तयार गर्ने पद्धति" — डा. सालिह बिन अब्दुल्लाह बिन हमीद; प्रकाशक: इस्लामी मामिला, दावत तथा मार्गदर्शन मन्त्रालय, साउदी अरब।

"इमामहरू र मुअज्जिनहरूका लागि सन्देशहरू" — शेख अब्दुल्लाह बिन सालिह अल-फौजान; प्रकाशक: दार इब्न अल-जौजी।

"मस्जिदका इमामहरू, मुअज्जिनहरू र मुक्तदीहरूका लागि सन्देश" — शेख अब्दुल्लाह बिन जारअल्लाह अल-जारअल्लाह।

"कुवेती फिक्ह इन्साइक्लोपेडिया" — यसमा खुत्बा, इमामत, अजान र मस्जिदसम्बन्धी अध्यायहरू समावेश छन्।

❋❋❋

विषयसूची

मुअज्जिन, इमाम र खतीबका लागि संक्षिप्त र उपयोगी मार्गदर्शिका तथा मस्जिदका नियमहरू.....2
पहिलो विषय: अजान र इकामतका नियमहरू 3
पहिलो विषय: अजान र इकामतको परिभाषा 3
दोस्रो विषय: अजान र इकामतको हुक्म 3
तेस्रो विषय: अजान र इकामतको फजीलत (महत्त्व/श्रेष्ठता).....6
चौथो विषय: अजान र इकामत सही हुनका सर्तहरू 11
पाँचौँ विषय: मुअज्जिनमा हुनुपर्ने आवश्यक गुणहरू.....14
छैठौँ विषय: अजान र इकामतको तरिका.....20
सातौँ विषय: अजान सुन्ने व्यक्तिले के भन्नुपर्छ र अजानपछि के दुआ गर्नुपर्छ.....24
आठौँ विषय: अजानपछि मस्जिदबाट बाहिर निस्कने हुक्म 30
नवौँ विषय: अजान र इकामतबीच कति समय हुन्छ? 31
दशौँ विषय: मुअज्जिनको जिम्मेवारी र शिष्टाचार 32
दोस्रो अध्याय: इमामत सम्बन्धी नियमहरू 36
पहिलो विषय: इमामतको परिभाषा.....36
दोस्रो विषय: इमामतको वैधता र यसको फजीलत 36
इमामतका केही फजीलत (महत्त्व) हरू: 36
तेस्रो विषय: इमामतको लागि सबैभन्दा योग्य को हो?.....38

चौथो विषय: कसको इमामत निषेधित छ? 44
पाँचौं विषय: कसको इमामत मन पराइँदैन?.....47
छैटौँ विषय: नमाजीहरूको बीचमा इमामले उभिनुपर्ने स्थान 51
सातौं विषय: इमामलाई उछिनेर गर्नु 53
आठौँ विषय: इमामत र जमाअत सम्बन्धी विभिन्न नियमहरू...55
नवौँ विषय: इमामले पालन गर्नुपर्ने सुन्नतहरू 58
दशौँ विषय: इमामका आधारभूत योग्यताहरू 62
इमाममा हुनुपर्ने महत्त्वपूर्ण वैज्ञानिक योग्यताहरू: 64
महत्त्वपूर्ण नैतिक गुणहरू: 67
तेस्रो अध्याय: जुमाको नमाज र यसको खुत्बा 76
पहिलो विषय: जुमाको नमाज.....76
पहिलो विषय: जुमाको नमाजको अवधारणा र यसको समय:...76
दोस्रो विषय: जुमा नमाजको हुक्म र यो कसमाथि अनिवार्य हुन्छ?
.....78
तेस्रो विषय: जुमाको नमाज पढ्ने तरिका: 82
चौथो विषय: जुमा नमाज कुन कुराले प्राप्त हुन्छ? 83
पाँचौं विषय: जुमा मा के-के कामहरू हराम वा मकरूह हुन्छन्? 84
छैटौँ विषय: जुमाका सुन्नतहरू: 89
सातौँ विषय: जुमाको नफिल: 96
दोस्रो विषय: जुमाको खुत्बा 97
पहिलो विषय: जुमाको खुत्बा:.....97

दोस्रो विषय: खुत्बाको हुक्मः.....98
तेस्रो विषय: खुत्बाका शर्तहरू: 99
चौथो विषय: खुत्बाका स्तम्भहरू:.....101
पाँचौँ विषय: खुत्बाका सुन्नतहरू: 103
छैटौँ विषय: जुमाको खुत्बाको अनुवाद:.....109
सातौँ विषय: खतीबमा हुनुपर्ने आवश्यक गुणहरू: 110
खतीबमा हुनुपर्ने प्रमुख वैज्ञानिक योग्यताहरू:.....112
महत्त्वपूर्ण नैतिक गुणहरू: 115
आठौँ विषय: खुत्बा र खतीबका शिष्टाचारहरू: 123
नवौँ विषय: खुत्बाको उद्देश्य र यसका लक्ष्यहरू:.....125
दशौँ विषय: खुत्बा तयार गर्ने तरिका 127
चौथो अध्याय: मस्जिदसम्बन्धी नियमहरू.....132
पहिलो विषय: मस्जिदको परिभाषा.....132
मस्जिद र मुसल्ला बीचको फरक.....132
दोस्रो विषय: मस्जिद निर्माण र यसको फजीलत (महत्व) 133
तेस्रो विषय: मस्जिदहरूको निर्माण र यसको सद्गुण.....137
चौथो उपविषय: मस्जिदहरूलाई फोहोर–मैलाबाट पवित्र राख्ने र संरक्षण गर्ने 138
पाँचौँ विषय: चिहानमाथि मस्जिद बनाउने वा चिहानलाई मस्जिदमा समावेश गर्ने नियम 144
छैटौँ विषय: मस्जिदहरूको सजावटको हुकुम 147

साताौं विषय: काफिर (गैर-मुस्लिम) को मस्जिदमा प्रवेश गर्ने हुकुम.....150
मुअज्जिन, इमाम र खतीबका लागि केही उपयोगी स्रोतहरू...153

❋❋❋

ne349v2.1 - 23/06/2026

رئاسة الشؤون الدينية بالمسجد الحرام والمسجد النبوي

رسالة الحرمين

Message of The Two Holy Mosques

Guidance content for the visitors of the Holy Mosque and the Prophet's Mosque in languages